

İDARE

Dahiliye vekâletinin aylık mecmuası

Yıl: 4

HAZİRAN 1931

Sayı:39

Resmî Kısım:

Tasfiye edilenler
İnzibat komisyonları kararları
Takdirnameler
Kanunlar
T. B. M. M. kararları
İcra Vekilleri Heyeti kararnameleri
Teşkilât, fek ve ilhaklara ait kararnameler
Tamimler

Gayri Resmî Kısım :

İsviçre âmmе hukuku esasatı

M. Atıf

Tapu ve Kadastro Umum Müdürü

Tez :

Hükümet makinesinde valinin rolü ve Mahallî idareler
ve Devlet mürakabesi

Faik

Mersin Valisi

Mahallî İşler :

Almanya'da, İngiltere'de vilâyet idareleri

K. Naci

Mahallî İdareler Umum Müdür Muavini

Prefe ve suprefeler arasında bir anket

Ali Kemali

Erzincan Valisi

İlâve

Hukuku idare (Berthelmy)

Tercüme eden:

M. Atıf

Tapu ve Kadastro Umum Müdürü

İstanbul — Hamit Matbaası
1931

.....

Resmî Kısım**Tasfiye edilenler**

Kaymakamlar:**Kararname No. 7447**

Gevar kaymakamı Fikrî ve Kahta kaymakamı Muhtar Beylerin idarede gösterdikleri aciz ve kabiliyetsizliklerinden dolayı haklarında memurin kanununun muvakkat birinci maddesinin tatbiki tensip edilmiştir.

Bu kararnamenin icrasına Dahiliye Vekili memurdur.

11/6/1931

REİSİCUMHUR

Gazi Mustafa Kemal

Dahiliye Vekili

Ş. Kaya

Başvekil

İsmet

İnzibat Komisyonları **kararları**

Vekâlet İnzibat Komisyonunun **31 Mayıs 1931 tarihli** **Mukarreratı**

No. 128

Adana zabıtai belediye memurlarından İbrahim Efendinin vazifesine devamsızlıkla beraber ihmal ve tekâsülü görüldüğünden sınıfının tenziline dair Adana Belediye encümenince verilen karara itirazı havi mumaileyh tarafından verilen arzuhal, evrakı asliye ile birleştirilerek okundu.

Belediye memur ve müstahdemleri nizamnamesinin, 31 inci maddesi mucibince müdafaası alınmak icap eden mumaileyh İbrahim Efendinin müdafaası alınmadan karar ittihaz edilmiş olmasına binaen mezkûr kararın nakzına..

No. 129

Aluçra nüfus memuru Adil Efendinin mezuniyetini tecavüz ettirdiğinden dolayı hakkında inzibatî ceza tatbikına dair kaymakamlığın vaki iş'arı üzerine Vilâyet inzibat komisyonunun mazereti makbul görerek tayini muameleye lüzum görülmemiş olduğuna dair kararile kaymakamın bu baptaki itirazı okundu.

Kaymakamın itirazı gayri varit görülerek vilâyet inzibat komisyonu tasdikına.

No. 130

Aluçra hususî muhasebe memuru Kemal Efendinin kaymakamlıktan yazılan tahrirata cevap vermediğinden hakkında inzibatî muamele tatbikına dair kaymakamlıktan vaki teklif üzerine inzibat komisyonunun tayini muameleye lüzum olmadığına dair kararı ile kaymakamın bu baptaki itirazı okundu.

Kemal Efendinin yazılan tahrirata cevap vermemesi memurin kanununun 28 inci maddesine tevafuk etmekte olmasına ve buna kaymakamlıkça inzibatî ceza verilmek icap etmesine binaen Vilâyet inzibat komisyonu kararının nakzile mumailiye kaymakamlıkça mezkûr 28 inci maddeye tevfikan ihtar cezası tatbik edilmesine.

No. 131

Çerkeş muhasebei hususiye İsmail ve Kasım Efendilerim nisbeti tahsiliyelerini ikmal etmediklerinden memurin kanununun 29 uncu maddesi mucibince tecziyelerine dair Çankırı Vilâyeti inzibat komisyonu kararı ile mumailayhima tarafından serdedilen itiraznameler okundu.

İsmail ve Kasım Efendilerin itirazları gayri varit görüldüğünden Vilâyet inzibat komisyonu kararının tasdikına.

—

No. 132

Mıntakai memuriyeti dahilinde bulunan polis karakollarını vakti zamanında teftiş etmiyerek ceraim defterlerinin gayri muntazam tutulmasına ve bu vaziyetin temadi ettirilmesine sebebiyet verdiği cihetle Samsun Polis Müdürü Mithat B. ve arkadaşları hakkında bir karar ittihazına dair Emniyet İşleri U. Müdürlüğü tezkeresi ile mumailayhimanın müdafaası okundu.

Evrakın dosyasile Devlet Şûrasına şevki için hukuk müşavirliğine tevdiine.

—

No. 133

Alakilise nahiye müdürü Nurettin Efendinin mezuniyetini tecavüz ettirdiğinden dolayı bir haftalık maaşının kat'ına dair Erzincan Vilâyeti inzibat komisyonu kararı ile Nurettin Efendinin bu baptaki müdafaası okundu:

Mumaileyh hakkında, memurin kanununun 55 inci maddesine tevfikan müdafaa alınmadan karar verilmiş olduğundan kararı mezkûrun nakzına.

—————

No. 134

Bilâ mezuniyet vazifesini terkeden muhasebei hususiye tahsildarı Osman Efendinin tevbihle tecziyesine dair Manisa Vilâyeti inzibat komisyonunun kararı ile mumaileyhin bu baptaki müdafaası okundu:

Osman Efendinin itirazı gayri varit görüldüğünden Vilâyet inzibat komisyonu kararının tasdikına.

—————

No. 135

İznik kaymakamı Sadettin Beyin kaçakçılığın men ve takibinde İnhisar idaresine azamî muavenette bulunduğundan ve bu bapta halkı irşat ettiğinden takdirname ile taltifi hakkında Maliye Vekâletinin tezkeresi okundu:

Maliye Vekâletinin iş'arı veçhile mumaileyhin takdirname ile taltifine.

No. 136

Akhisar hususî muhasebe memuru Hüseyin Efendimin "vazifesini ifa etmediğinden bir haftalık maaşının kesilmesine dair Manisa Vilâyeti inzibat komisyonunca verilen karara mumaileyh tarafından itirazı havi istida, evrakı asliye ile birleştirilerek okundu:

Hüseyin Efendinin itirazı varit görüldüğünden Vilâyet inzibat komisyonu kararının nakzına.

No. 137

Osmancık tahrirat kâtibi Ali Rıza Efendinin mecburî tahvile tâbi tutulmasına dair Çorum Vilâyeti inzibat komisyonunca verilen karar ve bu karara mumaileyh tarafından vaki itirazname okundu:

Ali Rıza Efendinin itirazı gayri varit görüldüğünden Vilâyet inzibat komisyonu kararının tastikına.

No. 138

Samsun Belediye zabıta memurlarından Sıtkı Efendinin resmî elbise iksa etmek istemediğinden belediye encümenince memuriyetten ihracına dair verilen karar ve mumaileyhin bu baptaki itiraznamesi okundu:

Memuriyetten ihraç kararında isabet görülmediğinden mumaileyhin müstafi addine.

No. 139

Müsellâh üç şeririn derdesti hususunda meşhut olan mesaii fevkalâdesile kaza umur ve muamelâtının hüsnü idaresine muvaffak olduğundan dolayı Kozan kaymakamı İsmail Ferit Beyin taltifine dair Adana Vilâyetinin tahriratı okundu:

Muvafık görülerek mumaileyhin bir takdirname ile taltifine.

No. 140

Musul meb'usu Nuri Beyin katillerini takip ve derdeste ve inzibat memurlarını sevk ve idarede gösterdiği muvaffakiyete binaen İstanbul Polis Müdiriyeti ikinci şube müdiri Ata Beyin bir takdirname ile taltifine dair Emniyet İşleri U. Müdürlüğü tezkeresi okundu:

Muvafık görülerek mumaileyhin bir takdirname ile taltifine.

No. 141

Muhtelif zamanlarda 100 kişiden fazla eşhası katleden. Müküslü Adil ve şeriki cürmü kardeşi Fethinin tenkiline muvaffak olan Gevaş kaymakamı Şevket ve Saray kaymakamı Mahir Beylerin birer takdirname ile taltifine dair Van Vilâyetinin tahrirâtı okundu:

Muvafık görülerek birer takdirname ile taltiflerine.

No. 142

Hilafı hakikat iş'aratta bulunduklarından birer haftalık maaşlarının kesilmesine Manisa Vilâyeti inzibat komisyonunca karar verilen Salihli muhasebei hususiye memuru İbrahim ve arkadaşları hakandaki karar ve muhasebei hususiye memuru İbrahim Efendinin bu baptaki müdafaası okundu:

Mumaileyhim Dahiliye memuru olmadıklarından Dahiliye memurları kanunu mucibince haklarında muamele yapılması muvafık olamayacağından ve ancak memurin kanununun muaddel 28 inci maddesi mucibince kendilerine Vilâyet inzibat komisyonunca ihtar verilebileceğinden mezkûr kararın nakzına.

No. 143

Vazifesindeki ehliyetsizliğinden dolayı vilâyet inzibat komisyonunca mecburî tahvile tâbi tutulan hususî muhasebe kâtibi Rifat Efendi hakkındaki karar ve mumaileyhin bu baptaki itiraznamesi okundu:

Rifat Efendinin itirazı gayri varit görüldüğünden Yozgat Vilâyeti inzibat komisyonu kararının tasdikına.

—————

No. 144

Darenda kaymakamlığına gönderilmesi icap eden bir iskân dosyasını göndermiyerek yanında alıkoyduğu teftiş neticesinde anlaşılan Sivas iskân memuru ve nüfus müdürü Reşat Beyin inzibatî ceza ile tecziyesi hakkındaki teftiş heyeti reisliğinin mumaileyh Reşat Beyin bu baptaki itiraznamesi okundu:

Reşat Beyin itirazı varit görülmediğinden memurin kanunun 28 inci maddesi mucibince tecziyesine.

—————

No. 145

Postanın teahhuruna mâni olmak için icap eden tedbirleri almadığından dolayı Kalecik kaymakamı Ragıp Beyin inzibatî ceza ile tecziyesi hakkında teftiş heyeti reisliğinin tezkeresi ve kaymakam Ragıp Beyin müdafaanamesi okundu:

Tayini muameleye mahal olmadığına.

No. 146

Görelle kaymakamı Rauf Beyin makamında köylülerden bazılarını tahkir ettiğinden ve müsakkafat tahrir heyetine yer bulması hakkındaki Vilâyetin emrini geç infaz etmiş olduğundan ve diplomasız ebelerin icrayı faaliyet etmesine müsamaha etmiş olmasından inzibatî ceza ile tecziyesi hakkında Giresun Vilâyetinin tahriratı ve kaymakam Rauf Beyin müdafaanamesi okundu:

Mumaileyh hakkında memurini muhakemat kanununa.tevfikan takibat icrasına.

No. 147

Korkuteli kazası hususî muhasebe memuru İbrahim Beyin tahakkuk ve tahsil edilen varidat miktarlarını vilâyete yanlış olarak bildirdiğinden ve cetvellerin aynen gönderilmesi icap ederken suret gönderdiğinden dolayı muhasebe müdürlüğünce inzibatî ceza ile tecziyesi lüzumuna dair tezkere ile Vilâyet inzibat komisyonunca mumaileyh hakkında tayini muameleye mahal olmadığına dair karar ve muhasebe müdürlüğünün itirazı okundu:

Mumaileyhin yapmış olduğu yanlışlıktan dolayı ortada hasıl olmuş bir zarar olmadığı ve mumaileyhin ilk memuriyeti olmasından dolayı dairesi âmirince nazari dikkatinin celbedilmesi muvafık olacağı mütalea olunarak vilâyet inzibat komisyonunun verdiği kararın tasdikına.

No. 149

Kayseri muhasebei hususiye kaza kâtibi Ahmet Efendinin mezuniyet almaksızın cuma tatilini geçirmek üzere Niğdeye gittiğinden ve iki gün vazifesi başına gelmediğinden bir haftalık maaşının kat'ına dair Kayseri Vilâyeti inzibat komisyonu kararı ve buna itiraz eden Ahmet Efendinin itiraznamesi okundu:

Ahmet Efendinin itirazı gayri varit görüldüğünden Vilâyet inzibat komisyonunca verilen kararın tasdikına.

No. 150

Kocaeli hususî muhasebe müdürü Hilmi Beyin lâkaydisi hasebile tahsildar Recep Efendinin zimmetine para geçirmesine sebebiyet verdiğinden dolayı memuriyetten ihracına dair Kocaeli inzibat komisyonu karar ve Hilmi Beyin bu karara vaki itirazı okundu:

Hilmi Bey ve Recep Efendi hakkında yapılan tahkikat, ta Kefalet kanununun 8 inci maddesinde tasrih edilen talimatnamenin kendilerine tebliğ edilmemiş olduğu anlaşılmasından Vilâyet inzibat komisyonu kararının nakzına.

No. 151

Üsküdar idarei hususiye tahsildarı Nazım Beyin İstanbul Vilâyeti inzibat komisyonunca kefalet kanununun 6 ıncı maddesine tevfi kan memuriyetten ihracına dair karar ve Nazım Beyin buna vaki olan itirazı okundu:

Mumaileyh hakkındaki karar memurin kanununun 55 inci maddesine nazaran müdafaası alınmadan verilmiş olmasına ve aynı suçtan dolayı mahkemeden de beraet etmiş bulunmasına binaen Vilâyet inzibat komisyonu kararının nakzına.

No. 152

Bursa nüfus başkâtip ve kâtiplerine tebligat yapıldığı halde saati mesai haricinde çalışmadıklarından Vilâyet inzibat komisyonunca tevbih cezası verildiğine dair kararname ve buna itirazı havi başkâtip irfan ve arkadaşlarının müdafaaları okundu:

Başkâtip irfan ve kâtip İsmail ve Hasan Efendilerin itirazları gayri varit görüldüğünden Vilâyet inzibat komisyonu kararının tasdikına.

—

No. 153

Merzifon kaymakamı İbrahim Zühtü Beyin Pınarbaşı kaymakamlığında bulunduğu zaman köylerdeki telefonların ıslahı için köylülerden topladığı paraların cem'i ianat nizamnamesine muhalif bulunduğu dair evrakile mumaileyhin bu baptaki müdafaanamesi okundu:

Kaymakam Rüştü Beyin müdafaası muhik görüldüğünden tayini muameleye lüzum görülmediğine.

—

No. 154

Sivrihisar kaymakamı Cavit Beyin Simav kaymakamlığında bulunduğu sırada aldığı takdirnamelerin sicilline geçirilmesi hakkındaki Eskişehir Vilâyetinin tahrirâtı okundu:

Teksiri hayvanata masruf mesaisinden dolayı İktisat Vekâletince verilmiş olan teşekkürü mutazammın takdirnamenin sicilline geçirilmesine ve diğerleri kanuna muvafık varilmemiş olduğundan hıfzına.

No. 155

Vazifesine devamsızlığı görülen Vilâyetler idaresi birinci şube tahsis şefi Hâmit Bey hakkında muamelei lâzime icrası için müdiriyeti umumiye tezkeresi ve Hâmit Beyin buna müteallik itiraz ve müdafaası okundu:

Mumaileyhin devamsızlığı itiyat haline gelmiş olduğundan itirazı gayri varit görülerek ihtar cezası ile tecziyesine.

No 156

Hakkâri nüfus müdürü Haşan Beyin meb'us intihabatı esnasında görülen fevkalâde gayret ve mesaisinden dolayı bir takdirname ile taltifi hakkında Hakkâri Vilâyetinin tahrirâtı okundu:

.....

Mumaileyhin bu hususta gayret ve faaliyet göstermesi vazifesi icabından bulunduğundan ve binaenaleyh takdiri mucip bir şey olmadığına.

—————

No. 157

Ürgüp kaymakamı Aziz Beyin idare heyeti azasından değirmenci Mehmet Ağayı heyetten koğmuş olmasından ve bilâhare sokakta tesadüf ederek konuşmağa zemin hazırlamak için arkasından mantar tabancası atmasından dolayı hakkında inzibatî ceza tatbikine dair Niğde Vilâyetinin tahrirâtı ve buna mukabil Aziz Beyin müdafaası gayri varit görülerek memurin kanununun 29 uncu maddesine tevfikân tevbihle tecziyesine.

—————

No. 158

Tahsil ettiği paraları kullandığından dolayı Erzincan Vilâyeti inzibat komisyonunca memuriyetten ihraç kararı alan muhasebei hususiye memuru Ali Rıza Efendi hakkındaki karar okundu:

Mumaileyh hakkında memurin kanununun 55 inci maddesi mucibince müdafaâ alınmadan karar verilmiş olduğundan mezkûr kararın nakzına karar verildi.

—————

Vilâyet İnzibat Komisyonları

Mukarreratı

Bilecik

Bilecik vesaiti nakliye komisyonu kitabet vazifesini ifa etmekte olan nufus kâtibi sanisi Süleyman Efendi vazifesine devamsızlığından dolayı memurin kanununun 28 inci maddesi mucibince ihtar cezasile tecziye edilmiştir.

Erzincan

Saati mesai esnasında vazifesi başında bulunmadığından dolayı nüfus müdürü Kadri B. memurin kanununun muaddel 26 inci maddesine tevfikan tevbih cezasile tecziye edilmiştir.

Gireson

Muhasebei hususiye tahsil memuru Nuri Efendi ile birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve sekizinci daire tahsildarları

Ali, Ahmet, Temel, Salih, Abdullah Efendiler şubat ayı zarfında tahsilatı hiç yok denecek derecede noksan yaptıklarından birer haftalık maaşları katedilmiştir.

Isparta

Vazifelerine muntazam devam etmemeleri ve çalışmamaları yüzünden nisbeti tahsiliyeleri dun bulunan Isparta hususî muhasebe 4 üncü daire tahsildarları Galip ve Yalvaç, Muhasebei Hususiye süvari tahsildarı Şükrü Efendilerin birer haftalık maaşları kesilmiştir.

Isparta Muhasebei Hususiye kâtiplerinden Cemal Efendinin izinsizlikten, İbrahim Efendinin bir cerhe sebebiyet verdiğiinden, Uluborlu Tapu kâtibi Mehmet Efendinin âmirine adabi resmîyeye muhalif yazı yazdığıından tevbih cezalarile; İğridir nüfus kâtibi Murat Efendinin vazifesi başına sarhoş geldiğıinden on beş günlük maaşı aslisinin kesilmek ve Uluborlu Tapu M. vekili kâtip Mehmet ve Varidat kâtibi Tahir Efendilerin kanun ve nizamlara uygun emirleri infaz etmediklerinden kidemlerinden üçer ay tenzili suretile cezalandırılmışlardır.

Kayseri

Kayseri sabık İskân memuru Enver Efendinin işreti itiyat ettiğı sabit olmasından dolayı memurin kanununun 33 üncü maddesi mucibince memuriyetten ihracı suretile ve vilâyet

.....

evrak kalemi ketebesinden Halil ve Şaban Efendilerin de mesai saatinde vazifelerine devamsızlıklarından naşi mezkûr kanunun 29 uncu maddesine tevfikân tevbih cezasile tecbiyeleri cihetine gidilmiştir.

Sivas

Hafik Muhasebei Hususiye memuru İzzet Efendinin sarhoşluğu itiyat ettiğinden memurun kanununun 33 üncü maddesi mucibince vazifesinden ihraç suretile tecziyesi cihetine gidilmiştir.

Şebîn Karahisar

Hizmet ve vücutlerinden halen ve atiyen istifade edilemeyeceği anlaşılan Suşehri Muhasebei Hususiye memuru Halil, Mesudiye Muhasebei Hususiye memuru Nuri ve Tapu memuru Zeki Efendiler tasfiye edilmişlerdir.

Takdirnameler

Eceabat nüfus memuru Rafet ve kâtibi Nuri Efendiler vazifelerindeki gayretlerinden dolayı birer takdirname ile taltif edilmişlerdir.

Erzurum Vilâyetinin Norgâh nahiyesi müdürü Sabri ve Karadaş nahiyesi müdürü Nuri Efendiler tütün kaçakçılığının men'i hususundaki gayret ve muvaffakiyetlerinden dolayı, birer takdirname ile taltif edilmişlerdir.

Kanunlar

«1818» numaralı kanun Devlet Demiryolları ve Limanları işletme Umum Müdürlüğünün «1931» mali senesi haziran ayına ait muvakkat bütçesi hakkında olup Resmî Gazetenin «1813-» sayılı nüshasında münderiçtir.

«1819» numaralı kanun Ankara şehri imar Müdürlüğünün «1931» malî senesi haziran ve temmuz aylarına ait muvakkat bütçesi hakkında olup Resmî Gazetenin «1813» sayılı nüshasında münderiçtir.

«1820» numaralı kanun Seyrisefain İdaresinin «1931» malî senesi haziran ve temmuz aylarına ait muvakkat bütçesi hakkında olup Resmî Gazetenin «1813» sayılı nüshasında münderiçtir.

«1821» numaralı kanun İspirtolu İçkiler inhisarı Umum Müdürlüğünün «1931» malî senesi haziran ve temmuz aylarına ait muvakkat bütçesi hakkında olup Resmî Gazetenin «1813» sayılı nüshasında münderiçtir.

«1822» numaralı kanun İstanbul Darülfünununun «1931» malî senesi haziran ve temmuz aylarına ait muvakkat bütçesi hakkında olup Resmî Gazetenin «1813» sayılı nüshasında münderiçtir.

«1823» numaralı kanun Konya Sulama İdaresinin «1931» malî senesi haziran ve temmuz aylarına ait muvakkat bütçesi hakkında olup Resmî Gazetenin «1813» sayılı nüshasında münderiçtir.

« 1824» numaralı kanun Tuz İnhisarı Umum Müdürlüğünün «1931» malî senesi haziran ve temmuz aylarına ait muvakkat bütçesi hakkında olup Resmî Gazetenin «1813» sayılı nüshasında münderiçtir.

.....

«1825» numaralı kanun Tütün İnhisarı Umum Müdürlüğünün «1931» malî senesi haziran ve temmuz aylarına ait muvakkat bütçesi hakkında olup Resmî Gazetenin «1813» sayılı nüshasında münderiçtir.

—————

«1826» numaralı kanun Yüksek Mühendis Mektebinin «1931» malî senesi haziran ve temmuz aylarına ait muvakkat bütçesi hakkında olup Resmî Gazetenin «1813» sayılı nüshasında münderiçtir.

—————

«1827» numaralı kanun Evkaf Umum Müdürlüğünün 1931 malî senesi bütçesi hakkında olup Resmî Gazetenin 1821 sayılı nüshasında münderiçtir.

—————

**Tütün inhisarı kanununun 42 inci
maddesine müzeyyel
Kanun**

Kanun No. 1828

Kabul tarihi: 15/6/1931

Neşri tarihi : 20/16/1931

Madde 1 — 1701 numaralı kanunun 42 inci maddesine aşağıdaki fıkra tezyil edilmiştir.

Gazi Ayıntap ve Maraş Vilâyetlerinde yetişen Hısnıkef tütünlerinden azamî yüzde 45 çöp firesi tenzil edilir.

Madde 2 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 3 — Bu kanun hükümlerini icraya Adliye, Millî Müdafaa, Dahiliye, Maliye ve iktisat Vekilleri memurdur.

17/6/1931

—

«1829» numaralı kanun Adliye Vekâleti «1931» malî; senesi haziran ve temmuz ayları muvakkat bütçesine yedi yüz elli adet süvari mübaşirlerinin ilâvesi hakkında olup Resmî Gazetenin «1827» sayılı nüshasında münderiçtir.

1830» numaralı kanun 30 mayıs 1931 tarih ve 1806 numaralı kanuna müzeyyel olup Resmî Gazetenin 1831 sayılı nüshasında münderiçtir.

1831 numaralı kanun Tayyare Cemiyeti tarafından Millî Müdafaa Vekâletine teberrü edilen mebalîğin sureti sarfına dair olup Resmî Gazetenin 1831 sayılı nüshasında münderiçtir.

«1832» numaralı kanun Üsküdar . Kadıköy ve havalisi Halk Tramvay Türk Anonim Şirketine ait 250,000 liralık hisse senedinin Evkaf Umum Müdürlüğünce satın alınmasına dair olup Resmî Gazetenin sayılı nüshasında münderiçtir.

T. B. M. M. Kararları

634 numaralı karar Giresun nahiyesinin Ağırılık mahallesinden Sürmeli oğullarından Mustafa oğlu Yunus'un ölüm cezasına çarpılması hakkında olup Resmî Gazetenin 1816 sayılı nüshasında münderiçtir.

635 numaralı karar Ilgaz'ın Karacaviran nahiyesinin Eskiahr köyünden Ömer oğlu Himmet in ölüm cezasına çarpılması hakkında olup Resmî Gazetenin 1816 sayılı nüshasında münderiçtir.

**Büyük Millet Meclisi muhasebesinde
yapılan tetkik ve teftiş
neticesi hakkında**

Karar No. 636

Büyük Millet Meclisi muhasebesinin 1930 senesi teşrinisani ve kânunuevvel aylarının tetkik ve teftiş neticesini bildiren Meclis hesaplarının tetkiki encümeni mazbatası kabul edilmiştir.

13 haziran 1931

**Büyük Millet Meclisinin 1930 senesi Teşrinisani
ve Kânunuevvel ayları hesabâtı hakkında
5/2 numaralı Meclis hesaplarının
Tetkik Encümeni Mazbatası**

Yüksek Reisliğe

Lira	K.	
261	748	10
552	380	95
814	129	5
623	793	50
190	335	55

Bu aylar zarfındaki sarfiyat

Meclisi Âlinin teşrinisani ve kânunuevvel 1930 aylarına ait hesabâtı tetkik olunarak teşrinisani iptidasına devredilmiş olan nukut ile iki ay zarfındaki tahsilat ve sarfiyat miktarı ve kânunusaniye devri lâzım gelen mebalîğ balâda irae olunmuş ve Ziraat Bankasından gelen hesap hulâsası dahi Meclis Muhasebesi kaydına mutabık ve sarfiyat ve mahsubat evrakı mûsbitesi de usulüne muvafık görülmüştür.

Heyeti Umumiyyeye arz olunur Efendim.

—

**Kütahya Meb'usluklarına intihap olunan
Alâettin ve Halil Beylerin mazbatalarının
reddine ve yerlerine yeniden intihap
yapılmasına dair**

Karar No. 637

Kütahya mebusluklarına intihap olunan Uşak Belediye Reisi Alâettin ve Tavşanlı Belediye Reisi Halil Beylerin, müntehibi sani intihabatına başlanmazdan iki ay evvel istifa etmiş olmadıkları cihetle, mazbatalarının reddine ve yerlerine yeniden intihap yapılmasına karar verildi.

20/6/1931

—

938 numaralı karar Kars'ın Kıro mahallesinden İsmail oğlu Nevruz'un ölüm cezasına çarpması hakkında olup Resmî Gazetenin sayılı nüshasında münderiçtir.

—

639 numaralı karar Rize’li Mehmet oğlu Ali Rızanın ölüm cezasına çarpılması ve Rasim oğlu Hamdi’nin on beş sene ağır hapse mahkûm edilmesi hakkında olup Resmî Gazetenin sayılı nüshasında münderiçtir.

640 numaralı karar Uryanimüslim mahallesinde Kerim oğlu Veysel’in ölüm cezasına çarpılması hakkında olup Resmî Gazetenin sayılı nüshasında münderiçtir.

**Şurayı Devlet Reisliğine Mustafa Reşat ve
Azalığmada Niyazi Beylerin intihap
oldukları hakkında**

Karar No. 641

Şûrayı Devlet Reisliğine Tanzimat Dairesi Reisi Mustafa Reşat ve azalığına da Evkaf Umum Müdürü Niyazi Beyler intihap edilmişlerdir.

22/6/1931

İcra Vekilleri Heyeti kararnameleri

HÜLÂSA:

Uyuşturucu maddeler hakkında
15/2/931 tarih ve 10642 numara-
lı kararın tatbikine dair :

Kararname No. 11082

Uyuşturucu maddeler hakkındaki 15/2/1931 tarih ve 10642 numaralı kararnamenin tatbikim kolaylaştırmak ve bu maddelerin ihracı için yapılacak muamelenin sureti cereyanım tanzim etmek üzere yapılan merbut talimatnamenin tatbiki; Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâletinin 13/5/1931 tarih ve 84/4928 numaralı tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 20/5/1931 tarihli içtimasında tasvip ve kabul olunmuştur.

20/5/1931

**Uyuşturucu maddeler yapan Fabrikalar
hakkındaki 15/2/1931 tarih ve 10642
numaralı kararnamenin
tatbikatına dair**

Talimatname

Madde 1 — Uyuşturucu maddeler imal eden fabrikalar sahipleri gerek ely  m fabrikalarında mevcut olan ve gerekse yeniden imal edecekleri maddeleri ihraç için bu baptaki kanunun maddei mahsusasına tevfiikan en geç ihraç gününe kadar gönderecekleri malın miktar ve cinsini ve gideceği mahalli m rsel nileyhin ismini ve adresini ve ne vasıta ile sevk edeceklerini vazihan ihtiva eden bir beyannameyi İstanbul Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Müdürlüğüne tevdi etmekle beraber bu beyannameye malın gideceği memlekette uyuşturucu maddeler ithaline mahsus vesika usulü kabul edilmiş olduğu takdirde ihraç edilecek maddeye ait ve memleket salâhiyettar makamı tarafından verilmiş ithal vesikasının aslını rapteyle Bu memleketler listesi Sıhhat ve İçtimaî Muaveet Vekâletince neşrolunur.

Madde 2 — Bu beyanname ve vesika İstanbul Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Müdürlüğünce tetkik olunarak ihraç muamelesinin ihraç edilecek memleketin mevzuatına uygun olduğu tesbit olunduktan sonra aynı gün zarfında İstanbul G m-

rük Başmüdiriyyetine sevk edilmesi talep edilen maddenin ihracında mahzur olmadığı bir tezkere ile iş ar olunur. Sıhhat Müdürlüğü tereddüt ettiği vakayide ithal vesikasını Vekâlete göndererek bu hususta emir talep eder.

Madde 3 — İstanbul Sıhhat Müdürlüğü ihraç edilecek memleket salâhiyyetkar makamı tarafından verilen ithal vesikasının tarih ve numarasını ve hangi memleketin hangi makamı tarafından verildiğini Sıhhat Vekâletine bildireceği gibi birinci maddede zikredilen beyannameyi aynen Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletine irsal eyliyecektir. Evvelce takarrür edip elyevm tatbik edilen şekilde konsolosluklara malûmat itasına bundan sonra lüzum yoktur.

Madde 4 — Gümrüklerce İstanbul Sıhhat Müdürlüğü tarafından ihracında mahzur olmadığı bildirilen uyuşturucu maddelerin şevkine müsaade olunup bunlar haricinde her türlü ihracata mümanaat olunacak ve İstanbul Limanına uğrıyan ve limandan geçen gemilere kaçak suretile uyuşturucu maddeler yükletilmemesine son derece dikkat ve itina edilecek ve şüpheli eşya sıkı bir muayeneden geçirilecektir.

Madde 5 — Uyuşturucu maddeler münhasıran İstanbul Limanından ihraç olunur. Diğer limanlardan müsaade ile bile olsa uyuşturucu maddeler şevkine müsaade edilmez.

Madde 6 — Uyuşturucu maddeler imal eden fabrikalar sahipleri her gün satın aldıkları ham afyon miktarile imal ettikleri morfin ve müşcekâtı ve emlâhım ve müstahzarâtı ertesi gün öğleyle kadar kendileri tarafından imzalanmış bir beyanname ile İstanbul Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürlüğü-

ne bildirmeğe mecburdurlar. Sıhhat Müdürlüğünce fabrikalar sahipleri tarafından vaki bu ihbarat her hafta nihayetinde bir liste halinde Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâletine bildirilecektir.

Madde 7 — Uyuşturucu maddeler kanununun 4 üncü maddesine tevfi kan uyuşturucu maddeler imal eden fabrikalar yaptıkları maddeleri memleket dahilinde münhasıran eczaneleri e ecza ticarethanelerine satmağa mezun olduklarından velevki ihraç için dahi olsa hususî kanunlarına tevfi kan eczane ve ecza ticarethanesi açmış eczacılardan gayri kimselere satış yapamazlar. Memleket dahilindeki bu satışlar 24 saat zarfında 6 inci maddede gösterildiği veçhile imzalı alanın ismi, adresi ve aldığı maddenin cinsi ve miktarını vazihan gösteren bir beyanname ile İstanbul Sıhhat ve İctimaî Muavenet Müdürlüğüne ihbar olunur. Bu ihbar her hafta nihayetinde Sıhhat Vekâletine bildirilecektir.

Madde 8 — Uyuşturucu maddeler yapan fabrikalar sahipleri memleket dahilindeki eczane ve ecza ticarethanelerine yaptıkları satışlara mukabil bunların sahip veya mesul müdürlerinden imzalı ve mühürlü bir vesika alarak hıfzetmeğe mecburdurlar.

Madde 9 — Uyuşturucu maddeler yapan fabrikalar ayda iki defa gayrimuayyen zamanlarda Sıhhat ve İctimaî Muavenet Müfettişleri tarafından teftiş edilerek mevcut ve mamul maddelerin kayıtlara ve ihbarata tevafuk edip etmediği tetkik ve bunlara ait vesaik ve saire mürakaba edilir. Müfettişler kuyudatın sıhhatinden veya mevcut malların hakikatından şüp-

he ettikleri takdirde bütün maddeleri tartarak tesbite veya tahlil ile mahiyetlerini tahkike mecbur olup bu tahkikat için lâzım gelen zaman zarfında her türlü imalâtı tevkif ve icap ederse mamul maddelerin bulunduğu mahalleri temhir edebi lirler.

Madde 10 — Fabrikalar sahipleri müfettişlerin tahkikatını kolaylaştırmaya ve kuyudatı, ham mevat alimim ve mamul maddeler satış ve ihracını vazihan gösterecek surette muntazaman ifaya mecburdurlar.

Madde 11 — İhraç ve satış hakkında mevzu şeraite riayet etmiyen fabrikalar sahipleri morfin ve müştekatını izinsiz sattıklarından dolayı Ceza Kanununun 403 üncü maddesi mucibince haklarında takibat yapılmak üzere müddeiumumiliğe tevdi olunurlar.

Madde 12 — işbu talimatnamenin hükümlerini icraya Maliye ve S. İ. M. Vekilleri memurdurlar.

HÜLÂSA:

Ecnebi memleketlere gönderilecek memurlara verilecek harcırah ve yevmiye hakkında;

Kararname No. 11165

Maliye Vekâletinden yazılan 24/5/1931 tarih ve 69 numaralı tezkerede; muvakkat veya damiî memuriyetle ecnebi memleketlere izam olunan memurlara verilecek yevmiye, harcırah kararnamesine tevfi kan verilmesi lâzım gelen yevmiyeler yedi mislini tecavüz ettiği takdirde miktarının icra Vekilleri Heyetince tesbit edileceği 341 senesi Muvazenei Umumiye Kanununun 37 inci maddesinde yazılı olduğundan ecnebi memleketlere gönderilecek memurlara bu madde hükmüne tevfi kan verilecek yevmiyelere esas olmak üzere azamî yevmiye miktarının tayin ve tesbiti hakkında bir karar ittihazı teklif olunmuştur.

Keyfiyet İcra Vekilleri Heyetinin 31/5/1931 tarihli içtimada görüşülerek ecnebi memleketlere gönderilecek memurlara 1 haziran 1931 tarihinden itibaren masarifi zaruriye ve harcırahlarından maada merbut cetvel mucibince yevmiye verilmesi kararlaştırılmıştır.

31/5/1931

Merbut Cetvel

Yevmiye

İngiliz

Lirası

I

- 5 B. M. M. Reisi, Başvekil, Vekiller ve Meb'uslar dahil olduğu halde baremin 1, 2, ve 3 üncü derecesindeki memurlardan murahhas olarak gideceklere (Heyet reislerine İcra Vekilleri Heyeti takdiri ile 1 İngiliz lirası daha zammolunabilir.)

II

- 4 Birinci maddedeki memurlardan müşavir olarak gideceklere

III

- 3,5 Baremin 4, 5 ve 6 inci derecesindeki memurlara

IV

- 3 Baremin 7 den 19 uncu dereceye kadar memurlara
-

HÜLÂSA :

Kırtasiye deposundan mülhakata sevkettirilen kırtasiyenin nakliyesi hakkında :

Kararname No. 11179

15 şubat 1928 tarih ve 6194 numaralı kararnameye zeyildir:

Kırtasiye deposundan mülhakata sevkettirilen kırtasiye ve tab'îye levazımının tutarlarına göre yüzde hesabile alınmakta olan nakliye masarifinin yetişmemesi hasebile 1 haziran 1931 tarihinden itibaren mezkûr levazımın kilosu üzerinden, masraf alınması kararlaştırılmış ve bu tarihte mevkîi tatbika konacak 8 numaralı satış listesindeki nakliye masarifi tablosunun nümunesi tadil edilmiş olmasına binaen kırtasiye talimatnamesinin muaddel 6 ıncı maddesinin 1 inci fıkrasındaki (1 - tahsisat miktarı 2 - işbu miktara nazaran masarifi nakliyesi, 3 - sarfına mezuniyet verilen miktarı havi olarak üç sütun üzerine) ve 3 numaralı fıkrasındaki (esmanı balığaları nisbetinde) ve 4 numaralı fıkrasındaki (ve muhasebecileri) ibarelerinin kaldırılması; Maliye Vekâletinin 6/5/1931 tarih ve 4549/19 numaralı tezkeresile yapılan teklifi üzerine icra Vekilleri Heyetinin 31/5/1931 tarihli içtimasında tasvip ve kabul olunmuştur.

31/5/1931

HÜLÂSA:

Teşviki Sanayi kanununun 11
inci maddesi hakkında :

Kararname No. 11278

19/6/1929 tarih ve 4134 numaralı kararnameye zeyildir:

Teşviki Sanayi kanununun 11 inci maddesi mucibince müessesatı
sınaiyeye verilecek primler için 1466 numaralı kanunun sureti tatbikim
mübeyyin talimatnamenin 2 inci maddesinin merbut şekilde tadili iktisat
Vekâletinin 10/6/1931 tarih ve 126 numaralı tezkeresile yapılan teklifi
üzerine icra Vekilleri Heyetinin 10/6/1931 tarihli içtimasında tasvip ve*
kabul olunmuştur.

10/6/1931

**Primlerin sureti tevziine dair olan
talimatnamenin ikinci maddesinin
muaddel şekli**

Madde 2 — Birinci maddede yazılı müesseselerin primden istifade edebilmeleri için numunesi melfuf bulunan ve müesseselere gönderilecek olan imalât beyannamelerinden üç nüshasını hâk ve silinti olmaksızın doldurup senei mâliyenin hitamından itibaren nihayet üç ay zarfında mahallinin en büyük mülkiye âmirine vermesi şarttır.

Bu beyannameler mülkiye âmirleri tarafından üç gün zarfında tahakkuk idarelerine tevdi edilecektir. Tahakkuk idareleri bu talimatname ahkâmı dairesinde ve nihayet on beş gün zarfında tetkikatı ikmal ederek primden istifade eden ve etmiyen imalât miktarını tefrik ve beyanname zirini tasdik ederek doğrudan doğruya iktisat Vekâletine göndermeğe mecburdur.

HULÂSA:

İstanbul Belediyesi hududu hakkında :

Kararname No. 11135

İstanbul Belediyesinin haricî hududu ile şehrin ayrılmış olduğu on belediye şubesi hududuna ve bu hudutların tahdidi dolayısıyla yeniden ihdas ve tadil olunan mahallere mütedair olup Şûrayı Devlet Reisliğinin 24/5/1931 tarih ve 3900 numaralı tezkeresile tevdi olunan Dahiliye Vekâletinin 18/5/1931 tarih ve 428 numaralı tezkeresine merbut İstanbul Vilâyeti Umumî Meclisi ve İdare Heyetinin kararları, Şûrayı Devlet Mülkiye dairesile heyeti umumiyesinin mazbataları, şehrin haritası ve teferruatı İcra Vekilleri Heyetinin 25/5/1931 tarihli içtimaında tetkik ve mütalea edilerek bahsi geçen karar ve mazbatalarda yazılı hususlardan icra Vekilleri Heyeti kararına mütevakkıf bulunan İstanbul Belediyesine ait hududun tahdidi mes'elesinin, iki noktada hudut işareti olarak kabul edilen elektrik direkleri yerine sabit işaretlerin vaz'ı suretile tasdiki ve Beşiktaş'ta bir şubei idariye ihdası ve şehrin ayrılmış bulunduğu on belediye hududunun kaza hudutlarına ircaı kabul edilmiş ve Dahiliye Vekâletinin vezaifi cümlesinden bulunan diğer hususâtın da Vekâletçe ifa ve takibi tasvip olunmuştur.

25/5/1931

Suret

Şûrazı Devlet Heyeti Umumiyesinin

24/5/1931 tarih ve 214 / 225

numaralı mazbatası

Mülkiye dairesinin 20 mayıs 1931 tarih ve 1262-1225 numaralı mazbatası Heyeti Umumiyede,. okundu.

İstanbul Belediyesinin haricî hududile Beşiktaş'ta yeni bir şubei belediye ihdası ve bu suretle şehrin münkasem bulunduğu on belediye şubesi hududunun kaza hudutlarına ircaı ve bu hudutların tahdidi dolayısile yeniden ihdas ve tadil olunan mahallere ve bu mahaller için istihsal olunan ârayı umumiyyeye ait raporlar üzerine İstanbul Umumî Meclisile İdare Heyeti tarafından ittihaz olunan kararların muvafıkı kanun olduğuna dair Dairei Müşarünileyhaca mütte haz karar 24 mayıs 1931 tarihinde müttefikan tasvip kılınmıştır.

—————

İstanbul Vilâyeti İdare Heyetinin
15/4/1931 tarih ve 26 / 150
numaralı kararı

Makamı Vilâyetten 30/12/1930 tarihli derkenarla irsal buyurulan İstanbul Belediyesinin haricî hududu ile şehrin münkasem bulunduğu on belediye şubesi hudutlarına ve bu hudutların tahdidi dolayısıyla yeniden ihdas ve tadil olunan mahallere ait Umumî Meclisin 23/12/1930 tarih ve 14 numaralı kararla kavanin ve mülkiye encümeninin ve muhtelit encümenin mazbataları ve sınır kâğıtları ve harita tetkik edildi.

Yalı mahallesinin Kumkapı nahiyesinden irtibatının fekkile Samatya nahiyesine ilhakına ve Beykoz, Üsküdar şubeleri hudutları dahilinde Vanıköy ve Kandillinin Anadoluhisarı nahiyesinden alınarak ve Küçüksu deresi hudut itibar edilerek Beylerbeyi nahiyesine raptına ve şehir haricinde olmak üzere Alibey köyünün Fatih kazasına ve Kâğıthane ve Mecidiye köylerinin Beyoğlu kazasına bağlanmasına ve mevzuu bahis kararda Ayasofya'ya tahvil edilen Sirkeci nahiyesi isminin Alemdar nahiyesi olarak tesmiyesine ve Umumî Meclisin anıfüzzikir kararı mütebaki akşamının aynen kabulüne ittifakla karar verildi.

15/4/1931

Suret

İstanbul Vilâyeti Umumî Meclisinin 10 Kânunuevvel 1930 tarih ve 14 numaralı kararı

Şehir ve belediye hudutlarının tesbiti mes'elesine dair musaddak suretli merbut kavanin ve mülkiye encümeni ile muhtelit encümen mazbataları Umumî Meclisin 10 kânunuevvel 1930 tarihli inikadında okunarak cereyan eden müzakere neticesinde serdedilen teklifler tarafı riyasetten ayrı ayrı reye vazedilerek Ayasofya isminin ipkasına, Dolapdere nahiyesinin Kasımpaşa nahiyesine tahviline, Kumkapı, Yalı mahallesinin sabıkı veçhile Kumkapı nahiyesine raptına ve Beykoz, Üsküdar şubeleri hudutlarının encümenin ikinci teklifi veçhile kabulüne karar verilerek mazbataların heyeti umumiyesi bu şekilde bittasvip Riyaset makamına iblâğı karar altına alınmıştır.

Şûrayı Devlet kararları

HÜLÂSA:

Millet mekteplerine devam etmeyenlerden alınacak para cezalarının nereye ait olduğu hakkında :

Mülkiye dairesi Mazbatası

Millet mekteplerine devam etmeyenlerden talimatnamesi mucibince alınacak cezayı nakdilerin nereye ait olduğu hakkında sarahat mevcut olmaması hasebile bu cezaların idarei hususiye ve muvazenei umumiyyeden hangisine tevdi edileceğinde vilâyetlerce tereddüt olduğundan ve Vilâyetler İdaresi kanununun 68 inci maddesinde mülkî memurlar reisleri tarafından ittihaz ve usulen tebliğ ve ilân olunan kararların tatbik ve icrasına mümanaat edenler hakkında hususî kanunlarda muayyen cezalar bulunmadığı takdirde mahallî idare heyetlerince kabili temyiz olmamak üzere beş liraya kadar para cezası hükümlenacağı musarraflı olup Millet Mektepleri talimatnamesindeki ceza dahi bu maddeye göre hükmedilmekte olduğundan ve Millet Mektepleri ilk tahsili gaye ittihaz et-

miş bulunmasına nazaran tahsile devam etmiyenlerden alınacak para cezalarının Tedrisatı iptidaiye kanununun mevaddı malûmesine kıyasen Vilâyet Hususî idarelerine aidiyeti ruhu kanuna daha muvafık görülmekte bulunduğundan bahisle keyfiyetin Şûrayı Devletçe tetkik ve bir karara raptı hakkında Dahiliye Vekâletinden Başvekâleti Celileye takdim ve Şurayı Devlete havale buyurulan 28/4/1930 tarihli ve 44-9-369 numaralı tezkere üzerine dairemizde tanzim olunup Heyeti Umumiyece de tasvip buyurulan 18/1/1931 tarih ve 3316/60 numaralı mazbata Türk Ceza kanununun para cezalarının devlet hâzinesi için alınacağı hakkında umumî bir hüküm vazetmiş olduğu gibi umumî bütçeye merbut (C) cetvelinde devlet varidatı envai meyanında mezkûr cezayı naktiler tadat edildiği sırada İdarei Umumiyei Vilâyat kanununa istinaden alınacak cezayı naktilerin de sarahaten yazılmış olduğuna göre millet mekteplerine devam etmiyenlerden alınacak naktî cezaların malsandıklarına tevdiî icap edeceği bertafsil arz ve beyan kılınmıştır.

Bu mesele hakkında Maarif Vekâletinden takdim olunan 15 nisan 1931 tarih ve 39209 numaralı tezkere dahi bu kere Başvekâleti Celileden havale buyurulmakla dairemizde okundu.

Vekâleti Müşarünileyhanın bu husustaki noktai nazarı:

Millet mekteplerinin tedrisatı doğrudan doğruya ilk tahsil mahiyetinde bulunduğu için bu mekteplere devam etmiyenler hakkında talimatnameye başkaca cezaî bir hüküm vazedilmiyerek Vilâyetler idaresi kanununun 68 inci madde-

sine tevfikân cezaî naktî alınması gibi bir hüküm konulmakla iktifa edilmiş olup cezaların vilâyetler idare heyetlerince takdir olunması ve bunun da bütçenin (C) cetvelinde zikredilmiş bulunması bu cezaların muvazenei umumiyyeye aidiyeti için bir sebep teşkil edilmeyeceğinden ilk Tedrisat kanunu muvakkatinin cezaya müteallik hükümlerinin mahfuziyeti teyit edildiği takdirde bu vaziyet karşısında ref'i mahiyet arzeden millet mektepleri cezalarının da asla tebean idarei hususiyelere ait bulunması icap edeceği merkezinde bulunmuştur.

İcabı tekrar teemmül olundu:

İlk tedrisat kanununda ilk mekteplere devam etmeyen talebe velilerinden alınacak cezaî naktîlerin idarei hususiyeyelere aidiyeti sarahaten muharrer olup mekteplerinin gayeleri ilk mekteplerin aynı olmakla beraber olbaptaki kanunda bu yolda mecburiyet tahmiline ve mecburiyetin kuvvei teyidiyesi olarak ceza tatbıkına müteallik hiç bir hüküm mevcut olmadığı gibi esasen böyle talimatla bir mecburiyet tahmili ve buna ait bir kuvvei teyidiye vaz'ı yolunda bir hükmü cedit ihdası kabil ve caiz olmadığı cihetle millet mektepleri talimatnamesine böyle bir madde dercedilmemiş ve yalnız kuvvei teyidiye temini ihtiyacı düşünülmüş ve Vilâyetlerin Umumî İdaresi kanununun 68 inci maddesine istinaden cezaî naktî istihsal edileceği şeklinde bir madde ilâvesile iktifa edilmiştir.

Salifüz-zikir maddeye müsteniden istifa olunacak cezaî naktîlerin maliye hâzinesine aidiyet, kararı sabıkta izah olunduğu veçhile cayi tereddüt değildir.

(C) cetveline Vilâyetler İdaresi kanununun 68 inci

.....

maddesile beraber İlk Tedrisat kanununun cezaya müteallik maddelerinin konulması İlk Tedrisat kanununun olbaptaki sarahatini ilga veya tadil mahiyetinde olmayacağı cihetle sarahati kanuniyeye binaen bunların idarei hususiyeye aidiyeti tabiidir.

Keyfiyetin bu suretle Heyeti Umumiye arzına 10/5/1931 tarihinde ittifakla karar verildi.

Heyeti Umumiye Mazbatası

Mülkiye dairesinin 10 mayıs 1931 tarih ve 1032/1085 numaralı işbu mazbatası Heyeti Umumiyede okundu.

Millet Mekteplerine devam etmiyenlerden alınacak cezayı naktilerin hâzineye ait olacağı hakkında bundan evvel Şûrayı Devletçe verilen kararın kanuna muvafık ve mezkûr cezaların idarei hususiyelere ait olması lâzım geleceği yolunda Maarif Vekâletince bu kerre dermeyan olunan noktai nazarın kanunî sarahatine muhalif olduğuna dair dairei müşarünileyhaca müttehaz karar 28 mayıs 1931 tarihinde müttefikan tasvip kılınmıştır.

HÜLÂSA:

Yol bedenî mükellef amelesinin
çalışma zamanları hakkında:

Mülkiye Daiaesi Mazbatası**No. 10691 / 1084**

Yol bedenî mükellef amelesinin çalışma zamanları hakkında Nafia Vekâletile Manisa Vilâyeti arasında hadis olan noktai nazar ihtilâfına ait evrakın takdim kılındığından bahisle keyfiyetin Şûrayı Devletçe bir karara raptı lüzumuna dair Dahiliye Vekâletinin Başvekâleti Celileden havale buyurulan 26/4/1931 tarih ve 428/25/220 numaralı tezkeresi melfuflarile beraber dairemizde okundu.

Nafia Vekâletinin noktai nazarı: İş programları fen memurları adedine ve mevcut malzeme ve muhitin icabatına göre azamî faidenin temini için yapılması kanunen mecburî olduğunda şose ve köprüler kanununun 12 inci maddesindeki sarahate göre vilâyetçe yapılan programların aynen tatbiki hususunun temini ve program mucibince vaki takibatı kanuniye hilâfına gelmiyenler vazifelerini ifa etmemiş olacağı cihetle kanunun 14 üncü maddesi mucibince mükellefiyetlerinin nakte tahvil edilmesi ve haklarında derhal naktî mükellefiyet mecburiyetinin tatbiki ve tatbikatı lâzime yapılması icap ede

ceği, Manisa Vilâyetinin noktai nazarı da Vilâyet Umumî Meclisi inşaat mevsimi üç ayı sonbaharda üçü de ilkbaharda olmak üzere iki devreye taksim etmiş olduğundan mükellefiyetlerini bedenen taahhüt edenler sonbahar için tanzim edilen iş programı mucibince ifayı mükellefiyet etmedikleri takdirde ikinci ilkbahar devresinin hulûlüne intizar edilerek bu devrece de ifayı mükellefiyet etmedikleri takdirde mükellefiyetlerinin nakte tahvil edilmesi, merkezinde bulunmuştur.

İcabi müzakere olundu:

İhtilâfî vakide iş programları mucibince yapılan tebligatı kanuniye hilâfına iş başına gelmeyenlerin mükellefiyetlerinin nakte tahvil edilip edilmeyeceği ve bu cezanın da hemen alınıp alınmayacağı mevzuu bahsolmakta olup ancak programlar mucibince vaki tebligatı kanuniye hilâfına vazifelerini yapmamış olanların mükellefiyetlerinin yüzde elli faziasile rakte tahvili hususu Heyeti Umumiyece 13 nisan 1931 tarihinde takarrür etmiş bir mesele olmak itibarile bu noktanın yeniden müzakeresine mahal olmadığından yalnız bu cezanın hemen alınıp alınmayacağı hususu müzakere edilerek umumî meclislerce bir sene için tayin edilen mesai zamanlarında iş programları mucibince vaki tebligata, şayani kabul mazeretlere istinaden hemen icabet edemiyenler de bulunabileceği cihetle bu gibilerin o senenin mesai zamlarında müracaatları halinde kendilerine Nafia memurları tarafından iş gösterilmek, suretile çalıştırılmaları zarurî görüldüğü gibi mazeretini isbat edemiyenlere de mesai müddeti zarfında iş göstermek mümkün olduğu takdirde bu gibilerin de mükellefiyetlerini bedenen ifa etmelerine kanunî mâni olmayıp şu kadar ki böyle

.....

mazeretsiz olarak vaktinde müracaat etmeyenlere iş gösterilmediği halde mükellefiyetlerini nakten ve cezaen ifa etmeleri ve ancak kanunun 12 inci maddesinde nakten tahsil keyfiyetinin inşaat müddetinin hitamından sonra yapılacağı sarahaten yazılı olmasına göre salifüzzikir cezanın umumî meclislerce tayin edilen mesai zamanlarının bitmesine kadar ihmal edilerek bu zamanın bitmesini müteakip usulü dairesinde tahsiline teşebbüs edilmesi iktiza eder.

Keyfiyetin Heyeti Umumiye arzına 10/5/1931 tarihinde ittifakla karar verildi.

Heyeti Umumiye Mazbatası

No. 208 / 229

Mülkiye dairesinin 10 mayıs 1931 tarih ve 1069/1048 numaralı işbu mazbatası Heyeti Umumiyede okundu:

Bedenen yol mükellefiyeti ifa edecek amelenin çalışma zamanları hakkında Nafia Vekâletile Manisa Vilâyeti arasında hadis olan noktai nazar ihtilâfına dair dairei müşarünileyhaca müttehaz karar 28 mayıs 1931 tarihinde ittifakla tasvip edilmiştir.

Teşkilât, Fek ve İlhaklara ait kararnameler

HÜLÂSA:

Çorum merkez kazasına tâbi bazı köylerin İskilip kazasına ilhakı hakkında :

Madde 1 — Çorum Vilâyeti merkez kazasına tâbi Kızılviran nahiyesinin merbut «1» No. lu cetvelde isimleri yazılı» dört köy, Vilâyet merkez kazasında kalmak ve 21 köyü, nahiye mülhakatını teşkil etmek üzere bu nahiye «2» No. lu cetvelde atları yazılı mezkûr yirmi bir köy ile birlikte merkez kazasından alınarak aynı vilâyetin İskilip kazasına ve mezkûr nahiye mülhakatından «3» No. lu cetvelde isimleri yazılı «5» köy de Sungurlu kazasına ilhak edilmiştir.

4/6/1931

Başvekil
İsmet

Gazi Mustafa Kemal
Dahiliye Vekili
Ş. Kaya

No. 1

**Çorum Vilâyeti merkez kazasından alınıp
İskilip kazasına verilecek olan Kızılviran
nahiyesi köylerinden Çorum
merkezinde kalacak
köylerin isimleri**

Köy isimleri

İnalözü maa Kılıçlar

İşharmut

Hacıahmet deresi

Sazköy

No. 2

**Çorum Vilâyeti merkez kazasından alınıp
İskilip kazasına ilhak edilen Kızılviran
nahiyesinin merkeziyle
köylerinin isimleri**

Köy isimleri

Çeneler
Sağpazar
Kızılviran
Karakısıık
Kalenderoğlu
Mehmetali çiftliği
Köpeç
Yarımca
Asayışkarahacı
Resuloğlu
Yenice
Ambarcı
Uçtam
İğdeli
Kızılkır
Belkavak maa Boztepe
Çeltek maa Torunlar
Tutpunar

Köy isimleri

Kırköy

Kızağlı

Karavdar

Yeniyapan

No. 3

**Çorum Vilâyeti merkez kazasından alınıp
İskilip kazasına ilhak edilen Kızılviran
nahiyesinin Sungurlu kazasına ilhak
edilen köylerin isimleri**

Köy isimleri

Köy isimleri

Kula

Alamaslı Ortakışla

Karaevliya

Yerce

HÜLÂSA:

Başkışla nahiyesi merkezinin
Kızıl yaka köyüne nakli
hakkında :

Kararname No. 7434

Madde 1 — Konya Vilâyetinde Karaman kazasına merbut Başkışla nahiyesinin merkezî, nahiye mülhakatından Kızılyaka köyüne naklolunmuştur.

2 — Bu kararname hükmünü icraya Dahiliye Vekili memurdur.

8/6/931

REİSİCUMHUR

Gazi Mustafa Kemal

Dahiliye Vekili

Ş. Kaya

Başvekil

İsmet

HÜLÂSA:

Konya Vilâyeti merkez kazasına
merbut Tömek nahiyesinin
Pınarbaşı köyüne nakli
hakkında :

Kararname No. 7435

Konya Vilâyeti merkez kazasına merbut Tömek nahiyesinin
merkezi, nahiye mülhakatından Pınarbaşı köyüne nakledilmiştir.

Madde 2 — Bu kararname hükmünü icraya Dahiliye Vekili
memurdur.

8/6/1931

REİSİCUMHUR

Gazi Mustafa Kemal

Dahiliye Vekili

Ş. Kaya

Başvekil

İsmet

HÜLÂSA:

Ankaranın Karalar nahiyesine
merbut Peçenek köyünün
Sirkeli nahiyesine ilhakı
hakkında :

Kararname No. 7443

Madde 1 — Ankara Vilâyeti merkez kazasına merbut Karalar nahiyesinin Peçenek köyü, mezkûr nahiyeden alınarak aynı Vilâyetin Çubuk kazasına bağlı Sirkeli nahiyesine ilhak edilmiştir.

Madde 2 — Bu kararname hükmünü icraya Dahiliye Vekili memurdur.

11/6/1931

REİSİCUMHUR

Gazi Mustafa Kemal

Dahiliye Vekili

Ş. Kaya

Başvekil

İsmet

HÜLÂSA:

Polatlı Beyobası nahiyesine
merbut Peçenek köyünün
Sirkeli nahiyesine ilhakı
hakkında:

Kararname No. 7444

Madde 1 — Ankara Vilâyetinin Polatlı kazasına merbut Polatlı Beyobası nahiyesinin merkezi, nahiye adı Samutlu namile anılmak üzere Samutlu köyüne nakledilmiştir.

Madde 2 — Bu kararname hükmünü icraya Dahiliye vekili memurdur.

11/6/1931

REİSİCUMHUR

Gazi Mustafa Kemal

Dahiliye Vekili

Ş. Kaya

Başvekil

İsmet

HÜLÂSA:

Ankaranın Zir nahiyesine
merbut Gökler köyünün Ayaş
kazasına ilhakı hakkında :

Kararname No. 7445

Madde 1.— Ankara Vilâyeti merkez kazasının Zir Nahiyesine
merbut Gökler köyü mezkûr nahiyeden alınarak aynı Vilâyetin Ayaş
kazasına ilhak edilmiştir.

Madde 2 — Bu kararname hükmünü icraya Dahiliye Vekili
memurdur.

11/6/1931

REİSİCUMHUR

Gazi Mustafa Kemal

Dahiliye Vekili

Ş. Kaya

Başvekil

İsmet

HÜLÂSA:

İnegöl kazasına merbut bazı köylerin Kütahya Vilâyeti kazalarına ilhakı hakkında :

Kararname No. 7446

Madde 1 — Bursa Vilâyetinin İnegöl kazasına merbut Domaniç nahiyesi Mezit, Dombayçayı köylerinden maada bütün mülhakat ile birlikte Kütahya Vilâyetinin Tavşanlı kazasına ve Mezit, Dombayçayı köyleri Bilecik Vilâyetinin Bozüyük kazasına bağlı Pazarcık nahiyesine ve Tavşanlı kazasının Göyüncek, Tevlez, Ketenlik, Yeşilçukurca, Dandindere, Yeniüregir köyleri de Bozüyük kazası merkezine ilhak edilmiştir.

Madde 2 — Bu kararname hükmünü icraya Dahiliye Vekili memurdur.

11/6/1931

REİSİCUMHUR

Gazi Mustafa Kemal

Dahiliye Vekili

Ş. Kaya

Başvekil

İsmet

HÜLÂSA:

Kütahyanın Ulubey nahiyesine
merbut bazı köylerin Çal
kazasına ilhakı hakkında :

Kararname No. 7466

Madde 1 Kütahya Vilâyetinde Uşak kazasının Ulubey nahiyesine
merbut Mildi ve Hanyeri köyleri mezkûr nahiyeden alınarak Denizli
Vilâyetinin Çal kazasına ilhak edilmiştir.

Madde 2 — Bu kararname hükmünü icraya Dahiliye Vekili
memurdur.

20/6/1931

REİSİCUMHUR

Gazi Mustafa Kemal

Dahiliye Vekili

Ş. Kaya

Başvekil
İsmet

HÜLÂSA:

Adana Vilâyetinin Saimbeyli
kazasına merbut bazı köylerin
Develi kazasına ilhakı
hakkında:

Kararname No. 7475

Madde 1 — Adana Vilâyetinin Saimbeyli kazasına merbut Köseler, İmamkolu, Dereşmeli, Saraycık, Çadırıyeri köyleri mezkûr kazadan alınarak Kayseri Vilâyetinin Develi kazasına bağlı Bakırdağı nahiyesine ilhak edilmiştir.

Madde 2 — Bu kararname hükmünü icraya Dahiliye Vekili memurdur.

23/6/1931

REİSİCUMHUR

Gazi Mustafa Kemal

Dahiliye Vekili

Ş. Kaya

Başvekil

İsmet

HÜLÂSA:

Koçhisar kazası adının Kızıltepeye tebdili hakkında:

Kararname No. 11210

Mardin Vilâyetine tâbi Koçhisar kazası adının Kızıltepe'ye tebdiline dair Dahiliye Vekâletinin 30/5/931 tarih ve 1943/47 numaralı tezkeresile tevdi olunan Şûrayi Devlet Mülkiye dairesile heyeti umumiyesinin 2/5/931, 14/5/931 tarih ve 1047/1003, 194/212 numaralı mazbataları İcra Vekilleri Heyetinin 7/6/931 tarihli içtimasında tetkik edilerek mezkûr kaza adının teklif veçhile Kızıltepe'ye tebdili tasvip ve kabul olunmuştur.

7/6/1931

Tamimler

Mahallî İdareler

Ş. I

HÜLÂSA:

Köy kanununun tatbikinde hasıl olan ihtilâf hakkında :

No. 194 /12

Vilâyetlere tebliğ edilen 15 mart 341 tarihli tahriratı umumiyede köy kanununun tatbikinden mütevellit ihtilâfı halle memur hey'etlerin masarifi zaruriyesinin alâkadar köylerden istifası miktarının tayini keyfiyeti de idare heyetlerine bırakılmış isede bu tahrir keyfiyetinin her vilâyette başka başka tarzlarda tatbik edildiği ve binnetice köylüyü mutazarrır edecek şekilde masarifi zaruriye alındığı cari muameleden anlaşılmıştır.

Köyün orta malı masuniyet itibarile devlet malı gibi olduğundan köy işlerinin halli için gönderilecek memurlara verilecek masarifi zaruriyenin de idare hey'etlerinde harcirah kararnamesine uygun olarak tesbiti ve bunun haricinde köy

.....

sandıklarından harcirah namile sarfiyat icrasına mahal bırakılmaması ve alınan paraya mukabil köy sandıklarına mahallili en büyük mülkiye memuru tarafından tastikli senet verilmesinin de usul ittihazı tamimen tebliğ olunur efendim. Mülkiye Müfettişliklerine birinci Umumî Müfettişliğe yazılmıştır.

10/6/1931

HÜLÂSA:

İdman sahaları hakkında :

No. 130 / 129

Ankara'da, Türkiye idman cemiyeti ittifakı umumiyesi merkezi namile bir teşekkül mevcuttur.

Mezkûr hey'et şehirlerimizde yapılacak idman sahalarına ait projeler üzerinde tetkikat yapabilecek ve mezkûr projelerin fennî şartlarını tayin edecek vesait ve teşkilâta maliktir.

İdarei hususiye ve belediyelerde yaptırılacak olan İdman sahalarının inşasından evvel planların Ankaraya gönderilerek İdman cemiyetleri umumî merkezinden istişarî mahiyette mütalea alınması faydalı olacağından bu suretle muamele ifası lüzumu tamimen tebliğ olunur efendim;

18/6/1931

HÜLÂSA:

Hususî idare bütçelerinde münakale ve tahsisatı munzamına talepleri hakkında :

Ş. II

No. 449 / 97

931 senesi hususi idare bütçeleri henüz yeni tasdik ve tebliğ olduğu halde bazı vilâyetlerden mezkûr bütçelere müteallik tahsisatı munzama ve münakale mazbataları gönderilmektedir.

İdarei hususiyei vilâyat kanununun 144 üncü maddesinin 4 üncü fıkrası mucibince fasıldan fasıla münakale hususunda vilâyet daimi encümenlerine verilen selâhiyet mühim ve müstacel ve fevkalâde hallere münhasır olup malî senenin ilk aylarında münakale ve tahsisatı munzamma talebinde bulunulması, hususî idare bütçelerinin hakikî ihtiyaç göz önünde bulundurularak yapılmadığı hissini vermektedir.

Meclisi umumilerin içtimasına kadar gönderilen mazbatalar mühim ve müstacel olmazsa ve fevkalâde ahvale inhisar etmezse vekâletçe hıfz olunacağından bütçe muamelâtında bu hususun nazarı dikkatte bulundurulması ve münakale talebi

.....

nin müstacel hususata Kasrı lüzumu tamimen temenni olunur efendim.

Bütün vilâyetlere birinci umumî müfettişliğe ve hey'eti teftişîye riyasetine yazılmıştır.

26/6/1931

—————

HÜLÂSA :

Heykel hesabâtı hakkında icra vekilleri heyetince müttehaz karar hakkında :

No. 449 / 99

Reisicümhur Hazretlerinin rekzolunacak heykelleri hesabâtı hakkında İcra Vekilleri Heyetince müttehaz karar sureti malûmat için leffen gönderilmiştir efendim.

29/6/1931

—————

.....

Dahiliye Vekâletinden yazılan 17/5/931 tarih ve 407 numaralı tezkerede; Reisicumhur Hazretlerinin rehzolunacak heykelleri için on altı vilâyetten vaki müracaat üzerine toplanan 110,000 liranın bu işe kâfi gelmemesi hasebile Ankara'daki üç heykelin bütün memleket namına rekzedilmiş addile vilâyetler idarei hususiyelerinin imal masrafına iştirakleri ve fazla para gönderen vilâyetlerin irsalât fazlalarının iadesi tensip edilmiş ise de bir taraftan borçlu vilâyetlerin bütçelerinin müsaadesizliği sebebile borçları tahsil ve diğer taraftan alacaklı vilâyetlerin irsalât fazlaları iade edilmemekte olduğundan bu mesele etrafında bir kaç senedenberi devam etmekte olan muhabereye nihayet vermek ve bu hesabı kapatmak için mezkûr hesaptan bankada mevcut bulunduğu Maarif Vekâletince bildirilen 4263 liranın tensip olunacak hayırlı bir işe sarfı hakkında bir karar ittihazı teklif edilmiştir.

Keyfiyet İcra Vekilleri Heyetinin 7/6/1931 tarihli içtimasında görüşülerek bahsi geçen paranın Kubilây abidesine verilmesi takarrür etmiştir.

7/6/1931

—

Vilâyetler İdaresi

Ş. I

HÜLÂSA:

Açık maaşı alan memurların ikametgâhlarının iş'arı hakkında. :

No. 3719

24/5/1931 tarih ve 3473 numaralı tamime zeyil.

1 — Münhal memuriyetlerin adet ve maaşlarına dair iş'arlarınızdan sonra Vilâyetiniz dahilinde inhilâl etmiş memuriyet varsa telgrafla zeylen iş'arı.

2 — Her ay nihayetinde memurun maaşı ve adedi bildirilmek şartile münhalâtın ve münhalât vuku bulduğu takdirde bu cihetin keza telgrafla iş'arı rica olunur efendim.

2/6/1931

HÜLÂSA:

Nahiye müdürlerinin hayvan yem bedeli hakkında:

No. 3730

931 senesi nahiye müdürleri hayvan yem bedellerine ait muhassasatın gönderilmesi için hayvan besliyen nahiye müdürleri esamisile hangi kaza emvalinden yem bedellerinin verileceğini müş'ir bir cetvelin sür'atle tanzim ve irsali rica olunur efendim.

3/6/1931

HÜLÂSA:

Açık maaşı alan memurların kaza itibariyle ikametgâhlarının iş'arı hakkında :

No. 3745

Polis ve jandarma hariç olmak üzere açıkta kalıp ta bir memuriyete tayin edilmemeleri dolayısile açık maaşı alan memurların ikametgâhlarına nazaran hangi kaza emvalinden

.....

açık maaşlarını alacaklarını ikametgâh adresleriyle isim ve maaşları miktarını gösterir bir defterin tanzimde acilen irsali rica olunur efendim.

4/6/1931

HÜLÂSA:

Mübayaatın münakaşa ile yapılmasına dair :

Ş. II

No. 204

Bazı daireler ve müesseselerce mubayaaların münakaşa hakkındaki kanunî hükümlerden vareste bulundurulması maksadile ihtiyaçları parçalara ayırmak suretile pazarlıkla tedarik etmek ciheti iltizam edilmekte olduğu ve şu hal kanunun münakaşa icrasından kastedildiği gayenin ihlâlini mucip bulunduğu cihetle mübayaatın münakaşa ile icrası ve kanun ahkâmının tatbikine dair Başvekâleti Celileden gönderilen tezkerenin bir sureti leffen irsal kılındı. İş'arı âli veçhile muamele ifası temenni olunur efendim.

Vilâyetlere ve B. U. Müfettişliğe ve Vekâlet dairelerine yazılmıştır.

14/6/1931

Suret

Başvekâleti Celilenin 8/6/1931 tarih ve 6/1681 numaralı tezkeresi

Bazı daireler ve müesseselerce mubayaaların münakaşa hakkındaki kanunî hükümlerden vareste bulundurulması maksadile ihtiyaçları parçalara ayırmak suretile pazarlıkla tedarik etmek ciheti iltizam edilmekte olduğu ve bu hal kanunun münakaşa icrasından kasteylediği gayenin ihlâlini mucip bulunduğu cihetle daimî ve mukannen ihtiyaçların seneliğinin ve kabil olmıyan ahvalde üç veya altı aylığının kanun mucibince münakaşa ile tedariki lüzumu Divanı Muhasebatın müracaati üzerine 8 temmuz 340 tarihinde tamimen rica edildiği ve muahharen neşrolunan 22 nisan 341 Ta. Ve 661 numaralı müzayede, münakaşa ve ihâlât kanunu da bu hususu teyit eylediği halde bazı dairelerce bu emri kanunîye gene lâzımı veçhile riayet edilmiyerek ihtiyaçlara ayrılmak veya bir vekâlet veya dairenin muhtelif şubelerine taallûk eden ve birleştirilerek münakaşaya konulması mümkün ve lâzım olan aynı nevi ihtiyaçların ayrı ayrı zamanlarda tahakkuk ettirilip ihale komisyonlarına tevdi olunmak suretile münakaşa haddinin dununa ifrâğ ve pazarlıkla mübayaası temin edilerek maksadı kanunun ihlâl edilmekte olduğu Divana gönderilen ita emir

.....

lerinin tetkikinden anlaşıldığı Divanı Muhasebat riyasetinden 7-6-1931 tarih ve 9301/233 numaralı tezkere ile bildirilmekte olduğundan bu suretle muameleden tevakki olunarak mübayaatın münakaşa ile icrası ve kanun ahkâmının tatbiki esbabının istikmal buyurulması tekrar ve tamimen rica olunur efendim.

—————

HÜLÂSA:

11197 numaralı kararnamenin leffiyle :

Ş. II

No. 261

Çalışma saatlerinin mahallî şeraite göre tanzimi mümkün olabileceğine dair Heyeti Vekilece tahtı karara alınıp Başvekâleti Celileden tebliğ buyurulan 11197 numaralı kararnamenin sureti leffen irsal kılındı efendim.

Vilâyetlere ve Birinci Umumî Müfettişliğe ve Vekâlet dairelerine yazılmıştır.

16/6/1931

—————

Kararname sureti

No. 11197

Mersin Vilâyetinin üç ay kadar devam eden sıcakları esnasında memurların çalışması 7 den 13 e kadar teklif edilmek suretile idare edilmekte iken 8 saatlik çalışmanın kabul edilmesi üzerine bu çalışmanın öğleden evvel tatbikına imkân görülmemesi hasebile üç ay için altı saatlik çalışmanın kabulü hakkında bir karar ittihazı Vilâyetin işarına atfen Dahiliye Vekâletinin 31/5/1931 tarih ve 483 numaralı tezkeresile teklif edilmiştir.

Keyfiyet İcra Vekilleri Heyetinin 7/6/1931 tarihli içtimasında görüşülerek vilâyetlerin mahallî şeraitine göre çalışma zamanlarının yekûn çalışma müddeti mahfuz kalmak şartile tayin edebileceklerine karar verilmiştir.

7/6/1931

HÜLÂSA:

Hariciye vekili namına imza
vaz'ına salâhiyettar olanlar
hakkında :

No. 431

Hariciye Müsteşarı Menemen'li Numan Beyden maada Birinci
daire umum müdürü Orta Elçi Mehmet Esat Beyin resmî mukarrerata
Vekil namına imza vaz'ına salâhiyettar olduğu Hariciye Vekâletinin
21/6/931 tarih ve 12056/46 numaralı tamimile bildirilmiştir. Tebliğ
olunur efendim.

Vekâlet dairelerine yazılmıştır.

24/6/1931

HÜLÂSA:

Kayit defterleri hakkında :

Ş. III**No. 245**

Zeyil: 13/12/930 tarih ve «690» numaralı tele:

Ankara Hapishanesi Matbaasında tabedilmekte olduğu bildirilen
kayıt defterlerinin, matbaanın vaktü zamanile taah-

.....

hüdünü ifa etmemesi yüzünden şimdiye kadar tab'ı ikmal edememiştir. Takibat yapılmaktadır. Tab'ı biten defterler peyderpey gönderilecektir. Keyfiyet tamamen tebliğ olunur efendim.

Vilâyetlere yazılmıştır.

24/6/1931

HÜLÂSA:

Muharrerata hülâsa yazılmasına ve cevaben yazılacak tahrirat ve telgraflarda hangi daire ve şubeye cevap olduğunun tasrihine dair :

No. 61

Evrakların kayıt ve şevkinde sür'at ve suhuleti temin maksadile 6 haziran 931 tarihinden itibaren Vekâlette tatbikine iptidar edilen yeni şekil evrak kayıt ve sevk muamelesinin temini intizamı için Vekâlete cevaben yazılacak bilûmum tahrirat ve telgraflarda hangi daire ve şubenin tahrirat veya telgrafına cevap olduğunun zikrine ve muharrerata hülâsa yazılmasına mutlak surette ihtiyaç görüldüğünden bu husustaki mükerrer tebligat hükümlerine riayet edilmesi için alâkadarlara müessir tebligat icrası tamamen tebliğ olunur efendim.

Vilâyetlere yazılmıştır.

1/6/1931

.....

Gayrı Resmî Kısım

TEZ

Hükümet makinesinde

Valinin Rolü

Devlet, Hükümet, İdare

Siyasî teşkilâta mazhar ve efradı arasında millî tesanüt ve kaynaşma hasıl olan medenî cemiyetlere devlet denir.

Hükümet te bu cemiyetlerin umumî idaresini deruhte eden teşkilâtın heyeti mecmuasıdır. Cemiyetlerin idaresi hukuku idare denilen esasları vücade getirmiştir. Şu halde hukuku idare; cemiyetlerin menfaatlerine taallûk eden umumî hizmetlere mütedair kavaidi ihtiva eder.

Bir devletin gayesi de cemiyetin hariçte ve dahilde emniyet ve kuvvetini ve efradının hayatî menfaatlerini en iyi bir surette muhafazadan ibarettir.

İdare makinesinin başında hükümeti merkeziye bulunur ve cemiyetin umumî idaresi bu başa bağlıdır. Ve bu suretle idarede vahdet, ahenk, intizam ve mazbutiyet temin edilir. Bir devlet halinde yaşıyan ve millî kaynaşmağa mazhar olan medenî cemiyetlerde en iyi idare sisteminin böyle bir vahdette olduğunda şüphe yoktur. Ancak hükümeti merkeziye memleketi idare etmek için bir çok idare unsurlarına muhtaçtır. Çünkü bir çok insanların ve geniş sahaların istilzam ettiği Çünkü bir çok insanların ve geniş sahaların istilzam ettiği bütün devlet işlerinin merkezden ve resen sevk ve idaresindeki imkânsızlık aşikârdır. Onun için memleketin mülkî taksimata tefriki ve bunların başına merkezî hükümeti temsil eden ve orada bulunacak idare unsurlarına baş olacak olan bir mümessil konulması zarureti hasıl olmuştur. İşte Türkiye’de vali denilen idare unsuru bu zarureten doğmuş ve bu rolü deruhte etmiş bulunmaktadır.

Valilerin vasıfları ve salâhiyetleri

Vali, vilâyette umumî menfaatleri ve hizmetleri sevk ve idare hususunda devletin mümessili ve merkezî hükümetin vekili olmak gibi muhtelif vasıflara maliktir. Devlet mümessili sıfatile hareket ettiği zaman bizzat mukarrerat ittihazı salâhiyetile tecehhüz etmiş olur. Hükümeti merkeziyenin vekili rolünde ise karar ittihazı salâhiyetine sahip olmaz. Bütün mukarreratın vekiller tarafından ittihaz edilmesi lâzım gelir. Ve burada valinin vazifesi bunları infaz etmekten ve yani hükümetle idare edilenler arasında mutavassıtlık rolünü ifadan ibaret kalır. Valilerin bizzat mukarrerat ittihazına salâhiyettar oldukları hususları şu misallerle canlandırabiliriz. Tali

memurların tayin ve azli, bazı devlet hizmetlerinin idare ve murakabesi; hükümetin manevî şahsiyetini temsil, İdarî vesayet ve alelûmum inzibat ve emniyet, Maamafih valilerin bu salâhiyeti mutlak ve kâmil olmayıp kanunlarla tahdit ve tesbit edilmiştir. Bizim idarei umumiyei vilâyat kanununa nazaran vali (madde 17) vilâyette devletin ve her vekâletin mümessili ve İdarî ve siyasî icra vasıtası olup vilâyetin umumî idaresinden mes'uldür. Bu Türk mevzuu hukukî esaslara muvafıktır. Bir vilâyette muhtelif vekâletlere ait hizmetleri ifa için müteaddit memurlar ikame edilmiştir.

Bu muhalif hizmetleri ifa eylemekle mükellef vekâlet memurlarının vezaifini İdarî ve siyasî bir vahdet dairesinde tetvir ve bunların vazifesini yakından mürakabe ve takip ettirebilmek ve mesainin veçhesinde ve istikametinde ahenk, ittirat, ve incisam temin eyleyebilmek için valinin şahsiyetinde bir hakim ve nazım ve mürakip ve amir rolü yaratmak zarureti hasıl olmuştur. Aynı zamanda devletin merkezde reisicümhur gibi tek bir şahsiyette temsili nasıl icap etmişse vilâyette de reisicümhurun mümessili ve keza hükümet ve icra kuvvetlerinin vekili sıfatile bir vali ikamesinde aynı zaruret mevcut görülmüştür.

İmdi, Valinin bütün vekâletlerin mümessili sıfatile vilâyet umumî idaresinden mes'ul olması ve muhtelif kanunlarla da vekâletlere mensup memurlara bir takım hukuk ve selâhiyetler verilmiş bulunması itibarile valinin mümesil ve mürakiplik rolünün en müfit ve devlet menafiine en elverişli bir şekilde cereyanı için ne gibi hukukî ahkâmın ve tatbikatta ne gibi eşkâlin kabulü muvafık olacağını tetkik etmek iktiza eder. Bu şumullü mevzuu ihata için vilâyat kanununun buna müteferri ahkâmını ayrı ayrı tetkik etmek lâzımdır. Kanundaki sırayı takip edelim:

(Madde 18) Valilerin vilâyete ait işler Hakkında ait oldukları vekâletlerle muhabere edeceğini vekâletlerin de siyasî, İdarî muhaberatı ve devlete işleri doğrudan doğruya vilâyete yazacaklarını havidir. Devlet ve hükümetin mümessil ve vekili umumî vilâyet idaresinin mes'ulü olan valinin vilâyeti alâkadar eden işlere ve siyasî ve İdarî muhaberata kanal hizmetini görmesi pek tabîî bir hakkıdır. Bu hak ve salâhiyeti her türlü kayıttan azade olarak mutlak surette tanımak lâzımdır. Vilâyette Vekâletlere müteallik bütün işlerin valinin elinden sevk ve tevzii ve onun idare veya mürakabe ve nezaretinde cereyanı mümessillik sıfatının tabîî bir neticesidir. Bu, vilâyetin muamelâtı umumîyesinde vahdet, ittihat, ahenk temini ve mes'uliyetin tecezzi ve inkisam yolu ile kaybolmaması için de elzemdir. 19 uncu madde bu bapta bazı istisnalar vazetmiş bulunmakta; fenne ve hesaba müteallik malî ve ihtisâsî hususlarda daire reislerinin vekillerle muhaberesine cevaz vermektedir. Bu istisna kabul ve müdafaa eylediğimiz esasa muhalif olmakla beraber malûmatı müteferria ve taliyeye müteallik ve onların sürati cereyanına medar olması esassından mülhem ve mütevellit olup valinin bu misillü mesailde de istediği zaman malûmat aramak ve almak hak ve salâhiyeti de mahfuz kalması itibarile mahzurdan salim ve hal ve maslahata muvafık bulunmaktadır. 20, 21 inci maddeler valilerin bilûmum kanunlar ve nizamlar ve emirler ve mukarreratın neşrii tebliği ve tatbiki hususundaki mutlak salâhiyetini göstermektedir. Valinin hükümeti merkeziyenin vilâyette mümessil ve vekili olması bu salâhiyetlerin kendisine verilmesini zarurî kılar. Valinin mürakabe, nezaret, idare ve takip ile mükellef olduğu bilûmum mevzuatın ve evamirin mahallî hükümetin reisi sıfatile kendi vasıtasile neşrû tebliğinden daha makul bir şey olamaz. Vilâyetin evrak bürosunun vilâyete taallûk eden her vazife hizmet ve hâdisenin kaydını ihtiva ey

lemesi vahdet, insicam ve mazbutiyet noktasından da iyi bir usuldür.

22, 23 üncü maddeler memurların mevzuatı anlamakta uğrayacakları müşküller için izah ve hal mercii olarak vilâyeti irae etmektedir. Bu salâhiyet valilere yeni vilâyet kanunile verilmiş ve bu sayede öteden beri hissedilen büyük bir noksan bertaraf edilmiştir. Evvelce memurların bu yoldaki müşkülleri ve tereddütleri ve ihtilâfları zati maslâhat için pek uzun taahhütler ve taavvukları davet ederdi. Bunlar da vekâletin rey ve emrini almak lâzım geldiğinden vilâyetin merkeze olan uzaklığı ve işin mahiyet ve ehemmiyetile artan gecikmeler hadis olurdu. Bu hak ve salâhiyet valiye verilince tereddütler, ihtilâflar, müşküller zati maslâhat için birer taahhür sebebi olmaktan kurtuldular. Şimdi her iş vilâyette ilim ve idrak şahsiyeti olmak lâzım gelen ve devletin mümessili bulunan valide hal ve intaç mercii bulunmaktadır.

25 inci madde ile huzur ve asayişin ve şahsî masuniyet ve tasarruf ve emniyetin temini ve zabıta mania hizmeti valiye verilmiş ve buna müsteniden 26 inci madde ile polis ve jandarma doğrudan doğruya emri altına tevdi olunmuştur. Bu kuvvetlerin vali emrinde bulunmasında muhtelif sebepler ve zaruretlere mevcuttur:

A. Devletin deruhte ettiği hizmetlerin en büyüğü ve mühimmi dahilde emniyet, inzibat, asayiş, şahsî ve malî masuniyetten ibarettir. Devletin vilâyette mümessili ise validir. Şu halde bu en mühim devlet işinin devleti temsil eden şahsın uhdesinde bulundurulmasından daha tabî bir şey olamaz.

B — Türkiye'nin inzibat kuvvetlerinin hakikî ve şümüllü manasile memleketin emniyet ve asayişini temine ve mâniî zabıta vazifesini ifaya davet edilmesi tarihi mutlâkiyet idaresinin zevalinden sonra hızını alan bir yeniliği ihtiva eder. Her Türk vatandaşını müsavi tutan bir zihniyetle bu vazifelerin ifasını deruhte eden inzibat kuvvetlerimizde inkişaf ve tekâmül müddetinin darlığından ve milletin İktisadî vaziyetinin kifayetsizliğinden mütevellit bir zaruretle bugün gerek keyfiyet ve gerek kemiyet itibarile bizatihi bunu tamamen ve salimen başarmak iktidarını henüz kazanmış değildir. Vasatî olarak 2-3 köye ve 1-2 bin nüfusa basit bir jandarma neferi isabet eden ülkemizde bu vazifelerin başarılmamasının münhasıran inzibat kuvvetlerinin kemiyet ve keyfiyetine kifayetine atfedilmesi doğru bir telâkki sayılamaz. Buna rağmen bu memlekette bu vazifeler bugün dünden daha iyi ifa edilmekte ise bu biraz da Cümhuriyet kuvvetlerinin valide toplanmış olmasından ve valiliğin de çok zamanlardan beri memleketin sevk ve idaresi teşkilâtında halk için büyük bir nüfuz ve kudret makamı olarak tanınmış bulunmasından tevellüt etmektedir. Valiliğin bu manevî varlığı daha çok zaman memleketimizin emniyet ve asayişini temin hususunda feyizli bir kuvvet kaynağı olmakta devam edecektir.

C — Büyük bir inkılâbı emsalsiz hamleleri tatbiklerde başarmakta ve memleketimize medenilik vadisinde asırlık adımlar attırmaktayız. Bu seri ve muazzam hamleler arasında, inzibat ve asayiş işlerinde müstesna bir basiret ve dikkat ve hassasiyet ile hareket iktiza eylemektedir. İnkılâp emniyet ve asayişinin kendisine göre incelikleri, derinlikleri vardır. Bu işi idare edecek şahsiyetlerin se inkılâp şuur ve nurile bihakkın inkişaf etmiş olması lâzım. Milletin ruhu, bünyesi, âdet ve ülfetleri, yaşayış tarzları ve hatta bazı noktalarda cürüm te

lâkkileri bile muttariden tahavvül etmekte, asrın medenilik süzgecinden geçmiş olan manevî müstahzeratına doğru yol almaktadır. Bu tahavvüllerin tetkik ve mürakabe ve takip ve tahrikini ve sevk ve idaresini deruhte edecek şahsiyetlerinse inkilâp adesesile seçilmesi icap eder. Şimdi bu evsafı haiz unsurların henüz mebzul olmadığı malûm olup polis ve jandarma âmirleri arasında adedi çok değildir. Şu halde bu mühim vazifeleri vilâyette hükûmetin aynı zamanda siyasî mümessili olan ve iyi intihap edilmesi bir lâzimeî hayatiye bulunan valinin eline teslim ve tevdi etmek en salim yoldur.

D — İnkilâp yapmakta olan memleketimizde valinin her sahada halka rehberlik etmesine kat'î ihtiyaç vardır. Vilâyet kanununda bunu muhtelif maddelerle valilerden istemektedir, imdi valilerin bu sahadaki rehberlik vazifelerini iyi başarabilmeleri için aynı zamanda inzibat kuvvetlerine de hâkim olması icap eder. Bu kuvvetlere âmir ve hâkim olmıyan valinin rehberlik rolünü yapabilmesi pek müteessir olur.

Valinin inzibat kuvvetlerinin âmiri olması bu kuvvetlerin âmir ve efradını vilâyet dahilinde istediği gibi tevzi ve istihdam salâhiyetini istilzam eder. Evvelce valide böyle bir salâhiyet mevcut değildi. Muayyen tek neferi ve tek zabiti başka mahalle nakletmek hakkına malik değildi. Yeni kanun 26 inci maddesile bunu vermiştir. Mademki vali memleketin asayiş ve inzibatının bütün cereyanı tarzlarından ve akibetlerinden mes'uldür; bu kuvveti istediği gibi kullanmak en tabîî hakkı olmak lâzım gelir. Ve bunun istimali tarzına karşı konulacak her kayıt ve takyit işin iyi cereyanına fena tesirler yapabilir. Jandarma askerî mahiyeti haiz olup bu itibarla askerî inzibat ve disiplini ile sevk ve idare edilmek lâzım geleceği ve bunun kendine mahsus hususiyeti olup sivil idaresine benzemediği ileri sürülerek bu kuvvetin mülkiye idaresine verilme

sini iyi bilmiyen bir nazariye mevcuttur. Vakıa askerî talim ve terbiye ve şevki idare kendine mahsus kaideler ve usullere tâbidir. Ve bir valinin bu kuvvetleri sevk ve idarede bu usul ve kavaide ve zaptü rapt eşkâline vâkıf olmayacağına göre duçarî müşkülât olması ve hatta muvaffak olmaması çok muhtemeldir. Bu mahzur varit olup ancak mevzuatı hazıramız bunu bertaraf etmiş bulunmaktadır. Filhakika jandarma teşkilâtı talim ve terbiyesi zabtû raptı noktasından millî müdafaa ve asayiş memleket ve kavanin ve nizamâtı mevzuatının icrayı ahkâmına müteallik zapt ve bu itibarla jandarma kumandanlığı iki muhtelif cepheyi faaliyeti için iki vekâlete raptolunmuştur. İmdi vali asayiş ve inzibat noktasından doğrudan doğruya emrinde olan jandarma zabitanını bu sahadaki derecei ehliyet ve liyakat ve kabiliyetleriyle mütenasiben icap eden yerlerde istihdam etmek hakkını haiz olması talim ve terbiye emri askerisine teaddî etmiyen makul bir salâhiyet mahiyetini tecavüz etmemektedir.

27 inci madde valinin anî ve fevkalâde ahvalde inzibat ve asayiş için ciheti askeriye kuvvette alabileceğini ve kullanabileceğini tesbit eder. Bu madde ile verilen bu büyük salâhiyet, emniyet ve asayiş emrini her zaman ve her tehlike karşısında muvaffakiyetle takrir ve idamesi için valiye çok kuvvetli medar ve mesnet mahiyetindedir. Ve bu itibarla çok isabetlidir.

28 inci madde valinin askerlik ve seferberlik kanunlarile kendisine verilen vazifeleri sür'atle ifasını âmirdir. Devletin bir haricî ve dahilî tehlike karşısında bütün kuvvetlerini er. kısa bir zamanda istediği mahallerde cem ve tahşit edebilmesi hayatî bir zaruret olduğuna göre devletin bütün inziba: kuvvetlerinin hini hacette bu işe hasr ve tahsisi iktiza eder Bütün kuvvetlerin idaresi valide olduğuna göre de bu hususta

en büyük rolü valiye terettüp edeceği aşikârdır. Bu itibarla maddei kanunîye büyük bir zaruretin mahsulü olarak kabul edilmiş bulunmaktadır.

30 uncu madde hapishaneler muvacehesinde valinin haiz olduğu vezaif ve salâhiyetlerini tayin ve tesbit etmektedir. Malûm olduğu üzere hapishaneler idaresi son kanunla Adliye Vekâletine intikal etmiş ve şu halde hapishaneler idare hususunda doğrudan doğruya Adliye memurlarının emrine verilmiş bulunmaktadır. Valinin mahfuz kalan salâhiyeti dahilî inzibat ve haricî muhafaza gibi emniyet tertibatına inhisar etmiştir. Bu hususta esasen inzibat kuvvetlerine raci olduğuna göre diğer inzibât hizmetler sırasında bulunmaktadır. Maddei kanunîye mahpusların hallerinin islâhı ve sıhî şartlarının temini mürakabesini de valilere vermektedir.

Hapishaneler idaresinin Adliye Vekâletine verilmiş olması İlmi bir münakaşa mevzuudur.

Bir mahkûmun mahkûmiyetine musil olan takibi muamelâtı evvelîye adlî vezaif cümlesinden olup bu vesile ile adliye eline geçen bir mücrimin cezasının ikmaline kadar bu idare altında kalması bir fikirse de adlî takibatı hitam bulan bir şahsa cezasının ifa ettirilmesi idare hukukuna dair inzibatî hususlardan olmasına göre hapishaneler idaresinin bizim gibi İdarî bünyesi mütebariz olan bir hükûmette Dahiliye Vekâletine merbut kalması ve binnetice jandarma ve polis gibi valilerin idaresinde bulunması daha muvafık olur.

31 inci madde ile valiye maarifin terakkisi, inkişafı, halkın fikrî, ahlâkî ve İctimaî tekemmülünün temini için tedbirler almak vazifesi tahmil olunmuştur. Diğer taraftan diğer bir maddede valiyi vilâyette Maarif Vekâletinin de mümessili olarak göstermektedir. Beri tarafta maarif teşkilâtı kanununun

6 inci maddesi maarif emirlerini mıntakalarında bu vekâletin mümessili ve maarif işlerinin en yüksek mercii olarak kaydetmektedir. İmdi bu iki ahkâm esasata ve tatbikatta mühim bir taarruz ve teşevvüşün membaı oluyor. Filhakika bu ahkâm bir vilâyette Maarif Vekâletine iki mümessil ve maarif işlerinde iki en yüksek mercii göstermektedir. Bunun tatbikatta bu iki makam arasında maarif işlerini müteessir eden bir çok sui tefehhümler doğuracağı bedihidir.

Vali Maarif Vekâletinin mümessili ve maarif işlerinin en büyük mercii olmak ve 31 inci madde mucibince maarifi terakki ve inkişaf tedbirlerini bizzat almak mecburiyeti karşısında maarif işlerinde müşaviri rolünde bulunan maarif müdürü ile Vekâletin talim ve terbiye vahdetinden mülhem olarak çizdiği program dairesinde çalışırken bu salâhiyetleri kendisinde bulan bir maarif eminiyle karşılaşmaktadır.

İmdi maarif işlerini bu ikilikten kurtarmak ve bir tek elin metin idaresine bırakmak elbette müraccahtır. Bunun için evvelâ maarif işlerinde bu metin elin hangisi olabileceğini tetkik etmek lâzım gelir. Bunu tayin için Maarif eminliğinin ihdası sebeplerini ve bundan ne gibi ameli faydalar hasıl olduğunu araştırmalıdır. Talim ve terbiye son asrın en muğlâk ve mudil ve geniş bir fennî halini almıştır. Yeni nesli en iyi ve cemiyete ve şahsına en müfit bir unsur halinde yetiştirmek işi bu itibarla çok yüksek vukuf ve ihtisası istilzam etmektedir. Böyle bir ihtisası devletin umumî hidematını tedvirle mükellef bir valide aramak ve bulmak müşküldür. Binaenaleyh talim ve terbiye işinde yüksek salâhiyeti, mütehassıs olmıyan valilere bırakmaktan ise Anadolu'yu mıntakalara ayırmak başlarına Maarif emini namile büyük terbiye mütehassısları koymak daha müreccahtır.

Keza talim ve terbiyede bilhassa büyük inkılâbımızın istilzam ettiği vahdeti temin için cüzütları büyültmekte ve 63 vilâyeti 510 mıntakaya irca eylemekte fayda mülâhaza olunabilir. Fakat bu mütalealar mes'elenin mahiyet ve filiyatıle mütearız görünüyor. Türkiye kısa bir zamanda yeni neslini en iyi ve asrı bir şekilde yetiştirebilmek için tam bir talim ve terbiye vahdet ve ahengine muhtaçtır. Böyle bir vahdet ise bu hizmeti merkezde talim ve terbiye heyetinin yüksek kudretine mutlak surette tevdi ile olur. Umumî maarifimizin anahtarları ve umumî istikameti bu merkezî teşekkülün feyizli sinesinde tesbit edilecek ve Anadolu'daki devlet ve maarif mümessilleri ancak bu yekpare program dairesinde maarif inkişafını temine çalışacaklardır. Şu halde Anadolu'nun «63» mıntakasını 5-10 adedine tenzil etmekte talim ve terbiye vahdeti noktasından bir kıymet mevcut değildir. Maarif eminlerinin ihtisasından istifadeye gelince bunun tatbikattaki değeri de münakaşaya şayandır. Bu ihtisas maarifin anahtarlarında aranmıyorsa Türkiye maarifi 5-10 eminin muhtelif olması mümkün olan ihtisasî kanaat ve içtihatlarile vahdetten uzaklaşmağı ve inkisam tefrikaya uğramağı istilzam edemez. Merkezin tesbit ettiği programları tatbik hususundaki ehliyet ise temenniye şayan olup ancak bu kadarını müşavirleri olan maarif müdürlerinden alacakları tabii olan kuvvetle valiler de bulmak tamamen kabildir. İmdi maarif eminlerinin tatbikattaki ihtisaslarından istifade arzusu bunların vücade getirdiği ikiliğin mahzurlarile ölçülmiyecek kadar değersizdir.

Türkiye, maarif işini bütün devlet vasıtalarının istimal suretile ve kemali sür'atle yürütmek ıztırarındadır. Devlet, vasıtalarının başında ise vali vardır. Şu halde maarif işini vilâyet kanununun ahkâmı veçhile vilâyetin idare kuvvetlerinin ve devlet makinesinin başında bulunan ve inzibat kuvvetle

rine de âmir olan valinin kudretli idaresine tevdi etmek ve ihtisası cepheyi de maarif müdürlerinde aranılacak keyfiyet kuvvetile takviye eylemek en amelî ve müfrit bir yoldur. Maarif eminlerinin idarei hususiye bütçeleri üzerinde rolleri olmaması ve devlet kuvvetlerine hâkim bulunmamaları maarif isinde kendilerine verilen yüksek salâhiyetlerinin tatbik kabiliyetini hiçe indiren bariz müessirlerdendir. Bundan başka maarif emnliği teşkilâtı muamelât ve muhaberatta bir çok teahhürat ve tavikat ve kırtasiyat tevhit etmek suretile de mahzurları göstermiştir. Hulâsa: Türkiye maarifine tam bir vahdet dairesinde hakikî inkişafını vermek ancak mütehassıs maarif müşavirlerde - maarif müdürü- takviye olunan valilerin sevk ve idaresile kaimdir.

32 inci madde ile valilerin ticaret, ziraat, sanayi ve nakliyat sahasındaki rolleri tesbit edilmiştir. Vali bunların inkişaf ve taali ve bilhassa zürram terfihi için lâzım gelen sebepleri derpiş edecek ve bu hususlarda alâkadar dairelere yardım ve vilâyetçe icrası mümkün olmıyan işlerde Vekâleti tenvir eyliyecektir. Memleketimizin bugünkü vaziyetine göre bu madde de büyük bir ihtiyaç ve zarurete tekabül etmektedir. Memleketimiz bu sahalarda medenî milletlere nazaran büyük bir gerilik arz ediyor.

Aradaki bu mesafeyi Türk'ün mahsusî kabiliyetinden istifade ile en kısa bir zamanda katetmeğe mecburdur. Şu halde bu sahada bütün devlet kuvvetlerinin irşat vazifesini yapması lâzımdır. Bu hareketin başında da bittabi hükümetin en büyük ve sahibi kuvvet makamı olan vilâyet bulunması icap eder. Vali kanunların kendisine bahşettiği ve Türk tarih ve ananelerinin takviye eylediği kuvvet ve nüfuzu ile bu işlerde tenvir ve irşat ve sevk ve tahrik rolünü en iyi bir surette yapabilecek vaziyettedir. Ve ancak onun fedakârane ve vâki-

fane faaliyeti, irşadı sayesinde ki gayemize biraz daha erken erişmek mümkün olacaktır.

33 üncü madde valinin sıhhi cephedeki vazifesini gösterir. Vali umumî sıhhatin korunması ve vilâyet dahilinde sıhhi şartları ihlâl eden sebeplerin taharri ve izalesi ve bulaşıcı; salgın hastalıklara mahsus kanunlar mucibince lâzım gelen tedbirlerin sür'atle tatbiki hususlarında Sıhhiye müdürü ile bilistişare lâzım gelen teşebbüsât ve icraatta bulunur. Hayvan sıhhiyesi mesailini de baytar müdürünün istişarile temin eyler. Sıhhat işleri devletin birinci derecede ifasile mükellef olduğu umumî hizmetler meyanında olduğundan bunun Sıhhiye Vekâletini temsil eden valinin nezareti âmmesi altında cereyan ettirilmesi pek muvafıktır. Ve madde kanuniye bu itibarla yerindedir.

34 üncü madde valinin hükümetçe tertip edilecek program dairesinde memleketin ümran işlerinde teşebbüsât ve icraatta bulunacağını mübeyyindir. İmar işleri de devletin esaslı vaziflerindendir. Ve binaenaleyh Hükümet mümessili olan valinin idare ve mürakabesi altında cereyanı maslahatının icaplarına uygundur.

35 inci madde valinin teftiş ve mürakabe salâhiyetinin hududunu ve icra tarzını gösteriyor. Burada görüldüğü üzere adlî ve askerî daireler valinin teftiş ve mürakabası haricinde bırakılmaktadır.

Bu kayıtlar valinin vilâyette devletin ve hükümetin mümessili olmak sıfatı ile tearuz halindedir.

Adliye ve Müdafaa-i Milliye Vekâletlerini de temsil eden valinin bu namla bu iki daire üzerinde de mürakabe hakkının mevcut olması bu prensibin lâzımı gayri müfariki olmak icap

eder. Buna rağmen bu istisnaların vazedilmiş olması asker umurunun kendisine mahsus bir ihtisas ve disiplin işi olmasından ve adliyenin de istiklâl prensiplerinden ilham almış bulunmaktadır. Ancak bu iki prensibi ihlâl etmiyecek ve valinin heyeti vekilenin mümessili sıfatile mürakabe ve teftiş hakkını da mahfuz bulunduracak şekil bulmak meşkûk değildir. Askerî kıt'alar vilâyetlerle alâkadar olmadıklarına ve faaliyetlerinde münhasıran askerî kanunlara tâbi bulunduklarına göre valinin bunlar üzerinde mürakabesi lüzum olmayabilir. Ancak askerlik şubeleri bulundukları mahallerde bir devlet dairesi olduklarına ve İdarî ahkâmı tatbik ile mükellef bulunduklarına göre bu daire memurları üzerinde ve muamelâtı umumîyesinde askerî ahkâm müstesna olarak valiye bir hakkı mürakabe verilmesi muvafık olur. Vali bu dairelerde ittilâ edeceği her hangi bir sui istimal veya muamelâtta teşevvüş hakkında bizzat veya bilvasıta tahkikata ve teftişata tevessül edebilmek salâhiyetini haiz olmalıdır.

Askerî şubeler üzerinde haizi salâhiyet mahallî bir devlet mürakabasının mevcut olmaması bunların muamelâtında melhuz yolsuzlukların ve kusurların kısmen mektum ve takipsiz kalmasını intaç edebilir. Bundan da devlet makinesi müteessir olur. Halbuki hükümeti temsil eden valiye bu hak bahşolunursa mürakabe rolünün daha iyi surette cereyanına imkân verilmiş olur. Adliye üzerinde valinin haiz olduğu salâhiyet 37 inci maddede mesturdur. Bu salâhiyet hal ve rüyetinde teahhur vukuu iddia edilen maddelerin esbabı teehhürünü müddeiumumiliklerden tahriren sormaktan ibarettir. Görülüyor ki istiklâli mahakime riayet indişesinden mülhem olan kanun bu madesile adliye üzerinde devlet hakkı mürakabesini hiçe indirmiştir. Bu ahkâm bu gün valilerin umuru adliyenin tarzi cereyanı üzerinde hiç bir nüfuz ve kud-

retini bırakmamıştır. Devletin siyaset ve idaresinden ve umumî emniyet ve asayişinden mes'ul tutulan valinin devlet hizmetlerinin en mühimlerinden olan tevzii adalet işinin mürakabesinden uzaklaştırılması bugün tatbikatta mahzurlarını göstermektedir. Adliye devairi bugün Anadolu'da devlet mürakabesinden en çok azade kalan ve binnetice kusur, cürüm ve hataya sapmakta en müsait zemin olan bir teşkilât halini almıştır. Halbuki adliyenin istiklâli ruh ve umdesini hiç tazip etmeksizin bu sahada devlet mürakabesinin mahallî hükümetin mümessili olan vali vasıtasile temini tamamen kabildir. Hükâmın vicdanî hürriyeti ve kanaatlarının her müdahaleden masuniyeti her mütemeddin devletin en esaslı umde ve prensiplerindendir.

Bu esaslara vali de dahil olduğu halde her hangi bir kuvvetin ve makamın müdahalesinden içtinap etmek adaletin hüsnü tatbiki noktasından bir lâzimeyi kat'îyedir. Ancak bunlar haricinde hükâmın ve memurini adliyenin vazifesini tarzı ifasının kontorolunun adliye vekilinin mümessili sıfatile valiye verilmesinde devlet mürakabesinin iyi cerayanı için büyük faydalar vardır. Adliye memurlarının vazifelerine muntazam devam, halkla münasebeti Tesmiyelerinde dürüst hareket edip etmediklerini, muamelâtı adliyede teahhür vukua getirilip getirmediğini kontrol etmek, haklarında vaki olacak şikâyet üzerine bizzat veya müddeiumumilik vasıtasile takibat yapabilmek gibi selâhiyetlerin valide olması makamının istiklâline teadi eden hususlardan sayılmaz. Hususiyle adliye memurini taliyesinin tayinleri hakkı vilâyete mevdu olmasına ve inzibatî cezalarda valilerin riyasetinde olan inzibat komisyonlarına merbut bulunmalarına rağmen bu madenin bil'umum adliye dairelerini valinin mürakabe ve teftişinden hariç bırakmış olmasında bir tenakuz vardır. Valinin tayin hakkı ken-

disinde olan ve inzibat noktasından takibi cümleyi salâhiyetinden bulunan bir memur üzerinde mürakabe ve teftiş hakkı tanımak lâzımdır.

Adliye memurini taliyesinin ceraimini takip hususunda memurun muhakemat kanununa tabi olmalarının tasrihi suretile vilâyet vasıtasile devlet mürakabesinin teşdidi de devletimizin bugünkü bünyesine en uygun bir şekli ihtiva etmektedir.

36 ıncı madde ormanların ve mezruatın siyaneti ve köy kanununun tamamii meriyeti hakkında valiye ittihazı tedbir vazifesini tahmil ediyor. Ormanlar ve mezruat milletin en feyizli maişet ve irat menbaları olduğundan bunları teaddiden mahfuz bulundurulması vazifesinin tasrihan devlet mümessiline tahmil edilmesi faydalıdır. Köy kanunu ise türk köylerini ve köylüsünü medenileştirecek en kuvvetli bir amili inkişafdır. Vakıa vali bilûmum mevzuatı devletin hüsnü tatbikine nezaretle mükellef olmak itibarile bu madde bir tekrar mahiyetinde isede kanunun yeni olması ve tatbikinin tedric ;ikdam; ve sebat gibi şartları istilzam eylemesi itibarile bunun iyi tatbikine müessir olacak tedbirleri almak hususunda valiye böyle bir sarih madde ile vazife tahmil edilmiş olmasında isabet vardır. 37 inci madde valinin mülhakattaki vazifesini hüsnü ifaya medar olan devir ve teftiş vazifesinin hatlarını çizmektedir. Vali bu maddeye göre fevkalâde haller müstesna olarak asgarî iki ve azamî dört ay mülhakatı devir ve teftiş edecektir. Vali devletin umumî hizmetlerini esas itibarile teşkilâtın mütekâsif olduğu merkezden idare edecektir. Devlet şekebesinin bütün hatalarını idare kabzasında bulundurabilecek bir surette sabit ve müstakir ve hakim bir noktadan vilâyetin idaresi için valinin makamında mevki alması asildir. Ancak yazının ve sima-

ın noksan olarak bu merkeze isal edebileceği bir çok ihtiyaç ve vazifelerin görüclüğü delâletile tetkik ve tettebbüündeki fayda aşikâr olduğundan valinin mülhakatı arasına devir ve teftiş etmesi kat'î bir zaruret halindedir. Bu madde bu zarureti iyi bir şekilde tesbittir. Devir ve teftişin fevkalâde ahval haricinde çok azaltılması suretile memleket idarei umumiyesi başından valinin uzun müddet uzak kalması mahzuru da dört aylık azamî müddetle makul bir şekilde tahdit olunmuştur. Velhasıl madde ihtiyaca uygundur.

39 uncu madde valinin adlî işlerini sür'atle tenfizinde muaveneti mahsusasını tesbit ediyor. Vali âmiri icra sıfatile bütün kanunların bihakkın icrasile mükellef olup bu meyanda adliye hüküm ve kararları da bittabi dahildir. Ancak vazii kanun adliye hidematının ehemmiyeti mahsusasına işaret olmak üzere böyle bir maddeyi vaz'ı münasip görmüştür.

40 ıncı madde idare şube reislerinin vazifelerini ifada birinci derecede valiye karşı mes'ul ve valinin tevdi edeceği işleri rüyetle mükellef bulunduklarını kaydetmektedir. Bu madde valinin hükümetin mümessili olmasının tabii bir neticesini tavzih etmektedir. Ancak bunun hükmünde müddeiumumiler ve askerlik şube reislerinin dahil olup olmadığı meşkûk kalmakta olup diğer maddede valinin müddeiumumilere karşı ancak teahhuürat hakkında tahriren sual hakkı verilmiş olduğuna göre müddeiumumiler üzerinde valinin böyle bir salâhiyeti kabul edilmemiş gibidir. Halbuki müddeiumumilerin de adliye devairinin İdarî nazımı sıfatile adliye vekilinin mümessili olan valiye karşı vazifesini tarzı ifası noktasından mes'ul tutulması maslahata muvafık olurdu. Şube reislerine gelince: Bunlar da, valinin aynı derecede alâkadar olduğu askerliğin İdarî hususlarla meşgul olduklarına göre

bu noktada müdafaai milliyeyi temsil eden valiye karşı mes'ul mevkiinde bulundurulmalarında fayda vardır.

41 inci madde ile valiye hâkimler ile ordu mensuplarından maada idare şube reislerde bilûmum diğer memurları müçtemian ve münferiden nezdine çağırarak işlerine dair malûmat arıyabilmek ve kendilerine icap eden talimatı vermek hak ve salâhiyeti bahşolunmaktadır. Bu madde bir vilâyet memurlarının siyasî ve İdarî ve İçtimâî faaliyetlerinde ahenk, ittirat, tenazur ve insicam ve aralarında muarefe ve tesanüt husulü için vaz edilmiş bir hükmü tazammun etmektedir. Hükâmın böyle bir mecburiyetten vareste bırakılmaları onları mesailerinde kendi vicdan ve kanaatlerde bırakmak noktasından musip bir tedbirdir. Ancak adliyenin İdarî nazımı olan müddeiumumilerin bu madde ahkâmında dahil olması muvafık olurdu. Madde bu noktada vazih değildir. Yalnız müddeiumumileri hâkim sınıfında sayan bir hükmün mevcudiyeti bunların bu madde hükmü haricinde bırakıldığı kanaatini vermektedir. Binaenaleyh bu maddenin şumulünde müddeiumumilerin de dahil olduğunu tasrih etmekte fayda vardır. Askerlik şube reislerinin de bir idare şube reisi sıfatı ile bu madde hükmüne ithal edilmesi faydalıdır.

Bilûmum devlet teşkilât ve tesisatının mürakabe hakkının vilâyete verilmiş olması memurların azil ve nasbında ve terfi ve tecziyelerinde valiye salâhiyet itasını zarurî kılar. Çünkü mürakabenin imkânı ancak böyle bir salâhiyetin vücudile kaimdir. Bundan dolayıdır ki vilâyet kanununun 12 inci maddesile valilere tayin ve azil hakkı bahşedilmiş bulunmaktadır. Bu maddeye göre vilâyetin bilûmum tâli memurlarının tayin hakkı vilâyete aittir. Devlet mürakabesinin tam ve kâmil bir şekilde cereyanı için tâli memurlar üzerindeki bu salâhiyetin bilâ istisna tatbiki icap eder. Ancak bazı mülâhazalar tahtı te-

şirinde bu hususta bazı takyidat mevzu bulunmaktadır. Nitekim 14 üncü maddede görüldüğü üzere tâli memurlardan olan komiserler ve muavinleri, varidat, muhasebe, tahakkuk şube müdürlerde muhasebe mümeyizleri ve malmüdürleri ve bilûmum ilk mektep muallim ve muavinleri; nafia fen memurlarıyininin maarif müdürünün intitabile vilâyetçe yapılmasını kabul etmek icap eder. Nafia fen memurlarının ve küçük sıhhiye memurlarının da yukarıda sayılan sebeplerle vilâyetlere e tayini daha musip olur.

ve küçük sıhhiye memurlarının tayinleri hakkı vekâletlere alınmış bulunmaktadır. Halbuki en büyük polis âmiri müstesna olarak diğer vilâyete mensup polis memurlarının vilâyetçe tayin edilmesi mürakabenin nüfuz ve müessiriyeti noktasından çok lâzımdır. Komiser ve muavinliğin tayin ve intihabında konulacak bazı kayıtlar ve şartlarla bunun istilzam ettiği intizam ve mazbutiyet ve hususiyet kabili temindir. Nitekim elyevm tayini vilâyete ait polis neferlerinin vekâletin gösterdiği mektep mezunlarından alınmakta olması bunu isbat eder. Mâliyenin maddede gösterilen tâli memurlarının tayini hakkının vekâlete alınmış olması da faydalı bir mahiyeti haiz değildir. Bu ahkâm tatbikatta devlet mürakabesinin kuvvetini azaltmaktan başka bir şeye yaramamaktadır. Bunların da en büyük vilâyet maliye memuru olan defterdarın intihabı ile vilâyetçe tayini en muvafık usuldür. Bu işlerin istilzam ettiği ihtisas ve hiyerarşinin tayinlerinde bazı kayıtlar ve şartlara riciyet usulü kabul edilmek suretile izalesi mümkündür. İlk mektep muallim ve muavinlerinin tayini hakkının vekâlete alınmış olması çok münakaşaya değer bir mevzudur. İlk tedrisat muallim ve muavinleri idarei mahalliye memurlarındandır. İdarei mahalliye müessesesinin icra âmiri ise vali olduğuna göre buna mensup memurların bilâ istisna vali tarafından tayin edilmesi İdarî ademi merkezîyetin zarurî bir neticesi ve

iktizası olmak lâzım gelir. Muallimlerde bugün için aranılana kanunî evsaf baki kalmak şartile bunların tayini gibi kanunî merasimin maarif vekâletini temsilen vilâyet tarafından yapılması tevsii mezuniyet esasına muvafık olduğu kadar işlerin sür'at, suhulet ve intizam ile cereyanı ve devlet mürakabesinin hüsni ifası noktalarından da o derecede lâzımdır. Bir köy hocasına varıncıya kadar tayin emrinin merkezden icrasının ne kadar zor ve bilüzum kırtasiye işi olduğu da meydandadır' Binaenaleyh bütün idarei mahalliye merbut muallimlerin ta-

10 uncu madde inzibatî cezalarda valinin salâhiyeti derece ve hududunu tesbit ediyor. Bundan anlaşıldığı üzere devair rüesası ve hâkim sınıfında bulunanlar ve kaymakamlar müstesna olarak diğer bilûmum vilâyetçe tayin edilen memurların - Adliye memurları da dahil - inzibattan tecziyeleri vilâyet makamına aittir. Tayin hakkı vekâlete ait olan diğer memurlar hakkında da vekâletten ceza tayinini istemek hakkını haizdir. Buna nazaran valinin daire reislerle kaymakamlar hakkında vekâletlerden inzibatî ceza talep etmek hakkı da verilmemiş bulunmaktadır. Vali rüesa ve kaymakamlar da dahil olduğu halde bilûmum memurların vazifeden mütevellit cürümlerini bizzat takip ve tahkik hakkını - memurun muhakemat kanunu hükmünce - haiz olduğu halde inzibatî cezalarda bu salâhiyetten mahrum olması garip bir vaziyeti hukukiyedir. Binaenaleyh valinin rüesa ve kaymakamların inzibatî kabahatlerini de takip ve tecziyelerini vekâletten talep hakkının tasrihen mevcut olması lâzım gelir. Bu maddei kanuniye memurların vilâyetçe tayinlerini devlet mürakabesi noktasından elzem bir şekle koymaktadır. Filvaki vali bugün tayini vekâlete ait ilk mektep muallim ve muavinleri küçük sıhhiye memurları, eczacılar, doktorlar, nafia fen memurları, komiser ve muavinleri, malmüdürler ve muhasebe ve varidat ve ta

hakkuk müdürlerde muhasebe mümeyyizleri hakkında mahallen bir inzibatî ceza teminine - ihtardan başka - salâhiyettar değildir. Bu vaziyette devlet mümessilliği rolünün ne kadar zaif kalacağı anlaşılır.

Mahallî idareler ve Devlet mürakabesi

İdarî teşkilâtın gayesi, bir devleti teşkil eden vatandaşların umumî menfaatlerini en iyi surette tatmin ve temin etmekten ibarettir. Bu esasın bihakkın temini arzu ve endişesi şu mülâhazalara yol açar:

İdare sahasının vüs'ati ve hükümet vazifelerinin kesret ve tenevvüü bu namütenahi ihtiyaçların umumî ve yeknasak ve müşabih tedbirlerle tatmin edilmesini çok müşkül kılar. Tedbirlerin yeknesak olması bir çok hidematın fena suretle ifasını ve hatta bir çok hususlarda tazyikkâr tesirler yapmasını tevlit edebilir. Buna mukabil tedbirler, mevzular müşabih ve yeknesak olması yani tatbik edildiği mıntakaların hususî ihtiyaçlarına tevafuk eylerse umumî menfaatleri en iyi bir surette temin etmek vazifesini teshil eder. Karar vermek ihtimam ve gayretinin mıntakanın teşebbüs ve idaresine terkedilen bir mıntakanın kendi itaat edeceği ve menafiini azamî mikyasta temin eyliyeceği nizam ve kayidler vatandaşlarının ekseriyeti arasile intihap ve tayin etmekte serbest bırakılması bittabi tercihe değer bir idare şeklidir, işte bu prensipten tevsii mezuniyet veya ademi merkeziyeti idare denilen idare usulü doğmuştur.

Merkeziyetçi devlet hükümeti milliyesi bütün hidematı umumiyesinin idaresini münhasıran kendisinde tutandır. Ademi merkeziyetçi devlet ise hükümeti milliyesi hidematı umu-

miyei idaresini takyitle mahallî hizmetlerin idaresini üzerlerinde ancak bir mürakabe hakkı muhafaza ettiği, mahallî hükûmetlere terkedendir. İmdi İdarî ademi merkezîyet, şekil ve hududu ne olursa olsun hükûmet için bir kuvvet kaynağıdır. Bu idare hükûmetin rolünü hafifletmek; ifasına ehil olmadığı yüklerden uzak bulundurmak suretile daha mühim işlerin halline kuvvetini tahsis edebilmesini mümkün kılar. Bundan başka ademi merkezîyetin hürriyeti inkişaf ettirmek gibi büyük faydası da vardır. Vilâyet halkı mahallî işlerde bütün milletin ekseriyeti arasını hesaba katmağa mecbur olmaksızın kendi mümessillerinin ekseriyeti arasilere memleketlerini idarede serbest olurlar. Vilâyetlerin mahallî menafîine taallûk eden âmmе hizmetlerinin ifasile umumî ve belediye ve kariye meclis ve heyetleri mükelleftirler. Bu mahallî teşekküllerin vazife ve salâhiyetleri mahdud ve az mütenevvidir. Bunlar vilâyet ve kasaba ve köy hududunu aşmayan hidematın ifasile mükelleftirler. Bu teşekküller tamamen hüstakıl de değildirler. Ef'allerinin kısmı âzami merkezi hükûmetin İdarî vesayeti altındadır. Vali hükûmet mümessili sıfatile bunların ef'aline ve merkezin salâhiyetini tecavüz etmemelerine nezaret eyler.

Tevsîi mezuniyet esasile mahallî idareler kabul ve tesis edilince bunlar üzerinde devlet hakkı mürakabesinin hudut ve derecesinin tayini meselesi hâdis olur. Filvâki devlet makinesinin iyi iş görmesi ve hukuk ve menafîi âmmenin en iyi bir şekilde temini için mahallî idarelerinin salâhiyet ve hatlerinin tayininde gayet hassas davranmak icap eder. İzahı azadedir ki bizim gibi kendi kendine idare tarzı Cumhuriyetini yenit kabul etmiş ve idare usulere ülfeti az bulunmuş olan bir millette mahallî idarelere verilecek salâhiyetlerin gayet sıkı bir devlet mürakabesine tabi tutulması zarurîdir. Milletin siyasi rüştte tedricen haizi kemal olması için mahallî idarelerin tak-

viyesi ve tevsii ne kadar lâzımsa milletin bugünkü seviyesine göre devlet mürakabesinin en itinalı ve şedit bir şekilde tatbikinde de hayatî bir zaruret vardır. İmdi kanunlarımıza göre hususî ve beledî ve köy idareleri ile bunların üzerindeki devlet mürakabesini ayrı ayrı tetkik edelim.

İdarei hususiye

Vilâyet kanununun 75 inci maddesinde vilâyet, menkul ve gayri menkul emvale mutasarrıf ve işbu kanun ile muayen ve mahdud hususî vazifelerle mükellef manevî bir şahsiyettir. Hususî devlet emvali mahfuziyet ve masuniyet itibarile umumî devlet emvalinden mahduttur. Tevsii mezuniyet usulü idaresinin bizde en kuvvetli müesseseleri İdarî hususiyelerdir. Bu müesseselere kanunun 78 inci maddesinde görüldüğü üzere devlet hizmetlerinin mühim kısımları tevdi edilmiş ve bu itibarla devlet mürakabesinin bu sahada en kuvvetli bir şekilde tatbiki de bir lâzime halini almıştır. Bundan dolayıdır ki 26 inci madde ile vilâyet umur ve menafii hususîyesini tedvir ve muhafaza ve onu temsil ve teşhis eden idare vasıtaları vali, meclisi umumî ve encümeni vilâyet olarak tesbit olunmuş ve 77 inci madde ile de bu meclislerin bil'umum mukareratından salâhiyeti icraiye münhasıran valiye tevdi edilmiştir. Bu maddelerle valiye verilen salâhiyetler idarei hususiyelerde devlet mürakabesini tam ve kâmil bir şekilde bulundurmaktadır. Bu sahada mürakabenin teşdidine ihtiyaç olmadığı gibi tahdidi de bilhasa bu intikal ve tekâmül devrimizde hiç doğru değildir.

Devlet mürakabesine tallûk eden diğer ahkâma bakalım: 84 üncü maddede görüldüğü üzere meclisi umumice vilâ

.....

yete ait mesarifatı daimeî kanunîyelerden bazıları bütçeye ithal edilmezse valinin veya nezareti aidesinin iş'arile Dahiliye vekâletince resen bütçeye ilâve olunabilir. Bu madde kanunların meclisi umumiler için çizdiği hududu tecavüz etmemeleri, edememeleri için mevzu bir müeyyide mahiyetinde olup lüzumu da aşıkârdır. Böyle bir müeyyide olmasa meclisi umumilerin kanunlar dairesinde mesailerinin tanzimi müteessir olur. Aynı zamanda bu maddenin son fıkrası olan «işbu hal haricinde meclisi umumî tarafından tasdik edilmiş olan adı bütçenin tağyiri mümkün değildir» Cümlesile idarei hususiyelerin vazifelerinde istiklâl kabul ve teyit edilmiş bulunmaktadır. Bundan başka 87 inci maddede işbu kanun ile vilâyete tefrik edilen hidematı mahaliyenin meclisi umumî kararla vali tarafından ifa edileceği ve hidematı mezkûrenin ifasında vezaîfî mahalliye ile alâkadar idare rüesa ve memurlarını valinin istihdam salâhiyetini haiz olduğu 88 inci maddede vilâyet bütçesini tanzime memur bulunduğu 90 inci maddede bütçenin ita âmiri idiği 92 inci maddede meclisi umumî kararla vilâyet namına akar işтира ve bey ve mübadele ve bunların idare tarzını tayin ve bunlardan bir kısmının mektep ve hastane gibi hizmetlere tahsis edeceğini 93 üncü maddede hibe ve vasiyetleri meclis kararla kabul edeceği ve 94 üncü maddede vilâyete ait mevat hakkında mahakim ve devairde müddeî ve müddeaaaleyh sıfatile muhakeme ve mürafaaya salâhiyettar bulunduğu 93 inci maddede enhardan seyir ve sefere mâni olmayacak surette makine ile su alınmasına meclis kararla müsaade ita edebileceği 96 inci maddede inhisarı tazammun etmemek şartile enharda iskele inşa ve tarifeler tanzim -meclis kararla - ettirebileceği 97 inci maddede maarif müdürünün inzımanı reyile hususî mektepler küşadına ruhsat vereceği mestur bulunmaktadır. Valiye verilen bu salâhiyetler bugünkü ihtiyaca ve idarei husisiye hizmetlerinin

.....

iyi cereyanına kâfi ve müekkel olup bunlarda da tadil ve teşdide lâayık bir fıkra görölmemektedir. 102 inci madde ile vilâyetin vezaifi hususiyesile mükellef bilcümle memurların nasp ve azlinin valiye ait olduğu tesbit edilmekte ve bu madde hükmü valinin icra ve ita âmiri ve devletin mürakabe haknasp ve azlinin valiye ait olduğu tesbit edilmekte ve bu madkının vasıtai istimali olması noktai nazarından tam bir ihtiyaç ve zarurete tekabül eylemekte olmasına rağmen bazı kanunlarla bunun mutlakiyeti ihlâledilmiş ve bu suretle bu esastan ayrılmış bulunmaktadır. Nitekim yukarıda da izah edildiği üzere idarei mahalliyeye mevdu ilk maarif hizmetinin muallim ve muavinlerinin tayini hakkı muahhar bir kanunla Vekâlete alınmış bulunmaktadır. Keza idarei mahalliyeye mensup doktorlar, eczacılar, küçük sıhhiye memurları, ziraat memurları, mühendis ve kondüktörlerin tayinleri hakkı vekâletlere alınmıştır, idarei mahalliyeenin bütün memurlarının icra âmiri olan vali tarafından tayin edilmesi ve bunda hiç bir istisna kabul olunmaması tevsii mezuniyetin ve devlet murakabesinin hüsnü cereyanının tabiî bir neticesi gibi alınmalıdır. Devlet hakkı mürakabesini teyt eden maddeler meyanında «madde 112» devlet ve vilâyetçe lüzum göröldüğü halde meclisi umuminin fevkalâde içtima ettirilebilmesi; «madde 118» meclisçe valinin riyaset etmesi; «madde 119» idare ve inzibatının münhasıran valiye ait olması ve «madde 125» lüzumu halinde valinin müzakeratı bir hafta tehir ve lüzumu kat'î halinde feshini vekâlete arzedeabilmesi; «madde 127» meclisi umuminin muayyen zaman ve mekân haricindeki içtimalarını dağıtmak hakkını haiz olması ve «madde 135» meclis mukarreratının valinin tasdikile kesbi kat'iyet eylemesi ve mukarreratı müttehaze aleyhine valiye itiraz hakkı verilmesi ve «madde 141» encümeni vilâyete valinin riyaset eylemesi hususları mevcuttur.

Bu suretle hulâsa edilen ve idarei hususiyede hükümet murakabesine taallûk eyliyen bu ahkâm devlet murakabesile mahallî vezaif arasında makul ahenk vücade getirmiş olup idare reisleri vazifelerini bihakkin müdrik olarak çalışırlarsa bu mevzuat mahallî hizmetlerin iyi olarak başarılmasında kendilerine kuvvetli ve kâfi birer zahir olabilirler.

Belediyeler

Bizde belediyeler Fransız'ların kommün teşkilâtına muadildir. Kommün şöyle tarif edilebilir.

Bir tafata oturan insanların kendilerini idare etmek ve komşuluktan doğan maddî ve manevî menfaatlere hizmet eylemek üzere teşkil eyledikleri cemiyettir. Bizim belediyelerimiz de şehir ve kasabalar halkının umumî menfaatlerini idare etmek üzere teşkil edilmiş müesseselerdir. Belediyelerin vazife ve salâhiyetleri namahdud olmayıp kanunlarla çerçevenmiştir. Belediyeler ancak bu çerçeveler içinde şehir ve kasaba işlerini ifa ile mükelleftirler. Fransa'da belediyelere kanunla verilen vazife ve salâhiyetlerin ifasında sıkı bir devlet mürakabesi kabul edilmiştir.

Bir kerre kommün meclislerinin bütün mukarreratına «Su prefe»nin itiraz hakkı kabul edilmiştir. Belediye reisi bütün müzakeratın bir suretini bir hafta zarfında su prefeye göndermeğe ve oda bunu sicile kaydettirip makbuzunu vermeğe mecburdur. İşte bu makbuz tarihinden itibaren bir ay zarfında vali itiraz hakkı murakabesini istimale haizi salâhiyettir. Belediye mukarreratının bir kısmı da vardır ki bunlar valinin veya diğer hükümet makamlarının tasvibinden geçmedikçe muta olamazlar. Yani bunlar üzerinde vesayeti idariye kabul

edilmiştir. Bunlar belediye emvalinin alınıp satılması, uzun müddet kiraya verilmesi gibi hususlardır. Bu ahkâmdan anlaşıldığı üzere Fransa'da belediyelerin vezaifi sıkı bir devlet murakabesi altındadır. Bizde kanunların belediyelere tahmil ettiği hizmetler ve vazifeler belediye meclisine ve reisine verilmiştir.

42 inci maddede görüldüğü üzere belediye reisi bilûmum belediye memur ve müstahdemlerini meclise kabul ettirmek şartile tayin ve meclis mukarreratını infaz ve belediye ilânat ve tenbihatının neşrile ahkâmın icra ve bütçeleri ihzar ve varidatı istifa ve bütçedeki muhassesatı meclis karârile sarf ve istimal ve mukavelâtı hey etile beraber imza salâhiyet ve vazifelerde mükelleftir.

Belediye meclislerine madde 44 kendilerine kanunen mevdu maddeleri bilmüzakere kararlaştırmak bütçeleri, mal muhasebelerini ve malî kayıtları ve defterleri tetkik ve bütçedeki mebalîğin sureti sarfını tayin ve emlâki hususiyesini mübayaa, mübadele, fûruht ve taksim ve idare ve müzayede ve ve münakaşa ve icra ve kâffe mukavelâtı tetkik ve tasdik ve memurların azil ve tayinlerini tasdik eylemek gibi salâhiyetleri haizdirler. İşte bu vazifelerin ifasında bizim belediyelerimiz Fransa'da olduğu gibi müessir bir mürakabeye tâbi değildirler. Kanunî hiç bir kararlarını valiye bildirmeğe mecbur olmadıkları gibi valinin tasvibini istilzam eden hiç bir mukarreratları da yoktur. Belediye kanunları hükümetin murakabe hakkının sureti istimaline dair pek mahdut kayıtları vardır:

«3» eylül 296 tarihli müzeyyel belediye kanununda memurini belediyeden ve sünufu saireye mensup memurinden belediye emvalini zimmetine geçirenler ile ahiren zimmetine geçmesine müsaade edenler ve mugayiri kanun olarak sarfedenler hakkında ceza kanununun emvali emiriyeye dair olan

mevaddı ahkâmı tatbik olunacaktır, işte yalnız bu madde ile hükümet belediye emvalini zimmetine geçiren veya geçirtenlerle kanunsuz sarfedenler hakkında takip hakkı verilmiş bulunmaktadır. Bunun haricinde belediye reisi ve aza ve memurlarının vazifelerinde gösterecekleri teseyyüp ve yapacakları sui istimalât üzerine ne yapılacağına dair hiç bir ahkâm mevcut değildir. Vakıa idarei umumiyei vilâyat kanununun 20 inci maddesinde valinin vilâyette kavanin ve nizamatin tatbikini temin ile muvazzaf olduklarını kaydetmekte ve vekâleti celile bir emrile (16 temmuz 340) valinin bu maddeye müsteniden belediye reislerinin teseyyüp ve terahilerini ve sair ef'ali cürmiyelerini takip edebileceğini tavzih eylemekte ise de bu hususlar kanun maddelerinde sarahaten mezkûr olmazsa tatbikatta bir çok karışıklıklar olacağı aşikârdır. Valinin belediye muamelâtında alâkasını tesbit eden diğer bir madde de cemiyeti belediyede aza sıfatile mevcut olduğunu gösteren 50 inci maddedir.

Filvaki vali diğer idare heyeti azalarile birlikte belediye bütçesinin tanziminde haizi salâhiyet bulunmaktadır. Ancak dikkat buyurulsun ki vali iki heyetin iştirakile teşekkül edecek cemiyeti belediyede kanunen riyaset hakkını bile haiz değildir. (51 inci madde).

Reis ancak intihap ile olacaktır. Bunun ise devlet mürakabesi ve valilik prestiji noktasından ne kadar hatalı olduğu aşikârdır. İdare heyetlerinin belediye mukarreratına mercii istinaf olması esasının kabulü mürakabe emrini bir derece ıslâh etmiş olmakla beraber balâda izah edildiği üzere ahkâmı umumiyesi itibarile bugün belediyeler üzerinde devlet murakabesi mahdud ve gayrikâfi olduğundan idarei hususiyelerde olduğu gibi bunun teşdit ve tahkimine lüzum vardır. Henüz tamamen tetkik edememiş olmaklığımla beraber yeni belediye kanu-

Köy parasının harcanmasında olan fenalık ve yolsuzluklar idare heyetince tecziye edilir. (Madde 45). Mecburî işleri gördürmeyen ve mecburî paraları toplatmayan muhtar ve ihtiyar meclisi azalan keza meclisi idarece tecziye olunurlar. (Madde 46). Korucuya buyrultu kaymakam tarafından verilir. (Madde 70). Bu ahkâm köy kanununun köylere bahşettiği geniş salâhiyetlerde devlet murakabesini tamamen temine müekkel bulunmaktadırlar. Binaenaleyh devlet murakabesinin teşdidine hiç bir noktadan lüzum yoktur. Bu murakabe salâhiyetlerinin tahdidi ise köylümüzün bugünkü seviyesine nazaran hiç mevzuu münakaşa olamaz.

Yalnız 43 üncü maddede ihtiyar meclislerinin işleri sıraya korken mektep, yol ve sıhhat işlerini geriye bırakılırsa bunlara ancak bir şikâyet üzerine hükümetin müdahale ve icareî tarik edebileceği muharrer olup halbuki köylerde bu gibi nurlu şikâyetler daha bir müddet vaki olmayacağından vali ve kaymakama nazaran ve ne suretle ittilâ ederlerse etsinler bu gibi işlerde resen yol göstermek hakkının da verilmesinde pek fayda vardır.

Faik

Mersin Valisi

III. Mahallî işler

Almanya’da, İngiltere’de Vilâyet idareleri [¹]

— 16 —

Alman İmparatorluğunun sukutuna kadar, memleketi ve devleti teşkil eden muhtelif taazzuvlarda mahallî idare sisteminin ana hatları birdi. Halen Rayih - Reich denilen Alman devletini vücade getiren müteaddit hükümetlerin mahallî usulleride hemen esaslarda yekdiğerine yakındır. 1870 ile 1880 arasında «Gneist) ıslahatı denilen ve mahallî işler için büyük bir faaliyet devresi olan kısa bir zamandan sonra Napoleonun müdahalesile rubu asra yakın bir tevakkuf devresi geçmiştir.

Alman muhtar idarelerinde, umumî salâhiyetlerle bütün tarihî tahavvüllerin yekûnu 1808 tarihinde Baron Fon Ştayin (Stein) tarafından tesbit edilmiş ve mumaiyleh Almanya’da modern muhtar idarelerinin mucidi addolunmuştur.

Bundan sonra vaki olan Fransız ihtilâlleri de Alman mahallî idare hukukuna az çok tesir etmiş olmakla beraber asıl bugünkü mevzuat harbi umumiden sonra doğmuştur. 1919 da (Vaymarda) kabul edilmiş olan Alman rayih (Reich) ka-

¹ Baş tarafı İdare Mecmuasının 38 inci sayısındadır.

nunu esasının 127 inci maddesine nazaran (Mahallî idareler kanun ile tesbit edilmiş olan hudut dahilinde muhtar idare hukukuna maliktirler). Yeni teşekkül eden ve şeklen cümhuriyete benzediği halde Republique mukabili olarak asla kabul edilmeyip Devlet manasına daha yakın bulunan Reich kelimesile ifade edilen Alman hükümeti, kendisini teşkil eden diğer hükümetlere bu madde ile veçhe ve direktif vermiştir.

Bu umumî direktiften mülhem olan hükümetler, kendi teşkilâtı esasiye kanunlarına aynı hukukî hükümetleri geçirmişlerdir. Meselâ 1920 tarihli Prusya kanunu esasisinin 70 inci maddesinde mahallî idareler, kendilerine mahsus işlerde kanun ile tanzim edilmiş bir devlet kontrolü altında İdarî muhtariyet hukuku temin edilmiştir maalinde bir fıkra konmuştur. Bavyara kanunu esasisinin 22 inci ve (Bad) hükümeti teşkilâtı esasiye kanununun 20 inci maddeleri aynı maalde hükümleri ihtiva eder. Almanya'yı teşkil eden diğer hükümetlerin kanunu esasilerinde de buna mümasil hükümler vardır. Her hükümet kanunu esasilerindeki bu hükümleri tesbit için ayrı ayrı mahallî idare kanunları neşretmişlerdir.

Bu kanunlara nazaran mahallî işlerde iki türlü taazzu göze çarpar. Bunlardan birisi, devlete ait hukuku hükümlerinden bir kısmını, devlete karşı doğrudan doğruya mes'ul memurların ve teşkilâtın, mahallî mahiyette olmak üzere, icra etmesi; diğeri de halk tarafından intihap edilmiş meclis ve memurların muhtariyeti mahalliye hukuku dairesinde vazife görmesidir. İntihap hakkı, muhtelif Alman hükümetlerinde yirmi ile yirmi üç yaş arasında olanlardan başlamak üzere herkes için tanınmıştır. Evvelce irat üzerinden üç dereceli olan hakkı intihap yerine 1919 dan sonra arayı umumiye esası kabul olunmuştur.

Vilâyetler ve meclisleri

Muhtelif Alman hükümetlerinde İdarî taksimat şekilleri tir birinin tamamen aynı olmakla beraber isimleri ne olursa olsun diğer Avrupa memleketlerinde olduğu gibi vilâyet ve kaza taksimatı mahiyetindedir.

Her memlekette olduğu gibi, burada da başta vilâyet (Provinz) gelir. Vilâyetlerin başında (Ober - Präsident) âli reis namile valiler vardır. Bunların kudret ve salâhiyetleri Fransa'daki Prefetlerden daha yüksektir.

Provinzlerden sonra (Kreis) denilen kaza taksimatı vardır. Her vilâyette birer vilâyet umumî meclisi bulunur. Bunlara (Provinziallandtag) derler. Bu meclis (Kreis) ler tarafından dört sene için intihap ve tayin olunmuş mümessillerinden mürekkeptir. Gerek vilâyetlerin, gerek bu meclislerin İdarî ve mahallî muhtariyete ait vazifeleri ve faaliyetleri vâsi mikyasta değildir. Mahallî işler daha ziyade Kreislerle onların dununda bulunan ve (gemeinde) denilen kommünlerde ve nüfusuna nazaran Kreislerin haricinde müstakil kalan şehirlerde (Stadt) tekâsüf etmiştir.

Vilâyetler ve meclisleri, daha ziyade, madun mahallî teşekkülleri ve icraatını, kanuna mutabakat noktai nazarından kontrol ederler.

Her vilâyet meclisi müddeti altı sene olmak ve vilâyet daimî encümeni vazifesini görmek üzere bir vilâyet komitesi (Provinzialausschuss) intihap eder. Bunların, vilâyet meclisinin devrei mesaisinin bir buçuk misli bir müddet için intihabı mahallî işlerin icratta sekteye uğramasını temin içindir.

nunun bu esastan mülhem olduğunu ve bu yolda kuvvetli ahkâmı ihtiva ettiğini zannediyor ve bunu tetkik etmedikçe murakabe rolünün teşdidi hakkında afakî mütalealar serdini zait görüyorum.

Köy:

Köy, bir yerden bir yere götürülebilen ve götürülemiyen mallara sahip olan ve kanunla kendisine verilen işleri yapan başlı başına bir varlıktır. (Köy kanunu madde 7). Bu madde ile izah edilen köy devlet teşkilâtının ilk kademesidir. Köyün işlerini görmek vazifesi ihtiyat meclisile muhatara mevdudur. Muhtar köyün başı ve bu kanuna göre köy işlerinde söz söylemek, emir vermek ve yaptırmak kendisinin hakkıdır. Ve Muhtar devletin bir memurudur. Bu itibarla köy işlerinde yapacağı fenalıklar memurin muhakematına tâbidir. Bu ahkâm köyün bilûmum işlerini devlet mürakabesine vazetmiş bulunmaktadır. Köy işlerinde devlet mürakabesini gösteren ahkâmı saire de şunlardır:

Köylünün isteğine bağlı işlerde köyün yarısından çoğu hükmederler ve vali ve kaymakamın rızasını alırlarsa bu iş bütün köylü için mecburî olur. (Madde 12). Mühürlenecek ilmühaberlerden alınacak para hakkında ihtiyar meclisinin yapacağı cetvel vali veya kaymakam tarafından tasdik olunur. (Madde 1). Muhtar vaktinde yeni intihabatı yaptırmazsa kendisinden idare heyetince ceza alınır. Çiftliklerde köy muhtarını vali seçebilir. (Madde 32). Köy muhtarının köylü faydasına olmıyan kararlarını kaymakam bozabilir. (Madde 40) Köy muhtarı köy işlerini yapmazsa kaymakam ihtar eder kâr etmezse başkasını seçtirir. (Madde 41). İhtiyar meclisinin sağlık, yol ve mektep işlerini geri bıraktığından şikâyet edilirse kaymakam, vali tarafından gösterilen yolda yapılır.

Bundan başka vilâyet meclisleri muhtelif hükümetlerin kanunlarında müddeti değişik olduğundan 6-12 senelik olmak üzere hakikî icra kudretini haiz olarak bir de (Lands- direktor) intihap eder.

Vilâyet meclisleri bilhassa İçtimaî ve mahallî refahı temin ve ona itina ile muvazzaftır. Bundan başka vilâyet yollarına ait bütün işler de dairei salâhiyeti dahilindedir. İkinci derecede olan ve vilâyeti alâkadar eden mahallî şimendöferler inşa ve idaresi ile mahallî her nevi teşebbüsât ve müessesat vücude getirmek ve bilhassa ziraî tedrisat ile ziraatin ıslah ve himayesine ait işler vilâyet meclisinin başlıca vazifeleri arasındadır.

Vilâyet meclislerinin göreceği işlere ait varidatın bir kısmı devlet bütçesinden tefrik olunan hisse ile, diğer kısmı kazaların kendi kanunî salâhiyetleri dairesinde temin ettikleri irattan kanun ile muayyen hisse tefriki suretile toplanır.

*

* *

Kazalar ve meclisleri

İkinci derecede İdarî ve mülkî taksimat olan (Kreis)lerin başında (landrat) denilen kaymakamlar vardır. Bunlar hükümet tarafından naspolunur. Her kazada doğrudan doğruya âra ile dört sene için intihap edilmiş (Kreistag) denilen temsil meclisleri vardır. Nüfusuna nazaran bu taksimat haricinde kalan (Stadt) lardan başka şehirler ve komün birlikleri

(Landbürgermeistereine) ile birliği olmayan komünler kazanın intihapçılarını teşkil ederler.

Nüfusu otuz binden dun yerlerde meclis aza adedi yirmi olup elli bine kadar beş binde bir ve ondan sonra on binde bir aza ilâve olunur. Bu meclislere (Landrat-Kaymakamları) riyaset eder. Kaza meclisleri kendi aralarında altı sene müddetle (Kreisausschuss) denilen encümenleri intihap ederler. Bunun da reisi landralardır. Bu encümenler icra işlerinde mühim vezaife maliktirler. Vezaif o suretle taksim ve tevzi edilmiştir ki vilâyet vazifei mahalliyelerinin hitam bulduğu yerde kaza faaliyeti mahalliyesi başlar. Ve komün mesaisinin başladığı yerde durur. Geniş bir program üzerinde çalışmak üzere inşaat işleri, ziraî tahsil ve tedris, kütüphane, hastane, öksüz yurtları vezaifi, tali şimendöferler, taş ocakları idaresi bu vezaif meyanındadır.

*

* *

Büyük Berlin

Hükümet merkezinin sureti idaresi. — Bu büyük şehrin tarzı idaresi sık sık değişmiştir. 1911 de neşrolunan bir kanuna göre 3500 kilometre murabbai bir saha dahilinde (Zweckverband) denilen bir federasyon haline konmuştu. Harbi umumiden sonra 1920 de, bu Federation kâfi derecede faaliyet gösterilemediğinden lâğvolunarak yeniden bazı şehirler ve nahiyelerin hudutları büyük Berlin sahasına alındı.

Yeni kanuna göre Berlin'in 225 azadan mürekkep olmak üzere (Stadtverordnetenversammlung) denilen bir şehir meclisi vardır. Bu meclis, sinni rüştü ikmal edenler tarafından dört sene için intihap olunur. Meclis kendi azası arasından otuz kişilik bir icra heyeti seçer. Bunlardan en az on ikisi fahrî diğerleri tahsisatlıdır. Tahsisat alanların müddeti hizmeti on iki fahrilerin temsil müddeti dört senedir.

Büyük Berlin yirmi bezirkeye taksim edilmiştir. Bu kazalarda da gene halk tarafından müntehap ve 15-45 azadan mürekkep belediye meclisleri vardır. Bunlar da yedişer azalık icra heyetleri intihap ederler.

*

* *

Alman mahallî idarelerinin hususiyeti, müntehap encümenlerinin icraî salâhiyetlerinin vüs'ati ile göze çarpar. Bir de, diğer devletlerde yalnız ilk tahsil ile meşgul olan mahallî idareler, orta ve yüksek tahsilin, yalnız sınaî ve ziraî kısımlarla alâkadar olabildikleri halde; Almanya'da bütün orta tahsil vilâyetlerin kontrol ve nezareti altında ve emrindedir. Diğer devletlerde kaza taksimatının meclis ve iradı mahsusı yoktur. Halbuki Almanya'da kazaların da kendi meclisleri ve paraları vardır. İlk tahsil masrafı ve bütün ilk tedrisat işleri kazaların vezaifi meyânında ve mes'uliyetleri altındadır.

Yol işleriyle vilâyetler ve kazalar, yolların genişliği ile mukayyet olarak mütesaviyen alâkadardır. Harbi umumiden evvel vilâyet yollarına devlet bütçesinden büyük mikyasta tahsisat verilmemekte idi.

Vilâyetlerde içtimitaî muavenet işleri mahallî bütçelerin muaveneti ile temin olunur. Fakat sıhhati umumiye yalnız Sıhhiye polis noktai nazarından hükümeti merkeziyenin kontrolü altındadır. Diğer işleri mahallî teşekküller ifa ederler.

Muhtelif hükümetlerden Prusya'nın 14, Saks hükümeti 5, Bavira'nın 8 vilâyeti vardır. Diğerleri vilâyet şekline yakın dairelerden mürekkeptir.

*

* *

Mahallî idarelerin hükümetçe kontrolü

Alman mahallî idare sistemi, mahallî teşekküllere vâsi salâhiyet vermiş, bazı şekillerde bu vüs'at, İngiliz usulüne yaklaşmış ise de, bütün bu salâhiyetlerin icra ve infazına ait hukukî şekiller tesbit edilmiş olmakla beraber hükümeti merkeziyenin şiddetli mürakabesine tâbidir. Bu kontrollerin asgarî hadde indirilmesi için umumî bir cereyan varsa da, mahallî memurların tayinlerinin mahallerince icrasından sonra merkezce tasdiki memuriyetlerinin şart olması, istikrazların merkezin müsaadesine tâbi bulunması, mahallî emlâkinin satışında hükümetten izin almak mecburiyeti gibi hususat büyük bir itina ile tatbik olunmaktadır.

*

* *

.....

Birlikler. — Her memlekette olduğu gibi Almanya'da da mahallî birlik usulü kabul edilmiştir. Bu birliklere (Znveckverbande) derler. Yalnız her hangi bir mahallî idarenin sırf kendisine has mes'uliyeti olmamak ve hususî bir maksat takip etmek üzere teşekkül eder. (Ruhr) havzasındaki birlik müstesna olmak üzere bu şekilde diğer sahalarda henüz muvaffak olmuş birlik yoktur.

—————

İngiltere’de Vilâyet Mahalli idaresi

İngiltere mahallî idare sisteminde vilâyet mahallî idaresile belediye idaresi usulü birbirile çok memzuç bir halde bulunduğundan vilâyet idarei hususiyesi şeklinde bir kısmını tefrik ederek mütalea eylemek müşküldür. Bununla beraber, makalelerin diğer devletlere ait kısımlarında olduğu gibi, burada dahi bu işlerin ve salâhiyetlerin ayrı ayrı tetkiki nazarı dikkate alınacak ve belediyelerle kommünler hakkındaki malûmat bilâhare, bütün devletlerin belediyelerle birlikte mütalea edilecektir.

İngiliz mahallî idaresi, muhtariyeti hukuk ve salâhiyetile cemaat teşkilâtına dair 1439 tarihinde isdar olunan fermana istinat eder.

Denilmekte ve nihayet 1835 te neşrolunan (Municipal- Corporation act) denilen belediye kanununa atfedilmekte ise de, bu cihet, bugünkü mevzuumuza dahil değildir. 1872 de neşrolunan (Publichealthact) denilen sıhhiye kanunile muhtelif mıntakalar tesis olunmuş, bu mıntakalara bugünkü manada bazı vilâyet idarei mahalliye vezaifi tevdi edilmiş ise de bu da matlup olan idarei hususiyе şeklini göstermemektedir.

1894 te ilân olunan mahallî idareler kanunu (Local government act) sıhhiye mıntakalarını muhafaza etmekle beraber, mahallî vezaif için meclisler teşkil etti. Hükümet merkezinde bütün bu mahallî işleri hükümet namına kontrol eden

(Local government board) 1919 dan itibaren verzaîfi (Ministrey Of health) denilen Sıhhiye Vekâletine devretti. Bununla beraber mahallî idareler, işlerinin nevine göre diğer merkez devairi tarafından dahi teftiş olunabilmektedir.

Kânunuevvel 1925 tarihinde kabul olunan (rating and voluation act) kanun ile mahallî vergilerde yapılan tadilât 1929 da yapılan yeni ve halen mer'î mahallî idare: kanununa kadar devam etti.

Bu yeni kanunun esaslarına girişmeden evvel vilâyet taksimatını tetkik etmek muvafık olur. Çünkü İngiltere teşkilât sistemi şimdiye kadar tetkik olunan şekillerden büsbütün başkadır. Fransız ihtilâlinden evvel memleket derebeylerin elinde müteaddit nüfuz mıntakalarından ibaret bir halde bulunmasının aksülâmeli olarak Fransız mahallî idare sistemi yeknasak vilâyet ve kaza ve kommün teşkilâtı ile: bunun önüne-geçmek istemişti. Fransız inkılâbından müteessir olmuş olan: diğer Avrupa memleketlerinde dahi aynı hedef ve gaye takip: edilmiştir. Halbuki İngiltere'de böyle bir mes'ele yoktur. İngiliz'ler daima ve kademe kademe tarihi tekâmül takip etmişlerdir.

İngiltere'de İslâhat tedrici yapılır. Bir şekil kâmilen yıkılıpta yenisini yapmağa kalkmak, bu, İngiliz'lerin akima sığmıyan bir iştir. Ve kendi memleketlerine ait işlerde İngiliz'ler, bu suretle düşünmekten hiç bir mahzur görmemişlerdir. Bilâkis İngiliz idare sisteminin halen göstermekte olduğu kudret, bu tekâmülün neticesidir.

Fransız usulü, mahallî idare tâbirini devlet idaresile aradaki hududu ayırmak suretile hukukî manasında düşünür. Fakat İngiliz sisteminde mahallî hükümet tâbiri vardır.

Bunun sebebi İngiltere’de devlet vezaifî hududile mahallî salâhiyetler bir çok hususatta bariz şekillerde ayrılmamış olmasından dolaydır.

*

* *

Vilâyetler **Counties**

Nefsi İngiltere ile (Gaile) arazisi altmış bir vilâyete taksim edilmiştir. Bunlara (Administrtive County) İdarî kontluk denir. Her memleketten ziyade tarihi ananelere merbut olan İngiltere vilâyetler için Kontluk tabirini de pek eski zamanların hatırası olmak üzere muhafaza etmektedir. Merkezi hükümet olan Londra bu altmış bir vilâyetten hariçtir.

Her vilâyette bir vilâyet meclisi (County Council) vardır. Vilâyet dahilinde taksimatı idariyeden olarak şehir kazaları ve köy kazaları namile ikinci derecede İdarî teşekküller bulunur.

Bunların da kendi meclisleri vardır. Bu teşkilâtın arasında (Boroughs) ve (County boroughs) denilen ve mahallî icaplara göre ayrılan İdarî taazzüvlar vardır, işte vilâyet meclis azaları bu muhtelif şekilde mevcut teşekküller tarafından intihap olunur.

Vilâyet meclislerinin içtimai da diğer devletlerdeki şekillere kat’iyyen benzemez. İngiliz meclisleri senede dört defa

ıçtıma eder. Fakat her ıçtıma nihayet bir günden fazla devam etmez.

Meclisin mün'akit olmadığı zamanlarda işler birinci ve ikinci derecedeki komisyonlar tarafından idare edilir. Komisyonlar meclis azalarından mürekkepolur. Hariçten aza almak ta kabildir. Fakat bu gibi hariçten aza alınabilecek işler kanun ile tayin edilmiştir. Vilâyet meclisleri, icabı takdirinde kendisine mevdu vezaiften birkısmını bu komisyonlara tevdi etmek hakkına maliktir.

Ancak yeni bir vergi nisbeti ve istikraz işleri hususunda meclisler komisyonlara vekâlet vermezler.

İstikrazlar kanunu mahsus ile müsaade itasına mütevakıftır. Bundan sonra dahi merkezi idarei umumiyelerinden alâkadar olanın ve bir çok ahvalde Sıhhiye Vekâletinin muvafakati şarttır. Vekâletçe yapılacak tetkikatta yeni inşaat ve tesisatın zarurî olduğu ve projelerinin dikkatle yapılmış bulunduğu ve bilhassa tasarrufa riayet edilmiş bulunduğu ve nihayet istikrazı yapan mahallî teşekkülün borcu ödiyecek kudrette bulunduğu sabit olmalıdır. Aksi taktirde müsaade verilemez.

*

* *

Mahallî vazifeler

İngiliz mahallî idare usulünde mahallî teşekküllerin her hangi bir işe girişmeleri için o işin resmen kendilerine tevdi edilmiş olması şarttır. Bu salâhiyetler mutlaka kanun ile tevdi

olunabilir. Kanun ile mahallî idarelere tevdi olunan vazifeler ikiye ayrılır. Bizim yeni belediye kanununda olduğu gibi bu vazifelerin bir kısmı mecburî diğerleri ihtiyaridir. Bunun için ihtiyarî vazifeler (Adoptive act) denilen tatbiki ihtiyarî kanunlarla tesbit olunur.

Bu gibi kanunlar bir mahallî teşekkülün kabul ettiğini ilân etmedikçe o sahada merî olamaz.

Mahallî meclisler, gerek mecburî vezâifte ve gerek ihtiyarî kanunların kabul ve ilânından sonra kendi vezâifi arasına girecek işlerde son derece vâsi salâhiyetleri haizdirler. Meselâ vergi nisbetleri yekûnu üzerine ilâveler yaparak istedikleri şekilde masraflarını kapatabilmeleri Fransız sisteminde bulunmıyan bir şekildir. Bundan başka bütçe hesabı kat'isinin tasdiki ve istikraz işleri hariç olmak üzere mahallî idarei mâliyesinin merkezin tasdikına arzedilecek hiç bir işi bulunmaması da İngiliz usulünün bariz farklarından birisidir. Çünkü mahallî idareler ve bunların müntehap meclisleri kanunen kendilerine tevdi edilmiş olan işlerin yegâne merciidirler, Kanunî, İdarî ve icraî bütün mahallî salâhiyetler bu meclislerin elindedir. Hatta bütün mahallî memurlar meclisin emrindedir. Nasp ve azli meclise aittir. Pek istisnai ahvalde bu tayin ve azil muamelelerinin merkezin tasvibine iktiran etmesi şartı vardır.

*

* *

Mahallî vezaif mukabili irat. — İngiliz sisteminde malî hükümler dahi ayrıca bir hususiyet vardır. Mahallî idarelerin en başlı geliri (rate) denilen vergidir. Bu vergi arazi ile

diğer gayrimenkul malların muhammen kıymeti üzerinden alımı. Ve hiç bir zaman arazi gelirinin rub'unu tecavüz edemez. Diğer gayrimenkuller için nisbeti teklif, mahallî meclislerine bırakılmıştır. Bu vergi işlerine esas olmak üzere mahallî idareler her beş senede bir defa kıymet takdiri muamelesi yapmağa ve bunların muntazam defterini tutmağa mecburdurlar. Bu defterler aynı zamanda İngiliz hâzinesini dolduran meşhur irat vergisine de esas teşkil eder.

*

* *

Mahallî idarelerin devletçe kontrolü

Bu kontrol, İngiliz mahallî idare sisteminin aslında yok idi. Fakat bilâhare devlete ait vezaiften bir kısmı mahallî teşekküllere tevdi edildi, mahallî idareler bunları kendi paralarile yapamıyacaklarını iddia ettiler. Bundan sonra hükümet kendi hâzinesinden bu işlere para verdi. Şekli zahiride İngiliz idarei mahalliyeleri mutlak surette muhtardırlar ve hiç bir kuvvetin nezareti altında değildirler. Bu umumî akideye nazariyat itibarile hâlel gelmemiş addedilmektedir.

Hakikatte hükümeti merkeziye mahallî idareleri merkezileştirmek niyetinde değildir. Ancak devlete ait ve millî ve umumî mahiyette bazı vazifelerin mahallî idarelere tevdi ze bu işlere mukabil tahsisatın mahallî gelirlerden verilmesinin mahallî meclislerce kabul edilmemesi hasebile devlet hâzinesinden verilecek tahsisatın sureti sarfına nezaret mahiyetinde olmak üzere hükümet kontrolü başladı.

Bundan sonra da bu vazifeler mahallî addedilerek hükümetin verdiği tahsisat o nevi işlere muavenet mahiyetini aldı ve nakten muavenet edilecek işin nevi ve ne kadar para ile başarılabileceği gibi hususatin merkezdeki hükümet dairelerince tetkiki şartı mahallî idareler üzerindeki kontrolü günden güne takviye etti.

Hükümetin merkezden ve devlet bütçesinden yaptığı muavenete esas olan hizmetler okuyup yazma işleri, yol işleri, sıhhiye vezaifî, malûl fikirlerin himayesi ve bilhassa polis hizmetleridir. Bu işlere mukabil gümrük rüsumundan, veraset vergisinden ve meşrubatı küliye hissesinden para tefrik edilir. Son istatistiklere nazaran vilâyet meclisleri vezaifine bütçelerinin yüzde kırk sekizi ve şehir kazalarına yüzde on sekizi ve köy kazalarına yüzde on borçlara % 26 sı ve Konta Borçlara %33 ü nisbetinde muavenet edilmiştir. Bunların kendi gelirleri bütçelerin mütebaki kısmını kapatmaktadır.

Mahallî muhasibi mes'ullerinden başka mahallî işlerin merkezde mercii olan Sıhhiye Vekâletinin bir memuru daimisi. (district autitors) müşahit sıfatile kazalarda bulunur. Buna Maliye mürakibi denebilir. Vazifesi varidatın hakikî rakkamlara müstenit olup olmadığını ve masrafların kanuna mutabakatını ve hesabı kat'ilerin hakikî malî vaziyeti gösterip göstermediğini kontrol ve temin etmektir. Yalnız bu teşkilât umumî olmayıp istisnaları çoktur. Bu mürakipler bazı ahvalde masrafların vizesini reddetmek ve zarar ve ziyanları mesul memurlar zimmetine tazmin için kaydetmek vazifesile de mükelleftir. Fakat İdarî şekilde dahi Sıhhiye Vekilinin hesabının tasdiki için emir vermeğe salâhiyeti vardır.

*

* *

Nisan 1929 mahallî idare kanunu

1929 nisanında ilân olunan bu kanun 1930 nisan iptidasında mevkii tatbika konmuş ve bir senelik ihzaî devre geçirilmiştir. Bu kanun bilhassa hükümet muavenetlerinin sistemini değiştirmiştir.

Kanun 115 maddeden ve üç mühim kısımdan mürekkeptir. Bunlar da fıkara ve malûllere muavenet, yol ve şehircilik işleri hali medenî malî hükümler memurların sureti tayini ve tarzı mesaisi gibi esasları ihtiva etmektedir. Ana hat olmak üzere kanunun nısfı idareye, memuriyetlere ve mahallî idarelerin salâhiyetlerine ve diğer nısfı maliye işlerine hasredilmiştir.

Fakirlere ve malûllere muavenet hakkındaki ahkâm eskidir. On birinci asra kadar çıkar 1601 tarihli (Poor law) fıkara kanunu ve bundan sonra bu husustaki hükümler 1834 kanunile tesbit edilmiş idi. Fıkara muavenet vazifesi (Boords of guardians) denilen fakirler bürosuna ait idi, bu büroların adedi altı yüzden fazla idi ve azası üç sene müddetle kommün veya kommünlerin birliğinde hakkı intihabı haiz olanlar tarafından intihap edilirdi. Bununla beraber bu muavenet bürolarının vaziyeti mahallî idare ve salâhiyetlerden ayrı ve müstakil olmakla beraber Sıhhiye Vekilinin kontrolü altında idi.

Halbuki 1929 kanunu, umumî muaveneti içtimaiye idare meclislerini lâğvetti. Ve vazifelerini mahallî meclislere verdi. Yeni şekli 1 nisan 1930 tarihinden beri tatbik edilmektedir.

Yeni kanun hükümet tarafından mahallî idareleri yapılmakta olan muaveneti de yeni bir şekle koymuştur. Para muaveneti nisbî parlâmentoda kabul edildiğinden sonra doğrudan doğruya hükümet tarafından mahallî idareler emrine tediye olunur. Maarif, polis büyük yollar ve çocukların ve veremlilerin himayesi gibi hususat para muavenetine mazhar vezaif arasındadır.

Para muavenetleri mahallî idareler tarafından yapılan senevî masraflar üzerinden, salâhiyetar Vekâletin tasvibinden sonra yüzde üzerinden verilir ve nisbeti % de 25 ten % 75 e kadar tahavvül ederdi. Son kanun bu şekli lâğvederek her mahallî idarenin ihtiyaçlarını ve kabiliyetini nazarı dikkate almak suretile tevziat esasını koymuştur.

*

* *

Okuyup yazma işleri

Büyük şehirlerin maarif işleriyle Darülfünunlar hariç olmak üzere diğer bütün tedrisat işleri mahallî idarelerin tabîî vazifelerinden maduttur. Ancak hükümet maarif idaresi (Board Of Education) tarafından kontrole tâbidir.

Mahallî idarelerin her birinde maarif işlerini tanzim etmek üzere (Education Comitte) denilen mahallî meclislerce müntehap tedrisat komiteleri vardır. Bunların maarif idaresince gösterilecek tarzda teşkili mecburidir. Mekteplerin sıhhî işleri de vezaif arasında olup, maarif hizmetlerine mahsus mebalîğin yarından fazlası hükümet tarafından tesviye edilir.

Bundan dolayı maarif işleri hükümetin nezareti altındadır. (Gaile) mıntakasında orta tedrisat ayrıca mahallî komiteler marifetile kontrol olunabilir.

*
* *

İçtimaî muavenet ve sıhhat işleri

İngiliz mahallî idarelerinin en kuvvetli taazzuvu sıhhi aksam üzerinde başladığından halen de mahallî idareler diğeri devletlerde olduğu gibi Dahiliye Vekâletince değil Sıhhiye Vekâletince kontrol edilmekte bulunduğundan sıhhiye vezaif daha çok inkişaf etmiştir. Evvelce hususî kanun ile hususî komisyonlar ve bürolar tarafından görülen bu işler 1929 da neşrolunup 1930 nisanda tatbik olunan yeni mahallî idare kanunile mahallî meclisler tarafından ifa edilmektedir. Artık sıhhiye işlerinin istiklâlî mahallî muhtariyetle mezc edilmiş bir vaziyettedir. Geniş teşkilâtile iyi hizmetler görmüş olan sıhhiye sistemi dahi mahallî inkişafarla birleşmek zaruretinde kalmıştır.

*
* *

Yol ve köprü işleri

Bu vezaif her mahallî idarenin kendi mıntakasındaki yol ve köprü işleriyle alâkadar olması ile idare edilirdi. Ve bu yol-

ların muhtelif taksimleri vardı. Meselâ (Main roads) denilen yollar bu kısımlardan birisidir.

1919 da Nakliyat Vekâleti teşekkül etti ve hemen ilk vazifeleri arasında yolları binden üçe.

A — Ana hatlar — geliş ve gidişi kesif yollar:

B — Büyük geçitlerin yolları (ana hatlardan maada)

C — Diğer bütün yol ve geçitler:

2 — Serisindeki yollara hükümet bütçesinden % 50 ve (B) serisinde bulunan yollara 25 tamir ve inşa masrafı verilmez, yeni inşaat için hükümet daha vâsi mikyasta muavenet eder. Fen memurları maaşatının nısfı da hükümet bütçesinden verilir. Buna mukabil tayinlerini merkez tasdik eder. A ve B serisindeki yolların hükümetten verilen masraflarından başka masarifi ile C serisine ait masarifi mahallî idarelerce temin olunur. İngiliz usulünce arazisine yol isabet eden mal sahipleri de yol masraflarına iştirak ederler. Bu da bizim belediye kanunundaki kaldırım masraflarına iştirak şekline yakın bir muameledir.

İngiliz idarei milliye sistemine ait tetkikatın son kısmı ile Amerika usulü ve nihayet Türkiye mahallî idarei hususiyelere gelecek sayıda tesbit edilecek ve bundan sonra mahallî işlerin belediye kommün kısmına geçilecektir.

Mahalli İdareler Umum Müdür Muavini

K. Naci

(Devamı var)

Prefe ve Suprefeler arasında bir anket [¹]

Fransa'nın en mühim şehirlerinden birinde, belediye dairesinde idi; gece hulûl ediyor, büyük avizeler parlıyordu, sukût ülvî ve müzehhepti. Büyük salonun duvarlarına gerilmiş olan (Goblen) halıları bana sükûtu telkin ediyordu; etrafımdaki her şey, muhteşem ve güzel olmaktan ziyade muhteşemdi.

Cumhuriyet mümessilinin ikametgâhını öyle bir ihtişam içinde görmekten, bir vatandaş sıfatile çok mahzuz oluyordum: Filhakika bu konak bir vilâyet valisine lâyıktı. Üçüncü Napolyon zamanında, Lui Filip devrinde dahi bir takım valilerin bu binada oturmuş olduklarını düşünmeğe bile vakit bulamamıştım, ki bir kapı açıldı. Prefe mütebessim, sevimli, ellerini uzatarak bana doğru geliyordu, ilk bakışta nazik, tedbirli, bundan dolayı tefahür etmez bir adamın karşısında bulunduğumu hissettim.

Kendisini tasdi ettiğimden dolayı af diledim; evvelce meslektaşlarından bir çoğuna arzetmiş olduğum mevzuu, he-

¹ Bu makale “ILLUSTRATION,, gazetesinin 14 Mart 1931 tarihli ve 4595 numaralı nüshasında münderiçtir. Prefelerin mevkiini, vaziyetini, nüfus meselesinin ehemmiyetini, istatistiki kıymetini, parlamantarizmin tesirlerini gösterdiği intikat hakkında mükemmel bir fikir vermek itibarile çok mühimdir.

men bir kelimesini değiştirmeksizin, kendisine nakl  hik ye ettim.

— Biliyorum, biliyorum, aziz dostum, dedi. Prefe; okudum, cereyanı hale muttallim ve hiç şüphe etmeyiniz ki, elimde mevcut vesaiki size tevdi için her şeyi yapacağım. Bu tetkikatta sarfettiğiniz gayreti bilir ve takdir ederim. Devam ediniz. Bu, zarar vermez. Lâkin, söz aramızda, bazan nevmi diye d şt ğ n z  zannetmiyor musunuz? Evet nevmidi, büyük nevmidi? Fransız milletini, tevell datını tahdide sevkeden m essirler çok m ’dildir; hepsi de bugün bile devam etmekte olan, bir tekâmülün neticesidir, bu tek m le karşı durmak iddiası çok indi olur. Azizim, hakikat nedir, bilir misiniz? şudur: Biz çok zevk sürmüş bir milletiz. Evet, çok zevk sürmüş!.. Uç, dört asırdanberi ne zevkler yaptığımızı hesap ettiniz mi? S rd ğ m z zevk, fevkal dedir. Bugün onu  demeğe mecburuz. Tabiatın kanunu budur. Bizim yaptığımız gibi zevk sürmek ve ebediyen huzuzata devam etmek mümkün değildir. Her şeyin bir hududu vardır.

— Bununla beraber...

— Beşeriyetin bir kısmı medeniyet yollarında çok ilerilemiş olduğu vakit, toprağın servet ve nimetlerinden çok istifade ettiği vakit yumuşar, rahata alışır, tükenir; yeni insanlara, henüz zevk görmemiş olmakla beraber, huzuzata doğru yürüyen nesillere terki mevki etmesi icap eder.

— Lâkin, Prefe hazretleri, hudutlarımızda artmakta, çoğalmakta olan ecnebileri ne yapalım?

— Tam işte! Onlar medeniyet sahasına bizden sonra gelmekle bizden daha az zevk sürmüşlerdir; onların el n, bir çok noktai nazardan, iptid i bir takım adetleri vardır ki bizde

yoktur. Binaenaleyh - tarihin kanunu budur - onlar bir kuvvet ve hayat: Vitalite muhafaza etmişler, bizde tenakus eden: arzular (Appetits) gizlemişlerdir. Biz çok zevk sürdükse de çok fena da etmişizdir.

Muhaveremiz uzunca devam etti. Ben, tasdik makamında yavaşça başımı sallıyarak, aynı zamanda bilvasıta her türlü telkinlerle muhatabımın fikrini daha merdane mülâhazalara sevketmeğe çalışıyordum. Muhtelif çarelere tevessül ettim; muhtelif kimselerin fikrini almağı teklif ettim. Lâkin zeki müsahip vaz geçmek istemiyordu. İstemenin her türlü cahdının boşluğunu iddia ettiği zaman iradesi gayri kabili mukavemet bir hal alıyordu. Ona göre, şedit bir (determinizm) in mahsulü olan bir kanun bizi inhitata doğru sürükliyordu: Çok zevk sürmüştüz.

— İşte dostum, istediğiniz istatistiklerin hepsini daireden size verecekler. Bunun için ayrıca emir de vereceğim. Takdire seza olan tahkikatınızı teshil edeceğiz... Böyle olmazsa bir işe yaramaz; haydi bakalım, siz de tasdik ediniz: Çok zevk sürmüştüz! Allaha ısmarladık.

Yavaş yavaş uzaklaşıyor ve maamafih çıktığım mehip sarayı dikkatle seyrü temaşa için geri dönüyordum. Ecdadımız eğer devletin satvetini ve bütün evsafını bir timsal suretinde ifade için değilse, bu sarayı ne için yapmışlardır? Bu saraydan şedit ve müessir ilhamlardan, salim bir mevcudiyet arzusundan gayri bir şey zuhur edemez. Muharebe fena bir şekle girmek tehlikesini gösterince, panik hareketine karşı durmak «şef» lere terettüp etmez mi? Ve muktedir olduğun kimseyi kurtar diye bağırarak cenerallar için muvafık olmaz mı? Bretanyalı köylülerimiz, Manş'daki balıkçılarımız, madencilerimiz - müskirat kullanmak hususundaki sui istimalle

rinden gayri - irer ne kadar eziyet ve meşakkat çekmişlerse de bizim çok zevk sürdüğümüzü kabul etmek lâzımdır. Fenalık, bizim çok zevk sürdüğümüzden ibaret değildir; asıl fenalık, korkunç fenalık, buna derin surette kanaat hasıl eden bir çok evsatın (Bourgeois) bulunmasıdır.

Biraz sonra, düşüncem başka bir cereyan aldı ve nihayet şanlı muhatabımın bu mubayenet ve muziplik fikrini, bazı vakitler, içimizde en mükemmel kimselere tehevvrler ilham eden bu fikri terkedip etmediğini sordum; ihtimal ki beni sadece «yürütmek» istemiştir de.

Oradan uzak diğer bir departmanda, merkeze varmadan evvel, bir suprefeyi, henüz genç ve mütefekkir edalı bir zatı ziyaret ettim.

Bana dedi ki: — Prefeyi görmeğe gideceksiniz. Fakat buna muvaffak olacak mısınız? Bu çapkın mevkiinden ziyade Paris'te bulunuyor. Kendi otomobilinde bulunmadığı vakit, bir jagar çevikliğile, seriülharekelerden birine atlar. Evet, Paris'e sıvışmak mevzuu bahsolunca bir jagar gibi çeviktir. Bundan başka, yüksek hırsızlığın bir zarif unsuru olan karısı, vücudü ile departımana asla şeref vermiyor; o, hükümet merkezini kat'iyen terkedemez. Genç ve rezaletamız bir terfi ve terakkiden arsızca müstefit olan Prefemiz, hiç şüphe yok ki, kuvvetli himayelere mazhardır. Kendisine «saray valisi» diyebiliriz. Evet bu, budur: Saray valisi. Ne zamanlara kaldık, efendi, ne zamanlara kaldık!...

(Prefeler) in bu (Bünyamin) ine, hem de sühuletle, yaklaştım; vaziyetimiz hakkında doğru bir takdir, vâsi bir malûmat sahibi olduğunu memnuniyetle kaydeyledim; hulâsa o zat hakkında bana inandırmak istedikleri büyük bir meziyet buldum. «Demografi» mes'elesi hakkında hakikî bir vu

kufu vardı, fakat, ben buna dair bazı arızı şeylere temas, ettiğim vakit, gülüyor ve şüphesiz bunlarla iştiğalde hiç bir faide görmediği için, sükût ediyordu.

Halk hakkında bildiği, umumî malûmat kabilinden idi. fakat dikkat ettim ki bu hususta başka her hangi bir departüman hakkında değil, kendi departümanı hakkında bile kâfi derecede bir vukuf sahibi değil idi. On beş gün sonra, arondismanları dahilinde yaptığım bir seyahatten avdet ettiğim vakit, her şey fikrimde vuzuh kesbediyordu, «Saray valisini» görmeğe çalışıyordum. O, infikâk etmişti, Paris'te bilmediğim bir yüksek memuriyete tayin olunmuştu. Baş müfettiş sıfatile teftiş ediyor, yahut tahatturu müşkül bazı şeyleri sevk ve idare ediyor. Sert ve ciddî Suprefe dedi ki: «İşte bizim saray valisi gitti. Hakikati halde, buraya hakikat şeklinde gelmeden evvel bile, gitti, zira bizde, şimdi parlamağa gittiği yüксеle mukadderatım beklemekten başka bir şey yapmıyordu.» Ey cumhuriyet fazileti, sen lâftan başka bir şey değilsin!..

Kezalik sarp bir departümanın ehemmiyetten âri olan merkezine nefyü iclâ edilmiş, son sınıftan şu genç Prefeye bakınız. Bakanız, orada bulunmaktan ne kadar mütehevvir ve pür hiddettir. O, bir insandır, bir mücessem faaliyetdir, usulü tevsiki yüksektir; dürbindir, ne cihetten muhtarip olduğumuzu çok güzel görür.

Telmihan dedim ki: — İzzeti nefsinize dokunmaksızın söyliyeyim, sizin şu bulunduğunuz ücra yerde Prefe olmaktan ise Tulon'da, Havr'da, Bolonyi'de yahut Pontuaz'da Suprefe olmağı tercih ederim.

— Çok doğru vallahi! Bunu çok iyi bilirim!.. Beğenmek ve tercih etmek hakkına maliktim. Tereddüt ettim. Prefe unvanını tercih eyledim. Yalnız daha ziyade bir müstamereye:

benziyen bu mansıpta paslanmak üzere daha çok müddet bırakmıyacaklarını ümit ediyorum. (Mahremane) etrafımda tamamilen bayağı bir halk var. Soframda toplamağa çalıştığım bir takım eşraf, benim sigara kutularımı kendi ceplerine boşaltıyorlardı. Masa üzerindeki bazı eşya kayboldu. Bu samimî münasebetlerden (Agapes) sarfı nazar etmeğe mecbur oldum. Yapacak bir şey yok, kat'iyen bir şey yok. Sizden saklamıyorum: Daha iyi bir şeyler bekliyorum. Bu beldede Prefenin rolü ancak geniş bir salâhiyete malikiyetile anlaşılır. Biz o salâhiyetten mahrumuz.

Müşkülâtın pek çok olduğu birinci derecede mühim bir şehirde idi, yeni Prefe yerleşmek üzere iken, vâsıl oldum. Herkes diyordu ki: «Muvakkattir, zira büyük bir iltimasa mazhar gibi görünüyor. Mesleğe girmiş bir çapkındır.» Selefine gelince, bu şehirde sekiz sene kaldıktan sonra, Paris'te oturan oğluna telefon ederken «af olunduğunu» haber aldı. İşine ciddiyetle sarılmış olan bu iyi Prefe oğluna bir projesinden bahsediyorken beriki dedi ki:

«Lâkin, baba... Allo, kesmeyiniz rica ederim... Artık Prefe değilsiniz. Yerinize başkasının tayin olunduğu haberi dün akşamki gazetelerin hepsinde var idi.»

Bu iyi Prefe ne için memuriyetinden ihraç olundu? Bu hususta hiç kimse bir şey bilmez. Keyfiyeti izah için umumiyetle kabul edilen şey şudur : Yerine ihtiyaç vardı. Yalnız kendisine tebliğ edilmesi unutulmuştu.

Tahkikatım esnasında, her departımda, bütün nahiyeleri ayrı ayrı göstermek şartile, şu son üç, dört seneye ait doğum ve ölüm vukuatını gösterir birer ihşâî tablo tedarik edebildim. İmdi, pek basit olan, fakat elde mevcut olmadıkça demografik hiç bir malûmatın istihsali mümkün bulunmıyan.

bu vesikayı yalnız Mort - ve - Mozel'de müstahzar buldum. Diğer on dokuz departımında, bunun istihzarını temenni etmek lâzım geliyor ve bu istihzar bazan uzun mesaiyi istilzam ediyordu.

Bununla beraber, şimdiye kadar her sene, vilâyetlerdeki daireler Fransa'nın, Paris'te bulunan, istatistik umum müdürlüğüne kendi departmanlarına müteallik demografik malûmatı göndermişlerdir. Fakat her şey bundan ibaret. O daireler bizzat Prefenin tetkik edeceği terkibi bir istatistik vücade getirmişlerdir; kendileri için de parça parça bir takım malûmattan başka bir şey saklamamışlardır; bu vaziyeti heyeti umumiyesile tanımağı düşünmemişlerdir. Bu da doğum mes'elesini kendi vazifelerinden hariç telâkki ettiklerinin en aşikâr delilidir.

Tasavvuru o kadar iptidâi olan ve o kadar mühim hakikatleri meydana çıkaran benim vazı levham (istatistik levhası), bihakkın diyebilirim ki, bir yenilik teşkil etti. Fakat en çok mütehayyir olduğum nokta şudur:

Kendilerine (Demografi) den bahsedildiği vakit, Prefelerin ekserisi zannediyorlar ki bir sanatoryomun inşasına hizmet etmek veya bir yetimler yurduna riyaset eylemekle çok şey yapmışlardır. Şüphesiz ki bu, hiçten iyidir. Lâkin zatı mes'eleye birer sipariş mahiyetindeki bu teceddütlerle temas bile edilmiş olmaz.

Nihayet Prefeleri zemmetmek mi iktiza ediyor? Bu hususta umumiyet üzere söz söylemek küstahlık ve adaletsizlik olur: Her meslek pek muhtelif bir kıymeti fikriye ve seviyei ahlâkiyede bulunan kimse (types) ler tarafından temsil olunmaktadır.

Yüksek bir ideal için şiddetli bir iptilâ duyan büyük Prefelerin bulunabildiğini gördük. 1919 tarihinden itibaren Mösyö Borome, ki o zaman Eure-et-Loir Prefesi idi, Poldö Şanel'in riyaset ettiği bir iskân komisyonunun azasındandı. On iki sene vardırıki bu komisyon, ahiren bizim yaptığımız tahkikatta kabul ettiğimiz neticeye benzer bir arzu izhar etti. 1923 tarihinde Gers departmanı Prefesi Mösyö Atger çok kıymetli bir takım demografik vesikalar neşretti. Vaktile, Mösyö Berniye (Draguignon) da, Mösyö Lallemend ise (Rouen) de en lâzım, en değerli İçtimaî işlerin başına geçmişler ve Fransız milliyetini müdafaa hususunda resmî sıfatı hazi birer şef olarak çalışmışlardır. Lâkin o derece iftihara şayan olan himmetleri mahalle politikalarını iğzapetmiş ve nihayet bu politikacılar o zevatı birer «halk düşmanı» suretinde göstermeğe muvaffak olmuşlardır. O zevat yapmış oldukları ve daha da yapmak istedikleri iyilik sebeble «atladılar», vazifelerinden ihraç edildiler. Çok iyi Prefe olmak istedikleri için bir daha asla Prefe olmadılar: Bu vak'alar, siyasî ahlâkımızı - fakat hüznengiz bir tarzda - izah ve tenvir etmekte, şimdiye kadar demokrasiyi tahakkuk ettirmek hususunda kabiliyetsiz olduğumuzu meydana koymaktadır.

Tahkikatım esnasında, kanaat hasıl ettim ki beni kabul etmek lûtfunde bulunmuş olan bütün prefeler yüksek bir harsa malik, pek âlicenap, son derece nazik ve hüsnüniyetle muttasıf kimselerdir. Bir çoklarının bu «fıkdani tevellüdat-dénatalite» (¹) hakkında kendilerine mahsus bir takım noktai nazarları bile vardı. Fakat, itiraf etmeğe mecburum ki, onların ekserisi ve bahpsus haylica yaşlı olanlar gibi görünüyorlardı. O mes'elelerden oldukça ıztırap ve zaptolunmuş bir hiddet ve gazap ile bahsediyorlar, sureti kat'iyede doğru olmıyan

(

¹ Bu kelimenin mukabilini bulamadan.

«her yerde hal böyledir», «komşularımız dahi tedenni halindedir» gibi cümleleri tekrar ederek buhranı inkâr değil, tahfif etmeğe çalışıyorlardı. Bir tefavütün, bir tefazülün ne kadar küçük olursa olsun yine bir tefavüt, bir tefazül olduğunu izaha çalıştığım zaman bir nevi azap hissediyordum. İtalya ile Almanya her sene takriben yarım milyon nisbetinde arttıkları halde hakikaten fransız olan ahali yalnız artmıyor değil, belki her sene azalıyor bile.

Tevellüdat mes'eleşi karşısında telâşa düşmüş, bunu bilmek hususunda pek az arzu duymuş ve, bununla beraber, mes'elenin heyeti umumiyesile hallounamıyacağına kanaat hasıl etmiş... işte kendilerine mülâki olduğum Prefelerin ekserisi bana bu halde göründüler, içlerinden birisine, Fransa'nın umumî istatistiklerine temas ederek, kendi departmanındaki korkunç noksanları söylediğim zaman bana endişe ile bakıyor, cevap vermekte alenen tereddüt ediyor ve sanki kendisile kavgaya etmeğe mi geldiğimi kendi kendine soruyordu.

Bundan başka bir kaç defa işaret ettim ki bu musibet karşısında âli bir tecessüs merakı, bazı şeametli kimselerce, «irticaî bir zihniyet» suretinde sui zan ile telâkki olunuyordu! Bu mürteci olmamak için Fransa'nın nüfusça azalmasını ehemmiyetsiz görmek icap eder demek midir? Bununla beraber sosyalizmin bütün nazariyeleri kemmiyetin faikiyetini müstelzim değil midir? Nüfusları pek ziyade artmış bir takım devletler, kendi amelelerini beslemek bahanesile bizim memleketimize açıktan açığa göz dikmiyorlar mı?

Prefe efendiler, şüphe yoktur ki, departmanlarında müteşekkil siyasî cemiyetler hakkında tam malûmat sahibidirler; bizim program tacirlerinin sayısız, hesapsız tenevvülerini ayıran en küçük an'atı bile bilirler. Fakat bana öyle göründü ki

en vazih vukuf ve malûmatları işte bu çocukluklara aitti: işlerin aslı hakikatına gelince, yani idare ettikleri kimselerin hayatına gelince: Bu hususta hemen hiç bir şey bilmiyorlardı.

Muhterem muhataplarımın ilmi lâhik olmaksızın, derin bir ihata ile tanıdığım yerlerin birinde, onların malik oldukları vukufun ne derece basit ve sathî olduğuna tav an kanaat hasıl edebildim. Bir çok defalar bana öyle malûmat verdiler ki tamamen yanlış değilse bile daha sonra vaki olan ve daha büyük bir ehemmiyeti haiz bulunan İctimaî hâdiselerle müruru zamana uğramış, tekzip edilmiş olduklarını biliyordum. Bundan başka, bir (sancak) ziyaret olduğu vakit buna merbut memurlar ekseriya: «Vilâyette hiç bir şey bilmezler» diye bağırırlar. Bir şey bilmiyorlar. Bu eğer Prefelerin muvakkat oldukları, ekseriya muhtelif ve hatta - bazan - aralarında mühim bir rabita gayri mevcut mıntakalardan mürekkep departmanlarda tehassün etmiş intihap memurlarından ibaret bulundukları düşünülürse, şaşılacak bir şey değildir. Umumiyetle bir Fransız departmanından daha gayri tabîi ve daha indî surette teşekkül etmiş bir şey yoktur. Böyle bir departmanı bihakkın mütalea etmek kadar müşkül bir şey olamaz. Buna kanaat için benim yaptığım gibi seyahat etmek lâzımdır.

Fakat Prefe efendiler ne kanunlardan, ne Fransa'nın şimdiki kanunu esasisinden mes'ul değillerdir. İtiyadatımıza göre uhdelerindeki muhtelif vazifeleri kemali dikkatle ifa ediyorlar. Plaklarında dilediği gibi muamele yapmak iktidarını haiz bulunan merkezî bir kuvvete sıkı sıkıya bağlı olmaları kendi hataları eseri midir? Bazan ademi merkeziyete doğru yürüdüğümüzü iddia ederiz; fakat aynı zamanda dahiliye nazırlarımız mütemadiyen artan bir şiddetle Prefelerinden daima daha şedit bir inzibat istediklerini beyan ederler. Bu da daima merkeziyeti artırmağa muadildir.

Açık söyleyelim: Bizim Prefe ve Suprefeler hakkındaki şedit kaidelerimizle Cümhuriyetimiz mutlak bir hükümdara yakışacak hâkimiyet vasıtalarına maliktir; halbuki İngiliz hükümeti, bu merkeziyetçi bürokrasiye benzer hiç bir şeyi olmamakla beraber, bizimkinden daha cümhuriyetçi bir tarzda yaşıyor. Memlekette baştan başa bir intikal makinesi vücade getirmişiz, sanki merkezî kuvvetimiz, şimşek çaktıran bir motördür; fakat hakikatte bu motor bozuluyor, titriyor, her mevsimde değişmesi lâzım geliyor.

Bir ecnebi zannedebilirdi ki bu tertip: Agencement hiç değilse Prefelikler arasında merkezi kuvvete tâbi, karşısında dayanılmaz, bir takım faaliyet cereyanları vücade getirmemize yarar. Fakat bu merkezî kuvvet, ekseriya, kendi mevcudiyetini bile idame hususunda büyük müşkülâta uğrar ve yalnız kendisile taraftarlarının mahfuziyetini temin eden şeyleri neşreder.

İşte iktidar mevkiine gelen yeni dahiliye nazarı. Büyük bir şöhret sahibi. «Çok sert» olduğu ve bizi kurtarmak istediği iddia olunuyor. Ne yapacak? Deniliyor ki Prefeleri nezdine davet etmiş, mütehayyiriz, ne olacak?

Yeni nazır şüphesiz anlamıştır ki millî büyük ümitler ve geniş fikirler için tahakkuk vasıtaları olarak bir çok mükellefler, bir takım âlimler, mükemmel surette teçhiz edilmiş san at erbabı ve ledelhace, bir çok müdafiler lâzımdır. Hatta muaveneti temin için, bir müstamere saltanatı idamesi için her şeyden evvel ana vatanda doğmuş kâfi miktarda müstamirlere ihtiyaç vardır. Nihayet medeniyetlerin müsavi maddî vasıtalara ihtiyaç gösterdiği bir Avrupa'da «Büyük bir millet» basit bir tarihî ifade değildir: Her şeyden evvel canlı kimselerin bir ittihadıdır. Meşhur müteveffalara gelince: Onlar ölümler arasındadırlar.

Yeni nazır biliyor ki Fransa'nın bir çok mahallerinde nüfus korkunç bir sür'atle azalmaktadır. Memleket tehlikededir. Başlıca vazifesi, hiç şüphe yok, bu tehlikeye karşı koymaktır. Emirler verecek, daimî bir teyakkuz ve intibah istiyecek, inceden inceye tetkikler icrasını ümit edecek, ıslahat yapacaktır. Malik olduğu nüfuzdan ve ilka eylediği korkudan istifade ile memurlarına bu nüfus mes'elesine benziyen her mes'elenin büyük bir manasızlığa düştüğünü bildirecektir. Memleketin dahili, ey muhterem dahiliye nazırı, eğer bir fert ihtiva etmezse ne olacaktır? Ve bu dahilin vaziyeti karşısında hariçte neler zuhur edecektir? Muhterem nazır şüpheşiz faaliyeti lâzimeyi gösterecektir!

Asla! Bu mühim mevzua temas bile etmiyor; o da bu mes'eleyi bilmediğini iddia ediyor. O da selefleri gibi bir sınıfı mahsus teşkil eden bazı politikacılara karşı mücadele etmek lüzumunu beyanla iktifa etmektedir. Her şey - daima olduğu gibi - haris bir takım kimselerin iktidar mevkiine çıkmak istedikleri şeklinde hulâsa olunuyor. Tarihin felsefesine, millî kuvvet mebhasının fikrî harsına, nef'i âm tesanüdüne kadar yükselineceği zannolunuyordu, halbuki parti mücadelelerine, menafii şahsiye rekabetlerine, kahve kavgalarına düşülüyor. O halde asabiyet tevlit eden böyle bir millî sistemi neyapmalı? Eğer kendilerine verilen parola küçük ve müptezel olacaksa ve eğer programları Düran'ın yerine Düpon'u intihap ettirmekten ibaret olacaksa bu çok ve inzibatî memurlar neye yarar?

Dahiliî siyasetimizin müdirleri arasında -hemde ne hâdiselerden sonra? - irtika eden bu halâşkâr ne yapacaktır? Renan tarafından keşfedilmiş olan bu «iyi zalim» tesadüfün yardımile, bir fırkaya mensup değil, yalnız Fransa'nın hifzü sıyanetile meşgul, ne olursa olsun menafii hususiyeyi hiçe in

dirmek için yalnız onu düşünüyor. Pekâlâ, ne yapacak ve Prefeler hakkında ne vaziyet alacak?

Hiç şüphe yoktur ki eski bir hars ile büyümüş, Konstans, Şarl Düpüyü zamanlarında yetişmiş bir çok ihtiyar Prefeleri tekaüde sevkedecekti. Onların her birinin iyi intihap edilmiş hatta tekaüde sevkolunan muhterem Prefenin boş bıraktığı departıman içinde intihap kılınmış birer genç suprefe tayin eyleyecekti.

Filhakika bir çok genç, fikri pek açık ve meslekte cidden hizmeti sever suprefelerin bulunduğunu bilmez değildi, ve on senedenberi çalışarak kendisine bir salâhiyeti mahsusa bahşeden mahalden beş yüz kilometre uzaklara göndermek suretile bir memuru terfi etmek hatasını irtikâp etmiyecekti; her yeni namzede aşağı yukarı diyecekti ki:

«Seleflerinizi işgal eden işler üçüncü derecededir, sizi idare ettiğiniz kimselerin hayatım düşünmeğe memur ediyorum. Muhterem selefınız departımanın büyük politikacısı idi. Siz onun içtimaiyatçısı, demografyacısı, sıhhiyatçısı, muhyisi olacaksınız. Size mühim bir departımanı tevdi ediyoruz, orada vefiyat tevellüdattan çok fazladır. Mesleğinizin istikbali bilhassa sizin sevk ve teşvikinize verilmiş olan bu memlekette ahvalin tekâmülüne bağlıdır. Uç, dört sene içinde tevellüdatta büyük bir terakki hasıl olursa terfi edeceksiniz. Lâkin aksi vaki olursa sınıfınız tenzil edilecektir. Etrafınızda vaziyeti, her nevi propaganda ve tazyik vasıtalarına müracaatla, ıslah etmeğe çalışacaksınız. Ve, evvel, emirde, departımanımızdaki memurlara, eğer cümlesi üçer, dörder çocuklu birer aile vücade getirmedikleri surette terakki etmeleri ihtimalinin çok zayıflıyacağını anlatmak için kendilerine bizzat bu misali vereceksiniz. Polisiniz hilekâr melekleri şiddetle takip edecek

ve kuvvei tenasüliyesi yerinde olan fıkara için primler, vakıflar ihdas etmeğe, şahsî teşebbüsünüzle, burjuvaları ikna edeceksiniz. Hulâsa, gayelerinize vüsul için her şeyi icat ve tecdide mezunsunuz. Düşmemek arzusunun verdiği teyakkuz ile tevellüdat hakkında selefiniz ne derece lakayt ise siz o kadar alâkadar olacaksınız.

Huzurunda şu programı izah ettiğim yüksek fikirli bir Prefe sabırsızlanarak dedi ki:

«Bizim tesirimiz daima kanunlarla siyâsî ahlâkımızın haline tâbî olacaktır. Bugün biz neyiz ve ne yapabildik? Bir kabine buhranı mesleğimizi tebdile kâfi geliyor; bir nazırın keyfi, yahut nüfuzlu bir politikacının kin ve garezi bizim için her an meşum olabilir. Hatta bazan himayeye mazhar bir takım kimseleri kayırmak zarureti binaen tebdilimize cevaz verildiği de vakidir. Uzun seneler bir mahalde kalmak sebeble o mahalli tanıdığımız vakit, bizi, ansızın diğer bir mahalle naklederler ve bununla hayrette kalacağımızı hiç düşünmezler. Altımızdaki her şey yürüyor. İstikbalinden bizzat emin olmıyan merkezî bir kuvvete sıkı sıkıya bağlıyız, o suretle ki bugün nail olduğumuz takdirat yarın birer suç olabilir. Bu şerait altında kârı akıl olan şey şu suretle ifade olunabilir: Gayrete lüzum yok, bir hâdiseye meydan vermemeli, sergüzeştlere mahal yok. Vilâyetler idaresi, ancak vasıtalarını hazırlayabilecek bir çok ıslahata nail olacağı gündür ki tevellüdat mes'elesini sevk ve teşvik edebilecektir. O zamana kadar gayri mes'ul kalacak; zira şedit bir merkezîyetin ve iyi anlaşılmamış bir parlimentarizmin emri altında bulunan bir tecelliden başka bir şey değildir.»

Herkes biliyor ki parlâmento usulünü kabul ettiğimiz vakit, bunu İngiliz parlâmentosuna karşı beslediğimiz takdire binaen kabul ettikti, halbuki o parlâmentonun, biz, bir karikatüründen gayri bir şey yapmadık. İngiltere’de kuvvei icraiye bizimkinden daha sabit ve daha kuvvetlidir; İngiliz meb’usu vazifesini ifa hususunda hiç bir tazyika maruz değildir. Bizimkiler kadar zarar vermek iktidarını da haiz değildir.

Merkeziyet usulünü tatbik ediyoruz, fakat buna lâzım olan uzuv elimizde yoktur. Çünkü hükümet merkezinde icra kuvveti yekdiğerini takip eden zaif kabineler tarafından işgal edilmektedir. Tehlikeli bir meşkûkiyet: Merkeziyet bize fenalık etmek için çok kuvvete maliktir, fakat iyilik etmek için pek az.

Ali Kemali

Erzinbau Valisi

Devletin umumî emlâki

VE

Devletin hususî emlâki

Devlet emlâki hakkında umumî malûmat

Hidematı âmmenin faaliyetini temin için hukuku âmme eşhası hükmiyesinin emri altında bir takım emval vardır ki bunlar ya menkul olur veya gayrimenkul olur. İşte bu emvalin heyeti umumiyesi eşhası hükmiyenin emlâkini teşkil ederler. Ve pek tabiidir ki tahsisleri itibarile hususî ahkâmı hukukiyeye tâbidirler. Maahaza emlâki umumiyei devlet «umumî devlet emlâki» ile emlâki hususiyei devlet «hususî devlet emlâki» arasında bir takım farklar mevcuttur.

Hususî devlet emlâki hakkında cari olan ahkâm eşhasa ait olan emlâk hakkında mer'î olan ahkâma müşabihdir. Halbuki umumî devlet emlâki hakkındaki ahkâm büsbütün farklıdır.

Bu itibarla evvelâ umumî devlet emlâki ile hususî devlet emlâki arasındaki farkı, saniyen umumî devlet emlâki hakkındaki hukukî rejimi, salisen hususî devlet emlâki hakkındaki hukukî rejimi tetkik edeceğiz.

**Umumî devlet emlâkı ile hususî devlet
emlâkı arasındaki farklar**

Her iki emlâkın tarifini mümkün kılan kriteriyum nedir? Bu kriteriyum, esas ittihaz edilerek hukuku âmmenin muhtelif eşhası hükmiyelerinin emlâkı hakkındaki bugünkü telâkki nedir? Bu emlâk üzerindeki eşhası hükmiyelerin hukuku nelerden ibarettir?

**Umumî devlet emlâkı ile hususî devlet
emlâkı arasındaki tefrik kriteriyumu**

Tefrikin menşei — Umumî devlet emlâkı ile hususî devlet emlâkı arasındaki tefrik nazariyesi çok eskidir. Daima mevcuttur. Ve bugün de bu nazariye vardır.

Eski devirde kanunlar umumî devlet emlâkı ile hususî devlet emlâkı arasında bir fark gözetmemişti. Hatta 1790 kanunu bile bu bapta sakit idi. Bu kanun hanedana ait olan emlâkı millî emlâk meyanına ithal etmişti.

Kanunu medeninin umumî devlet emlâkını tarif ettiği iddia edilmişse de, kanun maddeleri dikkatle okunacak olunursa böyle bir tarife tesadüf edilmez. Hatta kanunu medenide umumî devlet emlâkı ile millî emlâk müteradif iki kelime idi.

Halbuki nazariyatta bu iki nevi emlâkın aynı rejime tâbi olamayacağı fikri hâkim ve binnetice umumî devlet em-

lâk'i ile hususî devlet emlâki arasında bir fark mevcut olduğu kabul edilmiştir.

Ve işte bu tarihten itibaren kanun maddelerinde, tefsir tarikile bu iki nevi emlâk arasında bazı farklar meydana getirmeğe çalışılmıştır. Nihayet 1851 senesinde Cezair'e ait bir kanun dolayısıyla vazii kanun bu iki nevi emlâk arasında bir fark olduğunu kabul etmiştir. İlk tatbikat bu tarihte yapılmış ve elyevm bu noktai nazar mevcut ve hâkimdir.

Devlet milkiyeti kriteriyumu hakkındaki muhtelif iddialar

Vazii kanun tatbikatta umumî devlet emlâki ile hususî devlet emlâki arasında bir fark kabul etmiştir. Fakat, nazariyatta bu iki emlâki tarif etmemiştir. Bu tarifleri yapabilmek için şimdiye kadar kanun ibarelerinin tefsirde uğraşılmış ve bugün de uğraşılmaktadır Bu hususta bir çok sistemler teklif edilmiş olmasına rağmen bu sistemler ancak iki şekle irca edilebilir.

Bazıları bu tarife esas olmak üzere, emvalin mahiyetini yani cins ve nevini nazari itibara almaktadırlar.

Diğerleri ise bu emvalin maksadı tahsislerini hidematı âmmeye ve yahut ta istimali âmmeye mümkün mertebe yakın ve bilâvasıta olması keyfiyetini yani tahsisin derecesini nazari itibara almaktadırlar.

Emvalin mahiyetinden istihraç edilen kriteriyum

Bu kriteriyumu kabul edilenlerin muhakeme ve mülâhazaları şudur. Emlâkin hangi kısmının serveti hususiyeyi teşkil eden emvalden, ahkâmı hususiye vasfını icap ettirecek kadar farklı olduğunu tayin etmek mes'elesi mevzuu bahistir. Binaenaleyh bu kısma yalnız tabiatile şahsî emval gibi tasarruf etmek kabil olamıyan emval girer, yani satın alınması imkân olamıyan emlâk dahildir. Meselâ bir liman, bir nehir, umumî bir meydanın bir parçası. Şu halde bu tarifi tesbit etmek imkânı hasıl olur.

İstimali âmmeye tahsis edilip, şahsî emval gibi tasarruf etmek kabil olamıyan arazi parçaları umumî devlet emlâkini teşkil ederler.

Şu halde bu tarifin haricinde kalan ebniye, menkul eşyalar ve hatta istimali âmmeye tahsis edilmeyip yalnız hidematı âmmeye tahsis edilen arazi bile hususî devlet emlâki meyanındadır.

Bu nazariyenin kıymeti — Bu nazariye çok enteresandır ve bir çok itirazları mucip olmuştur. İtiraz edenler diyorlar ki hangi mal vardır ki mahiyeti itibarile şahsî emval gibi tasarruf etmek kabil olamasın. Misal olarak liman, nehir, yolu gösteriyorlar. Halbuki hususî eşhasın tahtı tasarrufunda bulunan yollar, kanallar yok mudur? Yalnız bunlardaki fark umumun istimaline tahsis edilmeksizin yani bu ahval hakkında tahsis keyfiyeti mevcut olmaksızın umumun bundan istifade edememesidir.

Esasen umumî emlâk nazariye veya bahsindeki esas bunların müşterek veya bir istimala tahsis edilmeleri itibarile hususî bir hukuk rejimine tâbi olmasıdır.

Binaenaleyh bu malların mutat ve normal kaidelerin nüfuz ve tesirinden ne dereceye kadar azade kaldıklarını yani tahsis derecesini tetkik etmek lâzım değil midir.

Tahsisin derecesinden istimzaç edilen kriteriyum — Yukarıdaki tenkitler bertaraf edilebilir. Elverir ki tahsisin derecesi kriteriyum vaz'ı için esas ittihaz edilmiş olsun. Binaenaleyh eğer emval şahsî hükmü tarafından doğrudan doğruya ve kendiliğinden bir âmme hizmetine veya âmmenin istimaline tahsis edilmiş ise hususî bir hukuk rejimine tâbi olması keyfiyeti derhal kabul edilir, tahsis bilâvasıta olmayıp ta şahsî hükmü elinde bir gayrimenkul bulunmuş olmasından dolayı muayyen bir âmme hizmetinin ifasını tasavvur ve tahakkuk ettiriyorsa bu takdirde tahsis bilâvasıta olur. Ve bunun da hususî bir hukuk rejimine tâbi olmasına lüzum yoktur. Bu takdirde ise umumî emlâk mes'elesi mevzuu bahsolmaz, belki bu şekildeki gayrimenkuller şahsî hükmünün emlâki hususiyesinden maduttur.

Bu izahattan sonra umumî emlâk tarifi daha vazih bir surette yapılabilir. «Şahsî hükmiye ait emvalden olup ta bizzat ve bilâvasıta bir âmme hizmetine veya âmmenin istimaline tahsis edilen emvale umumi emlâk denir.» Bu suretle umumî emlâk tâbirine yalnız arazi parçaları değil, belki mebani ve hatta menkul eşya da dahil olur. Elverir ki âmme hizmetine veya âmmenin istimaline tahsis edilmiş olsun.

Umumî emlâkin tabîî ve sun'î müştetilâtı — Unutmamalıdır ki emvalin tahsisi keyfiyetinin menşe ve menbai daima bir değildir. Bazan tahsisi bir İdarî muamele ile tekemmül

eder. Ve bu muamelenin mevcut olmamasından dolayı tahsis eden ile âmme hizmeti veya âmme istimali arasındaki münasebet ve rabita teessüs etmez, meselâ yollarda olduğu gibi. Malûmdur ki yolların tahsisi için İdarî bir muameleye ihtiyaç vardır.

Bazan da tahsis idarenin kararından büsbütün müstakil bir şekilde tahakkuk eder. Tabiî hâdiselerin vücut verdiği, nehirler, ırmaklar, deniz kenarları bu kabildendir. Burada idarenin yalnız vaziyetini müşahade ve tesbit etmesile tahsis keyfiyeti tahakkuk eder. Birinci şekil umumî' emlâki sun'î müstemilâtının, İkincisi ise tabiî müstemilâtını tefrik eder. Bu tefriki yapmak bunların umumî emlâke sureti kabul ve tahditleri noktasından haizi ehemmiyettir.

Devlet emlâki

Devlet, umumî emlâke ve hususî emlâke maliktir. Yukarıda verilen izahata istinaden, devletin umumî emlâki tabiî ve sun'î olabilir.

Devletin tabiî olan umumî emlâki meyanında, 1 - deniz kenarları, 2 - deniz ile irtibatı olan tuzlu göller, 3 - kabili seyrüsefer nehir ve ırmaklar, 4 - ve nihayet müstemlikâtta her nevi nehir ve ırmaklar, yani kabili seyrüsefer olmıyan ırmaklar dahi devletin emlâki umumiyesindendir.

Devletin sun î olan umumî emlâki ise, 1 - limanlar ve alât ve edevatı, fenerler ve denizdeki nişanlar, ki bunlar deniz kenarları ve tuzlu göller ile emlâki bahriyeyi teşkil ederler.

.....

Zira bu yerler seyrisefere ve balık saydına tahsis edilmişlerdir. 2 - Seyrisefere salih kanallar, 3 - Devlete ait münakalât yollarıdır ki bunlar, millî yani devlet yolları ve bunların mütemmimi olan yani bunları ikmal eden köy ve şehir yolları ve menafii umumiyyeye ait şimendiferler, 4 - âmme hizmetlerine ve âmmenin istimaline tahsis edilmiş olan arazi ve mebanî, istihkâmlar, müstahkem mevki, askerî arazi ve âmme hizmetlerinin tedvirine tahsis edilmiş olan Edifisler, 5 - âmme hizmetlerine tahsis edilmeksizin âmmenin istimaline bırakılan kilise ve mabet gibi devletî tahtı tasarrufunda bulunan Edifisler. Bunların haricinde kalan emlâk, devletin hususî emlâki meyanına dahildir. Devletin hususî emlâki gerek ana vatanda ve gerek müstemlekâtta bulunan bina edilmiş veya bina edilmemiş menkul ve gayrimenkulden mürekkeptir.

Vilâyet ve komün ve müessesatı umumiye emlâki

Vilâyet ve kommünlerin de umumî emlâki ve hususî emlâki vardır. Bunların umumî emlâkinin nelerden ibaret olduğunu tadat ve tasrih etmek kâfidir. Zira tadat haricinde kalanlar hususî emlâk meyanındadır. Menafii mahalliye üzerine müessese şimendifer ve tramvaylar, vilâyet âmme hizmetlerine ve istimaline hasr ve tahsis edilmiş olan bina ve gayrimenkuller vilâyet emlâki umumiyesindendir.

Kommünün emlâki umumiyesine gelince: Bunlar da kanunen kommüne ait olan münakale yolları «köy ve şehir yolları, sokakları, meydanları ve bahçe ve parkları» kiliseler gibi âmmenin istimaline tahsis edilmiş olan ve kommünün

tahtı tasarrufunda bulunan binalar ve yahut âmmе hizmetlerine hasredilmiş mektep ve kommün daireleri gibi binalar ve kommünün hidematına tahsis edilmiş olan menkulât gibi şeyler kommünün umumî emlâkindendir. Müessesetı umumiyenin dahi emlâki vardır. Fakat bunlar sırf hususî emlâke sahiptirler. Bunların umumî emlâki yoktur.

Hukuku âmmе eşhası hükmiyesinin emlâki üzerindeki hukuku

Prensip — Hukuku âmmе eşhası hükmiyesinin prensip itibarile, emlâki üzerinde tasarruf hakları olduğunu kabul etmek zaruridir. Bahusus bu tasarruf hakkı hususî emlâkte hiç bir müşkülât arzetmez.

Prensip neticeleri; Eşhası hükmiyenin kendi emlâki üzerinde tasarruf hakları vardır fikri ve noktai nazarı bir çok neticelerden meydana gelmiştir. Meselâ:

1 — idare hakkı tasarrufu bulunduğu emval üzerinde bunlara vaki olan tecavüz ve taarruzdan dolayı mütecavizler aleyhine faaliyete geçebilir.

2 — idare, veçhi tahsise uygun ve muvafık olmak şartile bu emlâkin muhtelif mahsullerini idrak edebilir. Nitekim meyvalar ile tabîi mahsulâtı toplar, maden âmillerinin arazi sahiplerine verdikleri ücret ve bedelden vergi veya hisse alır, çiftliklerin av mahsulâtından ve nehir, ırmakların balık saydı mahsulâtından vergi alır. Bu vergi veya hisseler arazinin işgal edilmesinden dolayıdır.

3 — Umumî yolların yanında denize rıhtım atma, nehirlerin, sedlerin kapanması, veya temizlenmesi ameliyeleri yapılırsa idare yolun, nehirlerin kenarlarında mülkü olanlar misillû bunların masraflarına iştirake davet edilir. Eşhası hükmiyenin hakkı tasarrufunu inkâr edenlerce de bu neticeler kabul edilmektedir.

Fakat bunlar, bu neticeleri eşhası hükmiyeye terettüp eden zabıta vazifesinin bir neticei tabiiyesi olarak telâkki etmetkedirler ve ancak müşterek istimale hasredilen şeylere domanialite tatbik edilebildiğini ilâve etmetkedirler. Meyva ve sair mahsulât gibi teferrüat hakkında hakkı tasarrufu kabul etmetkedirler.

Maahaza yukarıda müdafaa edilen prensibi kabul etmekte faide olduğu muhakkaktır. Zira eğer şahsı hükminin tasarruf hakkı olmasaydı umumî emvali üzerinde bunlara vaki olan tecavüz ve tarizden dolayı mütecavizler aleyhine nasıl faaliyete geçilebilirdi?

Umumî emlâkin nehiçi adlısı

Umumî emlâki hususî emlâkten tefrik eden vasfı mümeyizin veçhi tahsis olduğunu söylemiştik. Şu halde evvelâ: Tahsis rejimini, saniyen: Devlete ait emlâktaki tahsis muamelesinin ref ve ilgsanını, salisen: Bu emlâkin hudutlarının nasıl ve ne şekilde tesbit edildiğini, rabian: Devlete ait emlâkin satılmasını ve müruru zamana uğramasını ve hamisen: Devlete ait emlâkin şahsı salis tarafından işgalini tetkik etmekliğimiz lâzım gelecektir.

Tahsis

Umumî emlâkin tabiî ve sun'î müştemilâtım birbirinden tefrik etmek lâzımdır. Birinciler kadar İkincilere de idarenin müdahalesi tabiidir. Yalnız birincilerde yani tabiî olan umumî emlâkte «deniz kenarları, kabili seyrisefer nehir ve ırmaklar» müşahede etmekle iktifa etmektedir. Tâbiri aharla bu gibi emlâki müşahede eder ve müşahedesini eşkâli mahsusa altında tesbit eder. Halbuki İkincilerde tahsis muamelesini» formalitesini yapar.

Yalnız, bu tahsis muamelesini daima aynı makam ifa etmez. Şu halde muhtelif makamlar, muhtelif formalite ile tahsis keyfiyetini ikmal ederler. Ve her hâdisedeki tahsis hükümlerinin de aynı olmaması devlete ait emlâk müştemilâtının veçhi tahsisinin birbirinden tefrikini icap ettirmektedir.

Deniz kenarlarının tahsisi: Tabiî hâdiselerin meydana getirdiği deniz kenarları tahsisi icap ettirir. Ve derhal idare bunları müşahede ve tesbit eder. Ve bu kenarların canibinde bulunanların vaziyeti tasarruflarını tahdit için müdahale eder. Tahdit muamelesinin ne şekilde cereyan ettiğini ileride izah edeceğiz.

Yalnız şurasını işaret etmelidir ki, asrî olan vazii kanun, ihtiyacı hazırı nazarı dikkate alarak, deniz kenarlarının İlmî ve fennî tarifini vermemiştir. Binaenaleyh 1681 tarihli irade müeddası mamulubihittir Bu irade Bahrimuhitteki deniz kenarlarını şu şekilde tarif etmiştir:

«En yüksek, yani ilkbahar tesavii leylinehar meddi cezirlerinin tesirile denizin normal bir şekilde örttüğü ve mey

dana çıkarttığı yerlerdir.» ikinci bir tarif te Akdeniz için yapılmıştır. «En büyük mart dalgalarının yayıldığı yerlerin nihayeti deniz kenarlarıdır.»

Nehirlerin tahsisi: A. Nehirleri arasında yapılması icap eden tefrik, 1926 senesine kadar, Fransa'da kabili seyrisefer nehirler ile seyrisefere kabiliyeti olmıyan nehirler arasında bir fark yapılmakta idi. Yalnız birinciler devlet emlâki umumiyesi meyanına dahildi. İkincilerin tâbi olduğu ahkâm başka idi. Nitekim seyrisefere kabiliyeti olmıyan nehirlerin mecra ve yatakları üzerinde caniptar olanların hakkı tasarruflarını ve bu sulardan hakkı istifadelerini tanıtmak idi.

1926 senesi kanunu İktisadî bir gaye ile bu tarzı, esaslı bir surette tadil etmiştir. Nitekim bir çok nehirlerden, seyrisefer noktasından istifade edilmemekte idi. Bundan dolayı vazi kanun antrötien masraflarından tasarruf etmek için bu nehirlerin bir çoklarını kabili seyrisefer nehirler listesinden çıkarmıştır. Maahaza bu nehirler gene emlâki umumîye», devlet meyanındadır. Bu itibarla üç nevi nehir mevcuttur.

- 1 — Umumî emlâkten madut olan kabili seyrisefer nehirler.
- 2 — Kabili seyrisefer olmadığı farz olunan ve umumî, emlâtanmadut bulunan nehirler.
- 3 — Yatak ve mecraları canipdar olanların tahtı tasarrufunda bulunan nehirler.

Maahaza şunu da ilâve etmelidir ki taksim de ahenksizdir. Devletler nehirlerin hayatı umumîyede oynadıkları rollerin ehemmiyetine binaen hepsini umumî emlâkleri meyanına ithal etmişlerdir. Nitekim 1919 tarihli kanun, nehirler arasındaki seyrisefere kabiliyetli olup olmaması farklarını kal

dırmış ve su ceryanlarını ve kuvvetlerini devlet mali olarak kabul etmiştir.

Devlet emlakından madut olan nehirlerin tahsisi

B. Bunlar hakkında mer'i olan ahkâm: 1910 tarihli kanun mucibince devlet emlakından madut olan nehirler evvelâ: 1835 tarihli kanuna melfuf listede muharrer ve balık saydı hakkı devlete ait bulunan kabili seyrisefer nehirler. Saniyen: Menafii umumiye mülâhazasına binaen bir takım ameliyeler yapılmak yahut satın alınmak suretile devlet emlakî meyanına alınan kabili seyrisefer nehirlerdir. Şu halde bir nehrin devlet emlakî meyanına ithâl edilebilmesi için kabili seyrisefer olması veyahut menafii umumiye mülâhazasına binaen bir takım ameliyeler yapılmış bulunması ve yahutta yine menafii umumiye mülâhazasına binaen satın alınmış bulunması lâzımdır.

Büyük veyahut esaslı yollar «Routes», esaslı olmıyan yollar «Chemins», ve sokakların «Rue» tahsisi ve aralarındaki farklar.

Evvelâ büyük ana yolları «Grande Voirie» ile küçük ana yolları «Petite Voirie» yi birbirlerinden tefrik etmek lâzımdır.

Büyük ana yolları, devlete ait emlak meyanında bulunan devlet veyahut millet yollarile vilâyete ait emlak meyanında bulunan vilâyet yollarıdır.

Büyük muvasele yollarından olup, müşterek menfeatlara tahsis edilmiş olan kır ve köy yollarına, küçük ana yolları denir. Kır ve köy yolları, kommünün emlâkindendir. Devlet ve vilâyet yollarının imtidadı olan yollar müstesna olmak üzere şehir yollarıda kommün emlâkinden mahduttur. Ve bu yolları da büyük ana yolları meyanındadır.

Büyük yollar, esaslı olmıyan yollar, ve sokakların tahsisi rejimi:

1 — Devlet veya millet yollarının tahsisi, tasnif denilen bir muamele ile yapılır. Yeni bir yol için tahsis muamelesi kanun ile yapılır. Mevcut bir yolun tadil veya tashihi ancak Şurayı Devletin kararına iktiran etmiş bir iradei milliye ile yapılır. Kanun ve yahut iradei milliyeden evvel tahkikat ve tetkikat yapılması müteamildir.

Şehir, karye ve köy sokaklarına gelince, bunlar hakkında da kommün meclisinin noktai nazarı alınması şarttır.

2 — Vilâyet veya kır veya köy yollarına gelince, tasnif muamelesi vilâyet meclisi umumisi tarafından yapılır. Alelâde kır veya köy yollarının tasnifine vilâyet encümeninin karar vermesi kâfidir.

3 — Şehir sokakları da tasnife tâbidir. Bunlar hakkında da kommün meclislerinin kararları vali tarafından tasdik edilmelidir.

Mürur ve ubura tahsis edilen ve kommüne ait bulunan şehir sokaklarının da tasnif muamelesi hakkında yapılması lâzım gelen formaliteye lüzum kalmaksızın umumî emlâkten olduğu hakkında bir çok kararlar vardır.

4 — Esaslı olmıyan şehir yollarına gelince, bunlar umumî emlâk meyanına ithal eden muamele tahkikat üzerine vilâyet encümeninin vereceği karardır.

Büyük yollar esaslı olmıyan yollar ve sokakların tahsis muamelelerinin veçhesi.

Mühim olan iki mülâhazanın serdi elzemdir.

1 — Bir çok müelliflerin noktai nazarına göre bir yolun arazisini umumî emlâk meyanına ithal etmek için yalnız tahsis muamelesinin ifası kâfi değildir. Bundan maada bu yolun, filen umumun istimaline tahsis edilebilecek vaziyette bulunması şarttır. Yani inşa edilmiş ve müruru ubura küşade bulunmuş olması şarttır.

2 — Diğer taraftan tahsis muamelesi ifa edilmiş olan bir yolun şahsi hükûminin emlâki umumiyesinden olabilmesi için aynı zamanda bu yolun şahsî hükminin malı olması lâzımdır.

Bu noktai nazar üzerine, burada bir mes'ele varidi hatır olmaktadır. Şahsı salise ait bulunan bir emval üzerinde tahsis muamelesinin ifası bu malın şahsı hükmiye intikalini intaç etmiyor mu? Prensip itibarile bu sualin cevabı menfidir. Bundan dolayıdır ki şahsı salise ait bulunan bir kır yolunun tahsisi bu şahsın yedi tasarrufunu izale etmez. Ve istihkak talebi davası kabildir. Yalnız nahiyele arasındaki yollarda bir istisnaiyet vardır. Tasnif muamelesi tahkikat ve tetkikat yapılmak şartile çıplak arazinin istimlâkını icap ve intaç etmektedir. Ve bu husustaki tazminata da jüri heyeti karar verecektir.

Umumî emlâkin sunî müştemilâtının tahsisi

Kanallarla şimendiferlerde yapılacak ameliyeler için menafii umumiye kararının verilmesi tahsisi intaç eder. Bu tahsis ya kanun veya iradei milliye ile yapılır.

İnşa edilmiş olan mebanî hakkında Maliye Vekilinin karare, iradei milliye istihsal edilir. Vilâyet meclisi umumisi ve kommün meclisi vilâyet ve kommün emlâki hakkında karar verirler.

Tahsis kararlarının ref'i ve ilgası

Deniz kenarları hakkındaki tahsis kararlarının lef'i ve ilgası:

Tabiî olan umumî emlâk hakkındaki tahsis kararlarının ref ve ilgası pek mantikidir. Bu da ancak tabiî hâdiselerin meydana getirdiği sebeplerle olabilir. Ve bu hâdiselerin de İdarî makamlar tarafından müşahede ve tesbit edilmiş olması lâzımdır. Maahaza tabiî hâdiselerin deniz kenarlarındaki tesirlerini idarenin müşahede ve tesbit etmesine lüzum yoktur.

Med ve cezirler

Med ve cezirler üzerine ortaya çıkan arazi parçaları derhal devletin hususî emvali meyanına dahil olur. Ve aksi şe-

.....

kildede denizin istilâ ettiği arazi derhal kendi kendine devlet: emlâki meyanından çıkar.

**Emlâki umumiyeden madut olan nehirlerdeki
tahsis kararlarının ref ve ilgası**

Nehirlerdeki tahsis kararlarının ref ve ilgası ancak kanun ile olabilir.

**Umumî emlâkin sun'î müştemilâtı halindeki
tahsis kararlarını ref ve ilgası**

Umumî emlâkin sun'î müştemilâtı hakkındaki tahsis kararlarının ref ve ilgası tahsis muamelesinin tamamile zıttı olan bir İdarî muamele ile olur. Meselâ

«Bulunduğu sınıftan çıkarmak.»

«Tahsisin ref ve ilgası.»

«Tasdik kararının ref i.»

Bu kararlarda gene aynı İdarî makamlar tarafından ittihaz olunur.

Büyük ana yollarının esaslı olmıyan yolların veya sokakların bulundukları sınıflardan çıkartılması umumî yolların ilgasını intaç eder. Ve bunların arazisi tamamile hususî emval meyanına girer.

Meselâ: Devlet veya millet yollarının ilgası halinde canibedar olanların asgarî beş metroluk bir yol bırakılmasını talep etmeğe hakları vardır. Diğer taraftan bir yolun bir sınıftan çıkarılması, diğer bir sınıfa ithal edilmesini intaç eder. Ve yahut ta bu umumî yolun diğer bir şahsî hükminin emlâki meyanına konulmasını intaç eder.

Umumî emlâkin tahdidi hududu

Umumî emlâkin ne şekil ve ne surette tahsis edildiğini ve yahut tahsis muamelesinin ref veya ilga edildiğini bilmek kifayet etmez. Bunların hudutlarını tayin ve tesbit etmek te zaruridir. Bu hususta muhakkak surette İdarî bir otorite müdahale eder, fakat idarenin rolü ve tasarrufunun veçhesi emlâkin nevine göre değişir. Ve bu da pek tabiidir. Zira tabîî olan emlâke şekli müdahale sun'î olan emlâkininkine benziyemez.

Şu halde deniz kenarları, kabili seyrüsefer nehirleri, umumî yolları ve âmme hizmetlerine tahsis edilen mebaninin vaziyetlerini ayrı ayrı tetkik etmek lâzımdır.

Deniz kenarlarının tahdidi hududu

Nizamname şeklinde bir iradei milliye ile deniz kenarları tahdit edilir. İradei milliyeye bir tahkikat ve tahdidi hudut ile alâkadar olanlara tebligat takaddüm eder. Tahdit edilen arazi valinin kararı ve Bahriye Vekilinin tasdiki ile emvali devlet

meyanına ithal edilir. Arazinin emvali devlet meyanına ithali kararı arazinin tahdidi hududu ile alâkadar değildir. Arazinin emvali devlet meyanına ithali kararı caniptar olan alâkadarları ikaz içindir. Yukarıda izah edildiği veçhile deniz kenarlarının İlmî şekildeki tarifi üzerine hudutlarının tahdidi muamelesi cereyan eder.

Binaenaleyh tahdidi hudut muamelesinden menfaati muhtel olan şahsı salis tahtı tasarrufundan nezedilen kısım hakkında tazminat talep edebildiği gibi, deniz kenarlarının İlmî şekildeki tarifine gayrimuvafık bir surette tahdit edilmesinden bahsederek tahdidi hudut hakkında verilen kararın iptalini talep edebilir. Esasen menfaati muhtel olan şahsı salis bu iki şıktan birini ihtiyar etmek mecburiyetindedir. Ya tahdidi hudut gayrikanunî bir şekilde cereyan etmiştir. Bu takdirde kararın iptalini istiyebilir. Ve yahut ta tahdidi hudut kanunî bir şekilde cereyan etmiştir de tasarruftan nez keyfiyeti müşahede ve tesbit edilen tabîî hâdisatın kanuna tevafuk etmesinin neticesidir.

İhtiyar edeceği bu iki şıktan birini, yani tazminat almağı tercih ettiği takdirde mahakimi umumiyyeye müracaat edecektir.

Diğer şekilde ise kararın iptali için İdarî muhakemeye müracaat edecektir.

Kabili seyrüsefer nehirlerin tahdidi hududu

Kabili seyrüsefer nehirlerin tahdidi hududu ameliyesine valinin emri ile vilâyet nafia mühendisliğince başlanır. Nafia

Vekâletinin tasvibi, iradei milliyenin isdârı ile muamele tekemmül etmiş olur.

Akan suyun yükseldiği nehrin hududunu tahdit ve seyrüsefere kabiliyetini tesbit eder.

Kanalların hudutlarının tahdidi de aynı formaliteye tabidir. Tahdidi hudut muamelesinden menfaati muhtel olanlar deniz kenarlarının tahdidinden müteessir olanlar misillü itirazlarını sert ve zararlarını tazmin ettirirler.

Mevcut olan umumî yolların tahdidi hududu, istikamet plânlarının tanzimi

Mevcut olan umumî yolların hududunu İdarî makam re'sen otoritesine istinaden yapar. Zira kanun idareye bu şekilde hareket etmeğe müsaade etmiştir. Umumî yolların tahdidi hudut muamelesi istikamet plânlarının tazmini ile başlar. Memleketin bütün yolları için istikamet plânları tanzim edilir. Ve bu plânların tanziminde yalnız şehirler için kommün meclisinin noktai nazarı alınır. Tahkikat ve tetkikat yapılır. Devlet ve millet yollarının istikamet plânlarını Şûrayı Devletin tensibi ve iradei milliyenin tasdiki ile yapılır. Vilâyet yollarına gelince plânın tanzimi için yalnız iradei milliye kâfidir.

Büyük muvasala yolları kategorisine dahil olan müşterek köy yollarının istikamet plânları ise encümeni daimî vilâyet tarafından tanzim edilir.

Şehir sokakları için de pek tabîi olarak istikamet plânları mevcuttur. Bu husustaki masarîf kommünün mecburî masarîfi meyanındadır.

.....

Bu plânların tanzimine kommün meclisi karar verir. Bu kararların vali tarafından tasdik edilmesi lâzımdır.

Payitaht olan büyük şehirlerin istikamet plânlarının hakkında hususî rejimler mevcuttur. Bu plânlar valinin esbabı mucibesi raporu üzerine Şûrayı Devletin tetkik ve tasdikine iktiran etmiş olmalıdır. Badehu iradei milliyeye iktiran eder.

İstikamet plânlarının umumî yolların istikrarı üzerindeki tesiri

İstikamet plânları ya yolların hudut ve vaziyeti hazırasını idame suretile tesir icra ve yahut ta bunların genişletilmesini veya darlaştırılmasını temin ederler.

Bu iki farziyenin netayicini tetkik etmek lâzımdır.

1 — Eğer istikamet plânları yolu darlatıyorsa istikamet haricinde kalan kısmı hususî emlâk meyanına dahil olur, bu takdirde bu yerler satılır. Caniptar olanların buraları satın almak hususunda hakkı şufaları vardır. Bu yerlerin kıymetini muhamminler tayin eder.

2 — Eğer istikamet plânları yolu genişletiyorsa bu takdirde genişletilen kısımda bina olup olmaması itibarile bir tefrik yapmak zaruridir. Çıplak yani inşaat olmıyan kısım, istimlâk formalitesine tâbi olmaksızın derhal umumî yola kalbedilir. Tabîî sahibinin tazminat talebine hakkı vardır. Tazminat miktarı istimlâk komisyonunca tayin edilir. Bunlara yapılacak itirazlar pek tabîî olarak kanunlara göre mahakimi umumiye veya İdarî muhakemelere gider.

Genişletilen kısımda inşaat yani bina mevcutsa bu kısım derhal umumî yola kalbedilemez. Bu takdirde bina geri çekilmeğe mecburiyetine tâbidir. Binaenaleyh, bina üzerinde binayı kavi kılacak hiç bir tamir yapılamaz. Ve mal sahibi binayı yeniden inşa etmek istediği gün inşaatı istikamet plânına göre yapmak mecburiyetindedir.

Bu suretle serbest kalacak arazi umumî yola kalbediir. Bu takdirde, çıplak araziye tatbik edilen tazminat kaidesi meridir.

Hulâsatan demelidir ki idare yalnız boş arazi için tazminat verir. Mevcut inşaat için tazminat veremez. Maahaza bazen her iki şekilde de mal sahibinin rıza ve muvafakatile mes'ele hüsnü suretle halledilebilir, istikamet plânlarının tatbikini temin eden usulün netayici istimlâkin aynidir.

Yani istikamet plânlarının tatbiki de bir istimlâki intaç eder. Fakat bu istimlâk doğrudan doğruya bir istimlâk değil belki bilvasıta bir istimlâktir. Bu şekilde idare için ne kadar menfaatli ve pratik ise eşhası salise için o nisbette mazarratlıdır.

Bu itibarla Şûrayı Devlet içtihadı binayı geri çekmek mecburiyetini tayin etmiştir. Nitekim bu mecburiyet* binanın heyeti umumiyesine yani tamamına ve yahut ta büyük bir kısmına teşmil edilemez. Şayet binanın oldukça mühim kısmı geri çekme mecburiyetine tâbi kalıyorsa istimlâk mes'elesi mevzuu bahsolur.

Bununla beraber tevsi edilecek veya güzelleştirilecek şehirler için hususi, ahkâm mevzudur.

**İstikamet plânlarının canıpdar olanlara
tahmil ettiği vecibeler**

Bu vecibeler iki noktada toplanır:

1 — Umumî bir yolun kenarına inşaat yapmak isteyen her şahsı mutasarrıf olduğu araziye isabet eden kısım hakkındaki umumî yolun hududunu gösterir. Bir istikamet plânı almağa mecburdur. Bu plân alâkadar olan, salâhiyettar makamlar tarafından verilir.

Aksi takdirde bir cezayı naktiye mahkûm edilir. Yapılan binanın hedm edilip edilmemesi noktasından Şûrayı Devlet ile mahkemei temyiz iradesinde bir ihtilâf mevcuttur. Şûrayı Devlet ancak umumî yol üzerine inşaat yapılmış olduğu takdirde binanın hedm edilmesi içtihadındadır.

2 — inşaat yapacak her şahıs hiç olmazsa tevsi ve güzelleştirme kanununa- tâbi olan şehirlerde muhakkak surette yapacağı her inşaat için ruhsatname almak mecburiyetindedir.

Bu ruhsatname kommünün meri tarafından verilir. Merin 20 gün sükûtunun tasdik mahiyetinde olduğuna dair Şûrayı devletin kararı mevcuttur.

Şayet istikamet plânı mevcut değılse gene ruhsatnameye ihtiyaç vardır. Ve bu takdirde umumî yolları hududu hazırası idame edilecektir.

Projeleri hazırlanmış umumî yolların tahdidi hududu.

(Tevsi edilecek ve güzelleştirilecek şehirlerin plânları.)*

Bediiyat ve sıhhat kanunlarına tevfiğ ettirmek istenilen Büyük şehirlerde tatbik edilen en yeni kanunlardan da bir nebze bahsetmek faideli olacaktır.

Bu kanunlar Fransa'da 1902 tarihinde başlamıştır. Nitekim 1902 tarihli sıhhati umumiye, 1915 tarihli muhillsıhha mahallerin istimlâki ve bilhassa 1924 tarihli şehirlerin tevsii ve güzelleştirilmesi kanunları zikredilebilir.

Bu son kanun bazı şehirlerde tatbik edilmektedir. Fakat listede mevcudu oldukça kesirdir.

On binden fazla nüfusa malik olan şehirler, Sen Vilâyetinin komünleri, meclisi umumileri kararile kanunun tatbikim talep eden komünler, senenin muayyen mevsiminde nüfusu yüzde elli tezayüt eden ve ikamet resmine tâbi olan şehirler, bediî ve tarihî şehirler, kesafeti nüfustan dolayı umumî ifraz ameliyesine tâbi tutulmuş şehirler.

Nüfusu kesir olan bütün bu şehirler evvelâ amenajman tertibatı, güzelleştirme ve tevsî plânları tanzim edeceklerdir.

Bu plânlar ihdas olunacak yolların istikametini, genişliğini ve evsafını tespit edecekleri gibi serbest mahallerin yani meydanların ve bina ve abidelerin mahallerini tayin edeceklerdir. Saniyen plânın tatbikından doğacak şartlar ve mecburiyetlere ait bir program, tanzim edeceklerdir. Salisen, plân ve programın şekli tatbikim tayin ve tespit eden Merin projesini ihzar edeceklerdir.

Amanejman ve tevsi plânının netayici

Amanejman ve tevsi plânları, istikamet plânları gibi istimlâki intaç etmez. Maahaza ehemmiyetli bir takım neticeleri vardır..

1 — Her gayrimenkul sahibi yeni inşaatı, mevcut üzerinde ehemmiyetli tamirat yapmazdan evvel müsaade istihsal edecektir. Ve inşaatı amanejman ve tevsi plânına tatbik etmekle mükelleftir.

2 — Henüz açılmayıp, açılması mukarrer olan sokak kenarlarına inşaat yapacaklar da tasdik edilmiş olan istikamet plânına göre hareket edecektir.

Büyük araziyi parçalara taksim etmek hususundaki kaideler

Büyük şehirlerde nüfusun tezayüt etmesi, şehir civarındaki büyük araziyi parçalara taksim etmeği intaç etmiştir. Ve bu suretle nüfus kesafetine, büyük şehirlerde lüzum olan inşaat yapılabilmekmiştir.

Bu büyük arazi sahipleri yaptıkları taksimde bediiyat ve sıhhati âmmeyi nazari dikkate almadıklarından vazii kanun müdahale etmek mecburiyetini hissetmektedir. Nitekim Fransa'da vazii kanun 1919 ve 1924 seneleri kanunlarile müdahale etmiştir.

.....

Büyük arazileri parçalara taksim etmek istiyen her şahıs her şirket veya her cemiyet satış, kira ve ilândan evvel kommünün tevsi plânına tevafuk etmek şartile araziye parçalara taksim etme projesini, amanejman plânını ve satış ve kira şartnamelerini alâkadar olan makama tevdi etmekle mükelleftir.

Bu arazinin satış veya kirası ancak bu projenin tasdikinden sonra olabilir. Şu itibarla amanejman ameliyelerine, yolların tanzimine, bataklıkların kurutulması suretile arazinin sıhhi şeraiti haiz olması için yapılacak ameliyelere, alâkadar makamın müsaadesinden sonra iptidar edilecektir.

Aksi takdirde bunlara mütedair tanzim edilmiş olan mukaveleler münfesihtir. Ve satın alanlar ve yahut kira ile tutanların tazminat almak üzere satanlar ve kiralyanlar aleyhine takibatta bulunacakları tabiidir. Bunlar bu haklarını istimal etmedikleri takdirde bu davayı kommün veya vilâyet ikame edecektir. Hatta müsaade alınmaksızın her hangi bir ameliyeye başlanılan bu araziye kommün veya vilâyetin istimlak etmeğe hakkı vardır. Ve kavanini mevzuaya muhalif hareketten dolayı mütecasiri hakkında ayrıca cezayı nakdi hükmedilir.

Tahsis edilmiş olan arazilerin tahdidi hududu

Bu gibi arazi işaretlerle tahdit edilir.

**Umumî emlâkin satılmaması ve bunlar
hakkında mururu zaman kaidesinin
mer'î olmaması**

Kaide ve menşei: Fransa hukuku âmmesinin bir prensibidir ki umumî emlâk ve müştemilât satılamaz. Ve bunlar «üzü kapyon» suretile tahtı mülkiyete geçirilemez. Fransa'da ihtilâli kebîrden evvelki mevzuat bu şekilde olduğu gibi kavanini hazırada bu prensipi şu şekilde tesbit etmiştir. Millete ait olan umumî emlâk milletin muvafakati olmaksızın satılamaz. Ve satılabilmesi için kuvvei teşriyenin bir kanun isdar etmesi elzendir. Umumî olarak kabul edilen bu kaide hangi esasa iptina etmektedir.

Emlâki hususiyei devlet için mevzuu bahsolamıyan satılamamak ve müruru zaman kaidesine tâbi olamamak keyfiyeti emlâki umumiyei devlet vasıflarının tabîî neticeleri olduğunu düşünenler de vardır. Ve bu keyfiyet umumî emlâkin vasfı mümeyyizi olarak telâkki edilmektedir.

Halbuki bu noktai nazar ticarî fikirler haricindedir, bu suretle bu emlâk üzerinde ne hakkı tasarruf ve ne de hakkı karar vardır.

Devlet umumî emlâkinin satılmaması ve müruru zaman kaidesine tâbi olmaması keyfiyetini bu nazariyeye iptina ettirmekten sarfı nazar etmeli ve başka sebepler aramalıdır.

Satılamamak ve müruru zamana tâbi olmamak keyfiyeti zannederiz ki emlâki umumiyei devletin vasıfları ile alâkadar değildir. Belki kat'î vasfı, bir surette âmme hizmetlerine, ve

umumun istimaline tahsis edilmiş olmaklığın mantikî neticesidir. Bu nokta kabul edilmeyip te devlete ait olan umumî emlak satılabilseydi ve yahut müruru zamana tâbi olsaydı tahsis hükmüne riayet edilmemiş olur yani tahsisin hükmü satılmaktan ve müruru zamana uğramaktan müteessir olur.

Binaenaleyh eşhası hükmiyenin kendine ait umumî emlak üzerinde tam bir hakkı tasarrufu vardır. Fakat bu hakkı tasarruf tahsisin hükmü ile mukayyet ve mahduttur. Ve satılamamak ve müruru zamana uğramamak tam bir tasarruf hukuku üzerine tahsisin intaç ettiği takyittir. Bunu başka şekilde ifade etmek lâzım gelirse denilebilir ki: Umumî emlakın şekli tahsisi satış muamelesinin ifasına bir mâni teşkil etmiyorsa umumî emlak için satılamamak keyfiyeti mevzu bahis değildir.

Satılamamak keyfiyetinin şümulü

Şu halde yukarıda verilen izahattan çıkan netice:

1 — Satılamamak keyfiyeti tahsis ile başlar ve tahsis- devam ettikçe satılamamakta devam eder. Aksi kaziye olarak tahsis keyfiyeti refedilir edilmez umumî emlakın satılamaması mâniası da mürtefidir.

2 — Satılamamak keyfiyetine ancak şahsı hükmî ve yahut ta tahsisten istifade eden daireler tarafından itiraz edilebilir. Bu netice pek tabiidir. Zira tahsisi emlakın vasfının nevi ve cinsinin bir neticesi değildir.. Yani emlakın vasfını tahsis meydana getirememektedir^

3 — Satılamamak tahsis keyfiyetile kabili telif ve tevfik olan akitlerin ifasına mâni değildir. Bu itibarla bazı eşhası hususiyenin bu umumî emlâk üzerine tahsis ile uygun tesisatı hususiye yapmasına cevaz verilmiştir.

Şu halde yukarıdaki misale nazaran esasen mevcut olan bir tahsise yeniden bir bina tesis etmekle ikinci bir tahsis ilâve edilmiş oluyor. Meselâ köy yolu üzerinden menafii umumiye hadim bir şimendifer yolunun geçirilmesi gibi.

Umumî emlâkin müruruzamana tâbi olmaması

Bu bapta kısa bir iki kelime, söylemek kâfidir. Umumî emlâkte, gerek tamamında ve gerek bir kısmında, hakkı karar mevzuu bahsolamaz. Bu ihtilâflarda devletin ikame edeceği istihkak davaları da müruru zamana tâbi değildir.

Satılmamak ve mururu zamana tabi olmamak kaidelerinin istisnaları

Her devletin mevzuatı, umumî emlâkin satılmaması ve müruru zamana tâbi olamaması kaidelerinde bir takım istisnalar ihtiva edebilir. Bu nokta memleketlere ve mevzuata göre değişir.

**Umumî emlâk ve müştemilâtına karşı eşhası
hususiyenin vaziyetleri**

Umumî malûmat: Umumî emlâk satılamaz. Fakat bu prensibin mevcut olması hiç bir zaman eşhası hususiyenin buralardan istifade etmelerinde ve bazı salâhiyetleri olmasına mâni değildir. Yalnız bu salâhiyetler her vakit aynı şekilde tezahür etmez. Bazan umumî emlâkten sureti hususiyede istifade etmeği tazammun etmediği gibi idarenin de istifade edenlerin lehine olarak müdahalesini istilzam etmez. Meselâ bir şahsın bir sokakta gezmesi, yahut kabili seyrisefer bir nehirden geçmesi, ve yahut umumî emlâkten olmak itibarile umuma küşade bulunan bir binanın bir salonuna girmesi «umumî mütalea salonları, nikâh salonları gibi».

Bazan eşhası hususiye umumî emlâki sureti hususiyede istimal ederler. Fakat bu takdirde idarenin muayyen bir müdahalesine maruzdurlar ki bu şekle emlâki umumiyenin muvakkat bir surette işgali tesmiye edilmektedir. «Arabaların sokaklarda durması ve yahut kahvelerin caddeye iskemle koyması gibi.»

Burada biz yalnız birinci kategoriden bahsedip emlâki umumiyenin muvakkat bir surette işgalinden ileride bahsedeceğiz.

**Eşhası hususiye'nin umumî emlâk üzerindeki
salâhiyetlerinin hududu**

Prensip itibarile kabul edilmiştir ki: Eşhası hususiye umumî emlâkin veçhi tahsislerine tekabül eden istifadeyi kanunda bu bapta sarahat olmasa bile elde ederler.

Meselâ bir yoldan geçmek suretile istifade etmek, deniz kenarında banyo etmek ye saire gibi.

Şu halde kaziyenin aksi şu şekilde tesbit edilebilir. Eşhası hususiye veçhi tahsis hilâfında umumî emlâkten istifade edemezler.

Ve hatta veçhi tahsise tamamilen tevafuk etmiyen bir şekilde müsaadei mahsusâ istimal etmeksizin bunları istimal edemezler Meselâ bir plâjdan kum alamazlar. Bir belediye dairesinin salonunun bir emri hayra konser vermek için tahsis edemezler.

Şunları da ilâve etmek lâzımdır ki:

1 — Eşhası salise umumî emlâkten veçhi tahsis dairesinde istifade ederler. Ve diğer eşhası salisenin de bu şekil altında buralardan istifade etmelerine mâni olamazlar. Şekli istifade muhtelif kanun ve nizamlarda tasrih ve tesbit edilmiştir. Meselâ karada, denizde, havada seyrisefer nizamnameleri mevcuttur.

2 — Eşhası salisenin umumî emlâkten istifade edebilmeleri, ancak bu hususta mevcut kavanin ve nizamata mutavaat etmekle mümkündür.

3 — Eşhası salise umumî emlâki istimal ve bunlardan istifade ederken bunların kıymetlerine noksan getirmemelidir. Bu hususta yine bir takım kanunlar müdahale etmektedir.

4 — Eşhası salisenin umumî emlâkten hususî mahiyette olmıyan istifade ve istimalleri meccanidir. Pek tabîî olarak da istisnası vardır. Meselâ umumî emlâkin tekabül ettiği hidemat meccanen ifa edilmiyorsa tabîî bunlardan istifadede meccanî olamaz.

Nitekim müruriyeye tâbi olan köprüler bu meyandadır. Demiryollardan istifade bir ücrete mütevakkıftır. Bazı müzelerin duhuliyesi vardır. Fakültelerdeki konferanslar ancak hususî bir resim tediye eden talebelere mahsustur.

Umumî kara yollarile kabili seyrüsefer yolların canibdarlarının vaziyeti

Umumî kara yollarile kabili seyrüsefer yolların canibedarlarının vaziyetleri itibarile bu yollardan istifade hakları diğer eşhası saliseden daha şümullüdür. Ve bu caniptarların bu yollarda evlerine methal açmak hakkı, nazar hakkı ve kanalizasyon yapmak hakkı vardır. Bu nimetlere karşı bilmukabele bazı külfetleri de vardır.

İstikamet plânına mutavaat ve inşa ruhsatnamesi almak mecburiyetlerinden başka diğer bir takım vecibeleri de vardır. Nitekim çukur ve hendeklerin tathirinden husule gelen topraklar ile yollarda teraküm eden suları almak veya kaldırtmak mecburiyetindedirler. Hatta bir nizamname ile yollara ağaç dikmek mecburiyeti tahmil edilebilir.

.....

Cadde ve sokaklarda ikamet edenler troitvarların kaldırılmasını ve evlerin numaralandırılmasını temin etmelidir.

Kabili seyrisefer nehir kenarında oturanlar ise yedek çekme toprağı olmak üzere hayvanlar için yedi buçuk metroluk ve insanlar için üç buçuk metroluk bir saha bırakmak mecburiyetindedirler. Hatta gemilerin tahmil ve tahliyelerini temin için köprü olarak uzatacakları kalasları kabul etmekle mükelleftirler. Harp meydanları veya istihkâmlara canıbdar olanlar muayyen bir mıntaka dahilinde inşaat yapmaktan menedilmişlerdir.

Eşhası hususiyeinin umumî emlâk üzerindeki salâhiyetlerinin vasfı hukukîsi

Eşhası hususiyeinin ve bilhassa emlâke canıbdar olanların umumî emlâk üzerindeki bazı salâhiyetlerinden bahsedilmektedir. Böyle bir şey kat'ıyyen mevzuu bahis değildir. Bu gibi umumî emlâk muayyen âmmе hizmetlerine tahsis edilmiş olmaları itibarile buralara canıbdar olanlar da her vatandaşın âmmе hizmetlerinden istifade ettiği misillü menfaattar olurlar. Canıptar olanların istifadeleri diğerlerinden ne eksik ve ne de fazladır.

Amme hizmetine ve yahut âmmenin istimaline tahsis edilmiş olan umumî emlâk üzerindeki eşhası salisenin hukuku ayniyeden «reel» dir. Bunlar yalnız kanunî vaziyetlerinden: istifade ederler.

Ve binaenaleyh sokak ve caddelerin sınıfları tebeddül etmekle buralara canibdar olanların zayi ettikleri methal açmak haklarından, nazar haklarından ve kanalizasyon haklarından dolayı idareten tazminat istemeğe hakları yoktur. Zira bu haklar hukuku ayniyeden «reel» dir. Maahaza bu hakları zayi olanlar başka şekilde tazminat almaktadırlar. Sokak ve caddelerin sınıflarının tebeddülü ekseriya hidematı umumiyei nafia ameliyeleri neticelerindendir. Binaenaleyh bu hakların ziyai, bu ameliyelerden ileri gelmiştir nazariyesi hâkim olduğundan bu noktadan tazminat talep edilebilmektedir.

**Emlâki umumiye üzerindeki vaziyetlerini
muhafaza etmek için eşhası salisenin haiz
oldukları hukukî vesait**

Eşhası salisenin emlâki umumiye üzerinde hiç bir hakları olmadığı halde vaziyetleri tehdit eylediği zaman muhafaza etmek için büsbütün silâhsız değillerdir.

Nitekim 1 - Kanunî olmıyan bir karar karşısında kaldıkları zaman vazifei muayyenei kanuniyeyi tecavüzden dolayı bu kararların iptalini talep etmek hakkı.

2 — Emlâki umumiyenin yani sokak ve caddelerin fena şekilde antrityeni, bunlara hususî bir takım zararlar tevhit ediyorsa şahsı hükminin mes'uliyetini mevzuu bahsederler.

3 — Diğer eşhası salisenin bu umumî emlâk üzerindeki tarzı hareketleri canipdarlara. zarar ika ettiği takdirde bu zararların tazminini talep etmek hakları vardır.

**Emlâki umumiyenin istimalinde eşhası
salisenin der'uhte ettikleri
vecibelerin müeyyidesi**

Bilmukabele devlette umumî emlâkin, yolların tarzı istimalinde bunlara müteallik kanun ve nizamlara riayet etmeyenler hakkında mücehhezdir. Bunlar hakkında turuku umumiyeye karşı irtikâp olunan cürümler kanunu tatbik edilmektedir.

Umumî yollarda mürur ve ubur zabıtasına muhalif hareket edenler ile umumî yolların muhafazasına taallûk eden mes'eleler mahakimi umumiyede diğerleri ise mahakimi idariyede rüyet olunur.

Umumî yolların kıymetlerine iras edilen zararlar mütecasirleri tarafından tazmin ettirilir.

Umumî emlâkin işgali

İşgalin umumî vasıfları:

Bazı müelliflere göre eşhası hususiyenin umumî emlâk üzerinde, idarenin bunlar lehine vaki olan müdahalelerine binaen, bazı hususî hak ve salâhiyetleri olmadığı faraziyesi mevcuttur, işgalin bir şahsı salis tarafından yapılması, işgal keyfiyetinin umumî emlâke sari olması, işgalin daimî olması, işgalin hususî mahiyette olması ve müddetinin oldukça uzun olması mevzuu bahsolmaktadır.

Tabîî işgal idarenin müsaadesile olabilir.

Bu müsaadelere turuku umumiyeyi işgal ruhsatnamesi denir. Şayet bu ruhsatnameden istifade eden şahıs lâalettayin bir şahsı salis ise, eğer bu ruhsatnameden istifade edecek şahıs, hidematı umumiyeyi nafia imtiyazcısı ise, yani hidematı umumiyeyi nafia imtiyazını alan ise bu ruhsatnameye imtiyaz denir.

Bu ruhsatnamelerden istifade edenin bilmukabele idareye muayyen bir meblâğ vermesi tabiidir.

İşgalin muhtelif şekilleri

Bu hususta bir tefrik yapmak lâzımdır. Bazen umumî emlâkin veçhi tesisine hem mutabık ve hem de uygundur.

Tabiri aharle umumî emlâk bu işe ve bu tesisata uygun bir çarşıda satış yapmak üzere hazırlanan mahaller bu taktirde idare bunları işgal ettirmek için tevakkuf veya işgal ruhsatnamesi verir. Bazen de umumî emlâkin veçhi tahsisinde hem mutabık ve hem uygun olarak ihzar edilen tesisat hidematı umumiyeyi nafianın bir neticesi olabilir. Bu takdirde umumî emlâkte imtiyaz mevzuu bahistir.

Bazen tesisat umumî emlâkin veçhi tahsisine yalnız uygun olabilir. Yani umumî emlâk bu iş için yapılmadığı halde veçhi tesise uygun tesisat yapılabilir. Nitekim umumî yollar üzerinde tesis edilen kahve ve balkonlarında olduğu gibi, bu şekilde idare bir ücret mukabilinde muvakkat işgal ruhsatnamesi vermektedir. Maahaza bunları ayrı ayrı tetkik etmek lâzımdır.

Tevekkuf ruhsatnamesi

Bu husus için ihzar edilmiş olan umumî emlâk üzerindeki muayyen bir şahsı salisin muayyen bir şekilde, muayyen bir zaman için ve sureti hususiyede tevekkufuna müsaade etmekle müdahale etmektedir. Maahaza hakikatte bu suretle ve bu şerait altında tevekkuf etmeğe ruhsatname alan şahsı salis ile lâalettayin bir şahsı salisin tevekkufu arasında çok fark yoktur.

Her ikisi de umumî emlâkten veçhi tahsis dairesinde istifade ve istimal etmektedir. Bu iki şeklin bir birinden farkı ve hususiyeti birindeki tevekkufun daha fazla olmasıdır.

Bu farktan şu neticeler husule gelmektedir.

1 — Kanun ve nizamlar ile tesbit edilen şeraite mütavaat etmek kaydile şahsı salisin tevekkuf ruhsatnamesinden istifadeye hakkı kanunisi vardır. Binaenaleyh bu ruhsatnameyi vermek reddedilemeyeceği gibi bu ruhsatname bilâsebeb te istirdat edilemez.

Bu takdirde kanun ve nizama mugayir olarak istirdat ve ret muameleleri vazifei muayyenei kanuniyeyi tecavüz noktasından iptal ettirilebilir. Ve tazminat talep edilir.

2 — İdarenin tevekkuf ruhsatnamesine mukabil şahsı salisten alacağı ücret bir resimdir. Resimler hakkındaki hukukî rejime tâbidir. Binaenaleyh her sene salâhiyettar makam tarafından tasdik edilmesi lâzımdır. Ve bu makam her vakit şeklini ve miktarını tadil edebilir. Tarzı cibayet, iltizam suretile verilebilir. Büyük şehirlerde olduğu gibi.

Bu husustaki ihtilâflar devletlerin mevzuatına göre ait olduğu mahakimde rüyet olunur.

Muvakkat işgal ruhsatnamesi

Muvakkat işgal şeklinde şahsı salis umumî emlâkin vecihi tahsisine uygun bir surette bundan istifade eder. Muvakkat işgal ruhsatnameleri deniz kenarlarındaki hamamlar ve dalyanlara, kahvelerdeki teraslara, gazete köşklerine verilir. Muvakkat işgal ruhsatnamesi ile tevakkuf ruhsatnamesi arasında büyük fark vardır.

Muvakkat işgalde şahsı salis için bu ruhsatnameyi almakta bir hakkı kanunî mevzuu bahs olamaz. Bu ruhsatnameyi vermek idare için bir atıfet ve lütuf mes'elesidir. Arzu ederse verir, isterse ruhsatnameyi vermeği reddeder.

Ruhsatnameyi verdiği takdirde veçhi tahsisine uygun olması şarttır.

Şu halde aşağıdaki neticeler husule gelir:

1 — İdare muvakkat işgal ruhsatnamesi vermekte tamamen serbesttir. (Oryo) nun işaret ettiği gibi mademki emlâki umumiye üzerindeki idarenin tasarrufu menafii âmme mülâhazasile mukayyettir. Prensip itibarile bu husustaki müracaat ve talepler ancak âmme hizmetlerinin faideleri noktasından ve sebebinden reddedilebilir. Yani şayet umumî emlâkin muvakkat işgali istifadei âmme mülâhazasına münafi olduğu takdirde bu müracaat ve talepler reddedilmelidir. Şu halde bu tasarruflar aleyhinde salâhiyeti maksat hilâfına istimalden dolayı bir İdarî dava ikame etmek imkânı vardır.

2 — Muvakkat işgal ruhsatnamesi muvakkattır. Yani salâhiyettar makam her vakit için bu ruhsatnameyi istirdada hakkı vardır

Fakat bu istirdat kararının da yukarda izah edildiği veçhile istifadei âmme mülâhazasına ibtina etmesi şarttır.

Pek tabiî olarak istirdat hiç bir tazminat talebini intaç etmez.

3 — Muvakkat işgal ruhsatnamesi dolayısıyla şahsı salisten alınan meblâğ bir resim mahiyetinde değildir. Belki bir kira bedelidir. Ve bu husustaki ahkâma tâbidir. Ücretin miktarı tarafeynin rızası ile taayyün ve tebeddül eder.

Umumî emlâkin işgal imtiyazları

Umumî emlâkin işgal imtiyazları hâdisesinde bir muayyen âmme hizmetinin ifası için umumî emlâk üzerinde imtiyaz alanın bazı tesisat meydana getirmesine müsaade edilir.

Şimendifer kumpanyalarının umumî yollar üzerinde tesisat yapması su, gaz, elektrik ve kanalizasyon şirketlerinin umumî yollar altında bir âmme hizmetini ifa için tesisat meydana getirmesi gibi.

Amme hizmetinin ihtiyacını tatmin eden tesisat tabiî hususî bir takım şerait altında yapılır.

Kabristan imtiyazları

Kabristanların ekserisine kommünler sahiptirler. Tahsislerine nazaran bunlar umumî emlâk olarak telâkki edilmelidir.

Buralara defnedilen emvata hiç olmazsa beş sene hürmet etmelidir. Bu müddetin kısalığından dolayı bazı eşhası salise kabristan imtiyazları almaktadırlar. Bu imtiyazlar bazen 20,bazen 50,bazen 100 sene ve bazen de daimî olarak verilir. Fakat bütün bu şekillerde umumî emlâkin işgali imtiyazı mefhumu mevcuttur. Hatta daimî olan kabristan imtiyazlarında bile umumî emlâkin işgali mevzuu bahistir.

Kabristanların nakli hâdiselerinde imtiyazdan istifade eden şahsî hukukunun başka arazi üzerinde tesis edilmiş olan yeni kabristanlara nakl olunduğunu görür.

İmtiyaz müddetinin hitamında bu kabristanlar kommünlere intikal eder.

Kabristanlar dahilinde ölülerin aileleri tarafından tesis edilen inşaat bunların emvali hususiyelerinden maduttur.

Emlâki hususiyettin nehçi hukukîsi

Devletin, vilâyetin, kommünün ve müessesatı umumiyenin emlâki hususiyesi vardır.

Devletin emlâki hususiyesi

Devletin emlâki hususiyesi nelerden ibarettir. Emlâki umumiyyeden olmıyan ve devlete ait bulunan diğerk bütün emval devletin emlâki hususiyesindendir. Her nevi emlâki hususiyeye tesadüf edilir. Meselâ inşa edilmiş binalar inşaata bulunmıyan gayrimenkuller, ormanlar, ziraat çiftçileri, sınaî müesseseler, arazi ve menkul eşyalar gibi hatta ticarî şirketler hisseleri bile mevcuttur. Esasen menafii umumiyyeye müesseselerine devleti iştirak ettirmek temayülü de mevcuttur.

Buralardan elde edilen varidat bütçeye ithal edilmekle diğerk âmme hizmetlerinin ifasına yardım eder. Devlet emlâki hususiyesi, devlete bazen varidat temin etmekte ise de bunları işletmek ve bunlardan vergi noktasından istifade etmek için satmak daha faideli olduğundan son zamanlarda bu bapta büyük bir temayül vardır.

Bir mülkün emlâki hususiye meyanına ithâl şekilleri

Bir mülkün devlet emlâki hususiyesi meyanına ithal edilebilmesi için bir takım şekiller mevcuttur.

- 1 — Muayyen bir meblâğ mukabilinde satın alınmakla
- 2 — Bir şahsı salisin emlâkile mübadele.
- 3 — Meccanen elde etmekle.

4 — Emlâki umumiyyeden olan bir malı emlâki hususiye meyanına ithal etmekle.

Bu sonuncu şekil hakkında izahata lüzum yoktur. Bu doğrudan doğruya her memleketin kendi kanunlarına göre ya kanun veya nizam ile yapılır.

Satın alınmak şekli

Gerek menkul ve gerek gayrimenkul satın alınmak surenle devlet emlâki hususiyesi meyanına ithal edilebilir. Menkulün satın alınması şekili her memleketin kanunu ile tesbit olunur. Ekseriya münakaşa usulü ile satın alınır. Gayrimenkulün satın alınması şekline gelince bu da ekseriya pazarlık veya istimplâk usullerde olur.

Mübadele şekli

Mübadele şekli ancak gayrimenkuller için varittir. Gayrimenkulün ehemmiyetine göre bazen kanun ile ve bazen de Maliye Vekilinin muvafakati ve Şûrayı Devletin tasdiki ile iradei milliye ile mübadele yapılır.

Meccanen alman şekli

Hükûmetin meccanen elde ettiği şekiller muhtelifdir.

1 — Hibe ve vasiyet tarikile hükümet meccanen elde edebilir. Kabul için iradei milliye lâzımdır. Hibe ve vasiyet edenin ailesi hibe ve vasiyete muterizse bu takdirde kabul kararı Şûrayı Devletin tetkik ve tasvibine arzedilmelidir.

2 — Mahlûliyet iktisap eden emvali hükümet meccanen elde edebilir. Hastanelere, darülacezelere, malûlin sandıklarına ve tekaüt sandıklarına hibe edilen emval bundan müstesnadır.

Mahlûl emvale hakikî bir varis sıfatile devletin müdahale etmesi lüzumuna Şûrayı Devlet ve mahkemei temyiz içtihatları müttefiktir.

3 — Sahipsiz emvale, sahipleri malûm olmıyan emvale ve bir zamandanberi metruk emvale temellük etmektedir. Şekli temellük her memleketin kendi kanunlarile tayin ve tesbit edilmiştir. Menkul emvali de devlet istishap etmektedir. Meselâ mahkemeler kalemlerinde, darülacezelerde bırakılan eşya, müzelerde bırakılan resim kopyaları, posta havaleleri, tasarruf sandıklarına bırakılıp aranılmıyan mebalîğ.

Bunlar hakkında kanunî müruru zaman kaideleri mer'idir.

4 — Devlet nihayet hukuku umumiyei düvel ahkâmına tebean harp zamanında kara, deniz ve havaya ait düşman devlet emlâkine vaziyet neticesinde temellük etmektedir.

Bir mülkün emlâki Hususiye meyanından Çıkartılması şekilleri

Bir mülkün devlet emlâki hususiyesi meyanından çıkartılması şekilleri muhtelifdir.

1 — Âmmе hidematına ve âmmе istimaline tahsis edilmek üzere devlet umumî emlâkî arasına girmekle emlâkî hususiye meyanından çıkar.

2 — Mübadele şekli de mevzuu bahsolabilir.

3 — Satılmak ve müruru zamana uğramakla da emlâkî hususiye meyanından çıkar. Satılmak ve müruru zamana uğramak şekilleri her memleketin kendi kanununa göre değişir ve bir çok şekilleri vardır. Bunlar meyanında en ziyade müstamel olan şekil doğrudan doğruya satış ve imtiyazdır.

Devlete ait emlâkin satılması

Devlete ait emlâkin satılması hususunda muhtelif noktalar nazari dikkate alınmalıdır.

1 — Satmağa karar veren makam daima aynı değildir. Kıymeti yüksek olan emlâk ancak parlâmentonun kararıle satılabilir. Meselâ millî ormanlar, adalar, müstahkem mevaki ve sahil muhafaza, ağır topları da bu kabildendir. Devlete ait olan diğer emlâk reisicumhurun tasdiki ile satılabilir.

2 — Gayrimenkul için emlâkî milliye müdürünün muvafakatile vali satış yapabilir. Menkul için valinin satış yapabilmesi varidat müdürünün muvafakati kâfidir. Bu satışlar evvelâ kıymeti tahmin, saniyen ilânat ve salisen müzayede usulünün tatbiki ile tahakkuk ettirilir.

3 — Satış herkes için açıktır. Fakat kanunen ve nizamen tesbit edilen hususatta caniptarların ve şuf'a sahiplerinin hakkı rüçhanları vardır. Meselâ tasnif harici kalmış yollar, harp dolayısıyla istilâ görmüş arazi.

4 Bu satışlardaki ihtilâflar vilâyet meclisi idarelerinde hal ve fasledilir. Bu da her memleketin kendi mevzuatına göre değişir .

İmtiyaz suretile emlakın satılması

Emvalin cins ve nev'i ve hususiyeti ve hatta az veya çok surette meccani olmağa mütemayil olmak sebepleri bu satışları müteamil olan kaidelerden inhiraf ettirmektedir.

Bu kategoriye dahil olanlar şunlardır:

1 — Denizlerin med ve cezirlerinden meydana çıkan arazinin imtiyazları: ademi ifası imtiyazı alınan hukukunun iskatına sebebiyet verir.

2 — Denizden rıhtım atma veya nehirlerle bent yapma imtiyazları:

Bu imtiyazda iki cihet vardır. Birisi med ve cezirlerin husule gelmemesi için rıhtım atma keyfiyeti ve İkincisi de rıhtımların inşasından sonra meydana çıkan arazinin satılması.

Buralar, imtiyaz alanın derhal malı olamaz. Temellük edebilmesi bu arazinin med ve cezirden müteessir olmaması kaydile mukayyettir. Bu imtiyaz müzayede suretile yapılır. Pazarlık usulünü tatbik eden devletler de vardır.

3 — Bataklıkların imtiyazları:

Bunlar hakikî satışlardır. Mutat ve muayyen formalitelerin ifasile olur.

Bunların imtiyazı bazı şerait altında verilir. Şeraitin

4 — Devletin emlakine ait mebaninin meccanen imtiyazları :

Bu mebaninin hakkı tasarrufunun hukuku âme eşhası hükmiyesinden birine intikal demektir ki bu da ancak antrityen ve güzelleştirme şartları ile olur. Meselâ müzelerin resmî bir daireden diğer bir resmî daireye meccanen devredilmesi.

(Müstemlekelerde devlete ait arazinin imtiyazları) :

Devlete ait müstemele arazinin kıymetlendirilmesi için «yani işledilecek bir hale ifrağı için» imtiyazı verilir. Ekseriyetle meccanen verilir. Fakat imtiyaz alınan tasarruf edebilmesi için taahhüt ettiği vecibelerin kâffesinin ifa edilmiş olması şarttır. Bu şekilde hatırd tutulması lâzım gelen mühim nokta: Müstemelececilik işlerinde devlete ait olan umumî ve hususî emlakten kolayca azamî istifade temin etmeği elde etmek.

Hususî emlakın idaresi

Hususî emlakın hukuken idaresi mevzuu bahistir. Birincisi vali tarafından yapılır. Fakat son zamanlarda bu emlakın idaresine mütehasıs memurlar da iştirak etmektedirler.

İktisaden idaresine gelince: Bunlar emlakî milliye müdiriyetleri tarafından ve yahut alâkadar müdürler tarafından idare olunurlar.

Nitekim sular müdürü suları, orman müdürü ormanları ve saire.

Umumî emlâkin icarı

Tahsis edilmemiş olan emlâk icar edilir. Bunlarla birinci derecede maliye vekâleti meşgul olur. Bu husustaki malî ve hukukî şerait bu vekâlet tarafından tesbit olunur. İcar ekseriyetle müzayede suretile yapılır. Bazan anlaşma tarikile azamî 18 sene içinde kiraya verilebilir. Bu takdirde emlâk müdürünün noktai nazarı alınır. Ve maliye vekili akti tasdik etmelidir.

İcar şeklinde 18 seneden fazla bir müddet için müstemleke arazi icar imtiyazı verilir. Bu da gene sırf müstemleke işini bir an evvel intaç etmek içindir.

Vilâyet emlâki hususiyesi

Vilâyet emlâki hususiyesinin teşekkülü tarzı: Vilâyet emlâki hususiyesi atideki tarzda teşekkül eder:

1 — Vilâyet meclisi umumisinin kararı üzerine bedel

mukabilinde satın alınan emlâk satın alma keyfiyetinin tekmili için bu kararların vali tarafından tasdiki şarttır. Menkulün satın alması pazarlık veya münakaşa usulü ile olur.

2 —Hibe ve vasiyetlerde meccanî bir şekilde elde edilen emlâk bu emlâkin muvakkaten kabulüne vali ve kat'î şekilde kabulüne meclisi umumii vilâyet karar verir. Meclisi umumî bu hibe ve vasiyetleri reddetmeğe salâhiyettardır.

Yalnız meclisi umumî hibe ve vasiyet edenin varisleri ile anlaşmış ise kabul etme keyfiyeti iradei milliye ile olacaktır.

3 — Mübadeleden.

4 — Hidematı âmmeye veya istimali âmmeye tahsis edilmişken bilâhare tahsis keyfiyeti refedilen emlâkten.

Vilâyet emlâki hususiyesi nelerden ibarettir

1919 tarihli kanun vilâyetlere şehir haricinde arazi ve emlâk satın almaya müsaade etmiştir. Bu arazi taksim edildikten sonra bunlar hiç bir kâr temin etmemek kaydıyla amelelere ve serveti az olan ailelere - sırf emlâk sahibi olabilmek için - satılacaktır. Bu muameleleri bu şekilde ifa edebilmek için ziraat bankaları vilâyetlere avans verirler. Ve hatta istikamet harita ve plânları makamı aidine tasvip ettirilmeksizin taksim etmek üzere arazi olan gruplardan vilâyete istimlâk suretile intikal eden arazinin yukarıdaki şerait altında tekrar satılmak üzere vilâyetler tarafından satın alınması caizdir. Bu da sırf amelelere ve fakir ailelere küçük arsalar tedarik ettirmek gayesile yapılır.

Vilâyet emlâki hususiyesinin elden çıkması

Vilâyet emlâki hususiyesinin elden çıkması bunların muayyen bir hidematı âmmeye veya istimali âmmeye tahsisi ile ve yahut ta mübadele şekli ile olur. Diğer taraftan vilâyet

.....

emlâki hususiyesi satılabilir. Ve müruru zamana uğrıyabilir. Bu mes'elelere vilâyet meclisi umumisi karar verir. Maahaza bir ormanın satılması için bir kanun lâzımdır.

Şehir haricinde amelelere ve serveti az olan ailelere satmak üzere satın alman araziye gelince bunların tekrar satışında satın alacakların ahlâkiyeti, çocuklarının adedi ve bunların malî vaziyetleri nazarı dikkate alınır. Bu talepler vilâyet encümenleri tarafından tetkik edilir.

Bu satışlar ekseriyetle taksit ile yapılmaktadır.

Vilâyet emlâki hususiyesinin idaresi

Vilâyet emlâki hususiyesinin idaresi vali ve vilâyet meclisi umumisi tarafından yapılır. Bunların idarelerinde mütehassis zevatın noktai nazarlarını almak mecburiyetindedirler. Meselâ orman mesailinde olduğu gibi. Vilâyet emlâki hususiyesi meclisi umumî tarafından icar edilir.

Komün emlâki hususiyesi

Komün emlâki hususiyesinin teşekkül tarzı: Vilâyet emlâki hususiyesinin teşekkül tarzı kommün için de varittir. Binaenaleyh kommünde umumî emlâkteki tahsis keyfiyetinin ref'i şeklinde, meccanen istishap şeklinde, bedelini vererek temellük şeklile ve mübadele şekli ile emlâki hususiye elde edebilir.

Bedeli verilmek suretile satın alınan emlakê kommün meclisi karar verir. Gayrimenkul ve istikraz gibi fevkalâde menbadan verilecek tahsisat ile alınacak emvalin satın alınma keyfiyetinde vali tarafından tasdike ihtiyaç hasıl olur.

Hibe ve vasiyet suretile meccanen elde edilecek emlakê kommün meclisi karar verir. Yalnız kommün meclisi hibe ve vasiyet edenin ailesi ile uzlaşmışsa bu bapta mes'eleyi Şûrayı Devletin tetkik ve iradei milliyeinin tasdik etmesi şarttır.

Kommün meclisi hibe ve vasiyeti reddetmekte muhtardır. Yalnız vali mes'elenin ikinci defa kommün meclisinde tetkikini talep edebilir.

Komün emlakının elden çıkarılması

Vilâyet emlakının elden çıkması için mevcut sebepler kommün emlakının de elden çıkmasını ihzar eden sebeplerdir. Umumî emlak meyanına girmesi, mübadele, müruru zaman ve satmalar kommün emlakının elden çıkmasını intaç eder satma hususuna kommün meclisi karar verir. Yalnız ormanların satılması için iradei milliye lâzımdır. Yalnız kommünlerde bir hususiyet vardır ki hatırdâ tutmak lâzımdır. Amme hizmetine ve âmme istimaline yaramıyan menkul ve gayrimenkul kommün emlakî haciz kararı almış olan bir alacaklı tarafından valinin müsaadesile sattırılabilir.

Komün emlâki nelerden ibarettir

Vilâyetlerden pek farklı olarak kommünlerin pek çok emlâki hususiyesi vardır. Fransa'daki kommün emlâkinin kıymeti «5» milyar frank olarak tahmin edilmektedir. Hibe ve vasiyetler ile bu emlâk gittikçe ziyadeleşmektedir. Bu emlâk meyanında tekrar satılmak üzere satın alınan emlâkte dahildir. Tekrar satın alınan emlâk hakkındaki vilâyetlere tatbik olunan mevzuat kommünlere de tatbik edilmektedir.

1926 tarihindeki kanun ile kommün emlâki hibe ve vasiyetlerden başka atideki şekillerden dolayı da tezayüt etmektedir.

1 — Kommünler kanunen temin olunan şerait ve usul dahilinde bazı sınaî ve ticarî müesseselere iştirak edebilirler.

Ve yahut ta bu mahiyette tesisat meydana getirebilirler. Ve bunları reji şeklinde idare edebilirler.

2 —Menafii umumiyye hâdim sınaî ve ticarî tesisatın aksiyon ve obligasyonlarını almak suretile bunlara iştirak edebilirler.

Komün emlâkinde yapılması lâzımgelen tefrik

Kommün emlâki hususiyesi aynı şekilde idare edilmez. Doğrudan doğruya kommün tarafından idare edilen ve hasılatı tahsil edilen emlâk olduğu gibi kommün halkının istima

line ve istifadesine terkedilen hususî emlâk te vardır. Bunlara kommünün emvali denir.»

Bunları kommünün umumî emlâki ile karıştırmamalıdır. Çünkü burada umumî mahiyette âmmе hizmetlerinden birine ve yahut ta âmmenin istimaline tahsis edilmiş bir emlâk yoktur.

Belki kommün halkının fert gibi eşhası salise gibi istifadesine bırakılmış bir vaziyet vardır. Bu itibarla hususî ahkâma tâbidir.

Bu arazi bazan umumî kommünün malı değildir. Belki kommünün muayyen bir kısmının malıdır.»

Ve hatta aksine olarak bazan da bu arazi bir kaç kommünün kabili taksim olmıyan emvalini teşkil eder.

A. Komünün asıl olan emlâki hususiyesinin idaresi

Kommünün emlâki hususiyesini Mer ve kommün meclisi idare ederler. Bu vazifelerinde kommünde bulunan ve devlet memurlarından olan mütehassıslar yardım ederler. Kommünün reji usulile idare ettiği tesisatın ayrı memurları, ayrı bütçesi vardır. Fakat Merin ve kommün meclisinin otoritesi altında icrayi faaliyet ederler.

**B. Komün halkının istifadesine bırakılan
hususî emlâk**

Bu nevi emlâkin menşei çok eskidir. Jermenler zamanından beri mevcuttur. Müşterek tasarruf esasına müstenittir. Bu nevi emlâkten Fransa'da 4-5 milyon hektar mevcuttur. Bu nevi emlâk meyanında meralar, ormanlar, arazii haliye, hudutları gayri muayyen arazi, işlenmemiş arazi ve bataklıklar vardır. Hatta şehir haricindeki sathı maillerdeki otlar da bazı şerait dahilinde bu nevi emvale dahildir.

**Komün halkının istifadelerine bırakılan hususi
emlâkin iktisadi ve içtimai kıymeti**

Bu emlâkin kıymeti hakkında çok muhtelif noktai nazarlar mevcuttur. En ziyade tenkidi mucip olan nokta bu gibi emlâkin ihmal edildiği ve yahut ta işlenmesi usullerinin iptidai olmasından dolayı elde edilen istifadenin pek cüz î olmasıdır. Filhakika bu arazinin kıymeti inbatiyesi diğerlerine nazaran belki zaiftir. Fakat müştereki istifadenin buralara koyacağı sâi ve amelin neticesi her halde şahsî bir faaliyetin neticesinden çok farklıdır. Pek samimî olarak diyelim ki bu noktai nazardan dolayı belki bu gibi emlâkin büsbütün satılması daha muvafık değil midir.

Bu noktai nazar müdafaa edilmeyecek gibi değildir. Fakat şurasını da unutmamalıdır ki kommünün bu gibi emlâki

hususiyesi sayesinde kommün halkı mer'alardan meccanen istifade etmektedir. Ve teshin vasıtalarını meccanen temin etmektedirler. Bu suretle kommün halkı istihkar edilmeyecek derecede olan muaveneti umumiyyeden istifade etmektedirler.

Bu şekil idari muaveneti umumiyyede ihtiyaç hasıl etmemektedir. Zira İdarî muaveneti umumiye münhasır bir tarz olarak telâkki edilmektedir. Şu şekildeki kommün halkı; alenî bir surette servetinin az olmasından idarenin muavenetini talep etmektedir. Bu şeklin az fena bir idarenin mahzurlarını izale etmek suretile muvazeneyi temin eden ciddî bir muhassenatı vardır.

Diğer taraftan kommün halkı bu nevi emlâke merbutiyet hissetmektedirler.

İşte bu düşünceler vazii kanunu bu nevi emlâki taksim etmekten menetmektedir.

Komün halkının istimal ve istifadesine bırakılan araziden istifade şekli

Kanunen kommünde ikamet eden her şahsın buralardan istifadeye hakkı vardır. Daha fazla ve daha hususî bir mahiyette istimal ancak kommün meclisinin kararma mütevakıftır. Ormanlar hakkında kommün meclisi karar veremez. Ormanlardan gerek teshin ve gerek inşaat için istifade şekli kanunu mahsusunca tesbit edilmiştir. Kommün halkının istimal ve istifadesine bırakılan araziden istifade şeklindeki sistem müşterek intifa şeklidir.

.....

Arazi hakkında taksim edilen parçaların muvakkat ve münavebe suretinde istimalidir. Meyva hakkında taksim usulü caridir.

Kommün halkının istimal ve istifadesine ve intifama bırakılan yerler hakkındaki ihtilâflar vilâyet meclisi idaresinde hal ve faslolunur. Yalnız alâkadarların ehliyeti, ikametgâhı, ve tâbiyeti hakkındaki ihtilâflar tabîî olarak mahakimi umumiye aittir.

Kommün halkının istimâl ve intifama bırakılan arazinin taksimi

Fransa'da evvelce bu gibi yerler satılamazdı. Bilâhare vazii kanun taksim esasını kabul etmiştir. Bu şeklin mahzuruna binaen vazii kanun bu hususta başka bir kombinasyon kabul etmiştir.

1 — Bu gibi yerlerin meccanen taksimi memnudur.

2 — Bu gibi yerlerden istifade ve intifa hakkını haiz olanlara bedeli mukabilinde ve taksim suretile satılabilir. Şu halde buraların ancak intifa edenlere muayyen bir bedel ile satılabilmesi esası mevcuttur. Maahaza bu husus her devletin kendi kanununa göre değişir. Satılmak ancak kommün meclisinin kararı ve valinin muvafakati ile olabilir.

Vilâyet idare heyeti buralarda ihtilâfı halleder. Kommün halkının ve intifama bırakılan bu gibi yerler bazan kommünün heyeti mecmuasına değil bir kısmına aittir. Yani « » aittir.

Bazan bir kaç kommüne ait « » 1 er vardır.

Müessesatı umumiye emlâki

Müessesatı umumiye ya bedeli mukabilinde emlâk satın alabilir. Ve yahut ta meccani bir şekilde emlâk elde ederler.

Ancak şeraiti atıye dairesinde meccanen emlâk elde edebilirler.

1 — Verilecek müsaadei mahsusa ile bilûmum umumî müesseselerin hibe ve vasiyet kabul etmeğe hakkı kanunileri vardır.

2 — Hatta bazı müessesat mirasçı da olabilir. Nitekim hastahanelerde bilâvaris vefat edenlere hastahane mirasçı olabilir. Tekaüt sandıkları da bilâvaris vefat edenlerin mirasçıları olur.

3 — Kommün umuru hayriye müessesatı bilâruhsat iane cemedebilirler.

Müessesatı umumiye emlâkinin idaresi

Gerek teşekkülü ve gerek heyeti idarenin salâhiyeti itibarile müessesatı umumiye emlâkinin idaresi her müessese için ayrı ayrıdır.

Yalnız dikkat edilmesi lâzım gelen bir nokta vardır ki müessesatı umumiyenin emlâkini idare edenler bu emlâkin veçhi tahsisini değiştiremezler. Bunun için kommün meclisinin ka'rarı valinin tasdiki lâzımdır.

Eşhas ve emvalin istishabı ve istimvali

(Eşhas ve emvalin istishabı hususunda idarenin salâhiyeti hakkında malûmatı umumiye) âmme hizmetlerinin temini için idare ekseriyetle eşhasın muavenetine arzı ihtiyaç eder. Bazan emlâkine ve emvaline muvakkaten vaziyet eder ve bazan da bunların yalnız menfaatlerinden istifade etmek ister.

İdare bazan her arzularını rızayı tarafeyn ile is af ettirir. Bazan da bir çok ahvalde alâkadarların mümaniatı nazari dikkate almalıdır.

Bu itibarla idarenin elinde cebir ve tazyik silâhları bulunması tabiidir. Ve ancak bu suretledir ki mukabil tarafla mutabakat hasıl olması kolaylaşır.

İşte bu salâhiyet tekâlif suretile vaziyet ile tecelli eder. Ve devlet kendine ihtiyacı olanı tedarik edebilir.

Tekâlif suretile vaziyet muamelesi bazan emvale ve bazan da eşhasa tatbik olunur.

Tekâlif suretile emvale vaziyet: Emvale tatbik edildiği surette tekâlif suretile vaziyet muamelesine menafii umumiye için istimlâk ve istishap şekillerinde tesadüf olunur.

Birinci şekil: Muayyen bir tazminat mukabilinde eşhası salise ait olan gayrimenkulün temellük ve tasarrufunu şahsı hükmî kendine terkettirmeğe icbar eder.

İkinci şekil: Şahsı hükmî muayyen ahvalde şahsı salise ait olan bir menkulün tasarrufunu ve yahut menkul ve gayri- menkulden istifade ve intifa hakkını terkettirir. Birincisi çok

mühimdir. Maahaza İkincisi de tasarruf hakkını tahdit ettiği için oldukça ehemmiyetlidir.

Tekâlif suretile eşhasa vaziyet: Salâhiyettar bir makamın emri ile muayyen bir kadroya dahil olamıyan eşhasın hidematı umumiye'nin ifasına iştirak ettirilmesidir.

Yalnız şurasını da işaret etmelidir ki hiç bir kimsenin muayyen bir kanunun ve muayyen bir nizamın tayin ve tesbit etmediği gibi şekilde şahsı hükmiye muaveneti temin edilemez.

Şahit sıfatile cebren mahkemeye getirilen eşhas ile mahkeme tarafından re sen tayin edilen avukatların cebren getirilmesi hâdiselerinden maada tatbikatta tekâlif suretile eşhasa vaziyet muamelesine pek ender tesadüf edilir. Zira bu hâdisе hürriyeti şahsiyeye tecavüz ve faaliyetlerini tahdit mahiyetinde telâkki edilmesinden mahzuru daidir.

Ancak pek müstesna ahvalde bu şekle müracaat edilir. «Harp zamanında, cürmü meşhut, dolu ve hareketi arz gibi musibetler halinde otoriteye muavenet» tabîi tekâlif suretile vaziyeti hiç bir zaman muayyen bir zaman için askere almakla karıştırmamalıdır ki bundan ileride bahsedeceğiz.

Menafii umumiye için istimlâk

Umumî malûmat ve tarifi — Bir gayrimenkul sahibi mülkünün tasarrufunu menafii umumiye icabı terketmek mecburiyetinde kaldığı takdirde menafii umumiye namına istimlâk varittir denir.

**Menafii umumiye için istimlâk kanunun
geçirdiği safahat**

İstimlâk mesailinde mevzuu bahsolan menfaatler — Evvelâ gayrimenkul sahiplerinin menfaatleri vardır ki ihmal edilemez. Zira Fransa hukuku âmmesinde hakkı tasarruf mukaddes ve her türlü tecavüzden masun addedilir. Hakkı tasarruf hakların en esaslısıdır.

Gayrimenkul servetin en mühimmi ve en emini olarak telâkki edilmiştir. Bu itibarla istimlâkin ancak kanunen muayyen şerait dahilinde müdahale etmek suretile hakkı tasarrufu takyit etmesi ve tasarruf intikalini bir çok teminat ile kuşatılmış olması elzemdir, istimlâk için tediye edilecek tazminat derhal verilmeli ve bu tazminat hakikî bir surette iras edilen zararı telâfi etmelidir.

Hakkı tasarruf sahibinin bu mukaddes haklarına mukabil idarenin daha doğrusu âmmenin de hakkı ve menfaati vardır. Bu itibarla da idarenin istimlâk hakkı kolayca istimal edilmelidir. Bu noktadan istimlâk muamelesi sür'atle ikmal edilmeli ve bu husustaki masraf çok fazla olmamalıdır.

Bu müteakabil hakların adalet dairesinde tevzini için vazii kanun büyük bir kiyaset ve dirayet göstermiştir. Ve gösterilmelidir.

Bu husustaki kanunlar belki şimdiye kadar eşhası salisenin hukukunu daha ziyade kollardı fakat son zamanlarda Avrupa vazii kanunları istimlâk edenleri bilhassa malî mülâhazalara mebni daha ziyade himaye eder görünür bir temayülde bulunmaktadırlar.

En eski devirlerde istimlâk sistemi

Bugünkü istimlâk zihniyeti hukuku âmmе eşhası hükmiyesine bir gayrimenkulün cebri satışı şeklindedir. Halbuki eski devirde bu noktai nazar yoktu. Nazariyatta kral toprağının hâkimi idi. Kral toprağının gayri mes'ul ve hudutsuz sahibi idi. Binaenaleyh eşhası salisenin tahtı tasarrufunda olan bir mülke ihtiyacı olduğu zaman bu hakkını istimal eder ve derhal gayrimenkulü istirdat ederdi. Bu istirdat keyfiyeti için bir ferman kâfi idi. Prensip itibarile hiç bir tazminat mevzuu bahsolmazsa da tatbikatta gayrimenkul sahibine bir şey verilirdi. Tazminatı kral hâzinesi bir çok teahhurdan sonra verirdi.

Meclisi müessesan zamanındaki prensip

Hukuku beşer beyannamesinin 17 inci maddesinde hakkı tasarruf ve istimlâk için 3 prensip vazedilmiştir:

- 1 — Hakkı tasarruf mukaddes ve her türlü tecavüzden masundur. Kanunen tesbit edilmiş hiç bir ihtiyaç ve zarureti âmmе bulunmadıkça hiç bir kimsenin hakkı tasarrufu nezedilemez. Ve hakkı tasarrufunu terketmeğe cebredilemez.
- 2 — Hakkı tasarrufu terk ancak muayyen bir tazminat ile mümkün olabilir.
- 3 — Tazminat hakkı tasarrufu terke takaddüm etmeli ve adilâne olmalıdır.

Bilâhare Fransız kanunu medenisi ihtiyaç ve zarureti âmmе kelimelerini menafii âmmе kelimelerde değıştirmiştir.

Eşhası hususiyenin hakkı tasarrufunu temin eden garantiler bunlardan ibarettir.

Fakat bu devirde menafii umumiye kararını idareye verir ve tasarrufun intikaline de gene idare karar verirdi. Tazminata karar veren makam departman direktuvarları iken bilâhare bu vazife vilâyet idare heyetlerine tevdi edilmiştir.

1810 senesi kanunu

1810 senesi kanunu direktuvarın istimlâk hususundaki esaslarını hayliden hayliye değıştirmiştir. Ve bu tarihte vatandaş hakkı tasarrufunun muhafızı mahakimi umumiye idi. İdare menafii umumiye kararını vermekte devam ediyor. Fakat tasarrufun intikaline karar veren ve tazminatı tayin ve tesbit eden mahakimi umumiye idi, tazminat miktarı muhamminler tarafından tesbit edilmekte idi. Bu şekil pek tabiidir ki vatandaş için daha ziyade ve pek çok elverişli idi.

1833 senesi kanunu

Restorasyon devrinin nihayetlerindeki hidematı umumiyei nafia inşaatı «kanallar, yollar, şimendiferler» Fransa'da tezayüt etmiştir. 1810 senesi istimlâk kanununun vatandaş lehine ve idarenin aleyhine temin ettiği hakların mahzurları nazari dikkati celbetmiştir. Tabii derhal vazii kanun harekete

geçerek kanunda bazı tadilât yapmak mecburiyetinde kalmıştır. Bu tadil bilhassa istimlâk için verilecek tazminatın tayin ve tesbit noktası da temerküz etmiştir.

Ezcümle menafii umumiye kararı idare tarafından devam edecek hakkı tasarrufun intikaline karar vermekte raa hakimi umumiye devam edecek; yalnız tazminatın miktarına mahakimi umumiye değil fakat gayrimenkulün sahiplerinden müteşekkıl bir jüri heyetince karar verilir.

Bu jüri heyeti mükelleflerin ve mal sahiplerinin menfaatlerini müdafaa ederek kararlarını verirdi. Bu tadilât 1823 kanunu ile başlamış ve 1841 kanunu ile tekemmül etmiştir. Bu kanunun hututu esasiyesi bugün mer'idir.

1841 senesi kanunu

Tazminat miktarını tayin ve tesbit eden jüri heyetinin emlâk sahiplerini pek fazla himaye eden karaları istimlâk mes'elelerini hayliden hayliye güçleştirmiş ve devlet mâliyesine pek pahalıya mal ettirmeğe başlamıştır. Bundan dolayı idare kendine lüzumu olan gayrimenkulü istimlâk edemez, bir vaziyete gelmiştir. Nihayet vazii kanun bu mahzuru refetmek mecburiyetinde kalmıştır. Vazii kanunu bu hususta yeni ahkâm vazetmeğe mecbur eden üç noktadır.

1 — İdareyi istimlâk için gayri adil bir takım tazminat vermeğe mecbur olmaktan kurtarmak.

2 — Menafii umumiye mülâhazasının mefhumunu genişletmek.

- 3 — İstimlâke müteallik muamelât ve usulü sadeleştirmek.
İşte bu esaslar 1914, 1918 ve 1921 kanunları ile temin edilmiştir.

Kimler istimlâk yapabilirler

istimlâk yapabilecek eşhas yalnız hukuku âmme eşhası hükmiyesidir. Bunlar meyanında devlet, departmanlar, kommünler ve müstemlekeler vardır.

Prensip itibarile eşhası hususiye ve hususî müessesat namına istimlâk kararı verilemez. Bu kaideye istisna teşkil eden bazı hususî müessesat vardır. Bunlar namına istimlâk kararı verilebilir. Fakat bu da sırf bunların menafii umumiye hâdim olmalarındandır.

Bu husustaki sui istimale set çekmiş olmak için istimlâk etmek hakkını haiz olan menafii umumiye hâdim müesseseler bir liste halinde tasrih edilmiştir.

Nitekim 1 — Maden imtiyazcısı istihsalâtı nakletmek için tesis edeceği şimendifer ve kanallar için istimlâkte bulunabilir. 2 — Emvali gayrimenkule sahipleri sendikal cemiyetleri. 3 — Maden suyu sahipleri. 4 — Su ve elektrik cereyanı istihsal eden müessese imtiyazcısı. Bu istisnalar memlekete göre değişir. Memleketimizde kimlerin istimlâk yapabilecekleri bilâhare tetkik edilecektir.

İstimlâk edilebilen emval

Prensip itibarile yalnız emvali gayrimenkule istimlâk edilebilir. Gayri maddî haklar istimlâk edilemez. Maahaza harbi umumî esnasında ihtiralar bir kanunu mahsus ile istimlâk edilmiştir.

Menkulât ancak istimval ile ele geçirilebilir.

Yalnız gayrimenkul istimlâk edilebilir. Kaidesi vazolunduktan sonra bu gayrimenkulün sathı arzda ve yahut tahtelârz bulunmasında bir fark yoktur. İnşa edilmiş veya inşa edilmemiş olmasından da bir fark mevcut değildir. Şurasını da işaret etmek lâzımdır ki Fransa'da 1925 tarihli kanun devletin, vilâyetlerin ve kommünlerin spor meydanları tesis için inşa edilmiş olan mahaller ile bunların tetemmatından bulunan arazinin istimlâkine cevaz verilmemiştir. Şu halde bu tefrik memleketin İktisadî kaygusile yapılabiir.

Devlete ait olan umumi emlâkin istimlâki meselesi

Burada devlete ait olan bu emlâkin istimlâk edilip edilmeyeceği gibi nazik bir mes'ele mevzuu bahsolmaktadır. Bu suale müsbet bir cevap vermek çok güçtür. Hiç şüphe yoktur ki devlete ait olan umumî emlâkte tasarrufa kabiliyetlidir. Fakat Mr. Oryo'nun pek doğru olarak hatırlattığı gibi istimlâk kanunu eşhası hususiye hakkı tasarrufunu idarenin mü

dahalesine karşı müdafaa ve himaye etmek için tedvin edilmiştir.

Bu sual varidi hatır olamaz, zira burada esasen menafii umumiyyeye tahsis edilmiş bir mülk muvacehesindeyiz. Maahaza bazan bir şahsı hükmiye ait bir âmme hizmeti diğer bir şahsı hükminin muvafakati olmaksızın bile umumî emlâkten istifade edebilir. «Menafii umumiye için tesis edilen bir şimendifer mes'elesinde olduğu gibi.» Şu halde umumiyet itibarile denilebilir ki bir şahsı hükmiye ait bir umumî emlâkten diğer bir şahsı hükmi bir âmme hizmetinin ifası dolayısıyla ve muayyen bir tazminat mukabilinde bazı irtifak hakları» temin edilebilir.

Esasen Şûrayı Devlet içtihadı aynı umumî emlâkte içtima etmiş bir kaç tahsis keyfiyetlerine cevaz vermiştir. Ve bundan dolayı da eşhası hükmiye aralarında tazminat mes'eleleri mevzuu bahsolamayacaktır. Tabîî âmme hizmetinin ifasından dolayı ika edilen maddî zarar, bu zararın faili tarafından tamir veya tazmin edilir.

Menafii umumiye kanununun lüzumu

İstimlâk ancak menfaii umumiye kararı ile yapılabilir. Menafii umumiye mefhumu bir çok evölüsyon geçirmiştir.

Menafii umumiyenin ilk mefhumu

Menafii umumiye mefhumuna bir çok zamanlar gayet

dar bir saha verilmiştir. Nitekim bir âmme hizmetinin ifa ve taksmine veya umumî emlâkin tesisine bağlı olan menfaat ve istifadeye menafii umumiye'dir denilmekte idi. Ve bu mefhumdan bir çok neticeler çıkartmakta idiler.

Binaenaleyh yalnız muayyen bir nafia hizmetinin ifasına elzem olan arazi için idare istimlâk yapabilmeydi. Ve hiç bir zaman yeniden satmak veya her hangi bir kâr temin etmek için idarenin istimlâk yapmasına mesağı kanunî yoktur.

Menafii umumiye mefhumunun genişlemesi

1833, 1841 seneleri kanunlarının vazii menafii umumiye mefhumunu yalnız büyük nafia hizmetlerinde görmekte idi. Meselâ maadende, şimendiferlerde, büyük devlet yollarında, kanallarda ve sairede, halbuki bugün şehirleri güzelleştirme ve tevsî ve sıhhati umumiye'yi koruma hareketlerinde ve hatta bir kelime ile faidei umumiye'yi intaç edecek her şeyde menafii umumiye mefhumu görülmektedir.

Nitekim bugün sıhhati umumiyeden dolayı istimlâke cevaz vardır. «1915 kanunile» şehircilik icabatından dolayı istimlâke cevaz verilmiştir. «1919 ve 1924 kanunlarile» bedîi sebeplerden astistik abidelerin hüsnü muhafazası sebeplerinden tarihî sebeplerden «1913 kanunile» spor meydanları tesis sebeplerinden «1920 kanunile» orman yetiştirmek sebeplerinden ve yahut mevcutları muhafaza sebeplerinden «1922 kanunile menafii umumiye mülâhazasile istimlâkler yapılmaktadır. Menafii umumiye mefhumunu genişleten yani kanun yapılan tesisata bugünkü ve yarınki kıymetini vermek kelimenin bütün manasile inkişafına temin edebilmek için

lüzumlu olan her şeyi vermekte menafii umumiye vardır. Prensibini vazetmektedir. Diğer bir tabirle tesis edilmek istenilen âmmе hizmetinin icap ettirdiği arzı mıntaka istimlâke tâbidir. Denilebilir ki buna mıntakayî istimlâk denir.

Nihayet fazla varidattan dolayı da istimlâk kabul edilmiştir.

Fazla varidat sebeble istimlâk

1918 senesi kanunun meydana getirdiği bir şekil de fazla varidat sebeble istimlâktir.

İstimlâki intaç eden büyük hidematı nafianın ifası hemcivar olan gayrimenkullerin kıymetlerini ve binnetice varidatlarını ciddi bir surette tezyit etmektedir. Bu tezyidi varidatta cemiyetin hiç şüphe yok ki bir hissesi vardır. Ba husus istimlâkin ve hidematı umumiyei nafianın icap ettirdiği masarife tahmil etmektedir. Ve bu fazla varidat ta cemiyetin yeni idarenin alacağı hisse ile istimlâk masarifi ve tazminatı azalacaktır. Nitekim hidematı umumiyei nafia tesisinden dolayı yüzde on beşten fazla varidat iktisap eden gayrimenkul ve sahiplerinin iki hakkı vardır. Bunlardan birini istimlâk etmekte serbesttir. 1 - ya fazla varidattan idareye bir tazminat vermek ve yahut ta 2 -istimlâke razı olmak.

Bu suretle şahsı hükmî istifade edecektir. Ya fazla varidattan dolayı gayrimenkul sahibinden bir tazminat alacaktır, ve yahut istimlâk etmiş olduğu gayrimenkulü tekrar satmak suretile alım ile satım arasındaki farktan istifade edecektir.

İstimlâk muamelesi

İstimlâk muamelesinin üç safhası:

İstimlâkte üç safha vardır. Biri tamamiye idaridir. İstimlâk edilecek mahallin tayin ve tesbitile neticelenir. Diğer ikisi ise mahakimi umumiye huzurunda cereyan eder ki birisi tasarrufun intikali ve diğer ikisi ise tazminatın tayinile nihayetlenir.

İdarî safha

Menafii umumiye kararı — İstimlâk muamelesinin bidayetinde eşhası hususiyenin tahtı tasarrufunda bulunan emvali gayrimenkulenin bir şahsı hükmiye intikali lüzumuna dair idarenin bir müdahalesi lâzımdır. Bu intikalin lüzumu esbabı idarenin hüsnü tedviri ve hayatı umumiyenin idameleri esaslarına iptina etmelidir.

İdare; ancak idarenin hüsnü tedviri ve hayatı umumiyenin idamesi sebepleri haricinde eşhası hususiyeye ait bir gayrimenkulün tasarrufunun şahsı hükmiye intikalini talep edemez. Yani istimlâkini tahtı karara alamaz

Bu ancak bu lüzumun tahakkuku halindedir ki bu tasarrufu « » ittihaz eder. Buna menafii umumiye kararı denir. İstimlâk için bu karar elzemdir. Bu kararların ehemmiyeti derkârdır. Bu kararların intaç ettiği neticeler berveçhi atidir.

1 — Menafii umumiye kararına takaddüm eden keyfiyet menafii umumiyenin tahkikidir. Ancak bir tahkikat ile tahakkuk eder. İstimlâk edilecek arazi ve buralarda yapılan ameliyat veya inşaat projeleri halkın ittilâna vazolunur. istimlâkle alâkadar olanlar noktai nazarlarını bu husus için hazırlanmış dosyaya kaydederler. Bu dosya üzerine alâkadarlar lâzım gelen raporu ihzar ederler.

Tatbikatta yanlış olarak, eşhası hususiye bu rapora büyük ehemmiyet atfetmezler.

2 — Menafii umumiye kararı bir İdarî makam tarafından ittihaz edilir.

a — Şayet istimlâk eden devletse ve büyük nafia hizmetleri mevzuu bahisse bu halde bir kanun ister. Fakat kanal ve yahut 20 kilometreden noksan şimendifer iltisak hatları ise ve yahut devlet yollarının tadil ve tashihi gibi büyük olmıyan nafia hizmetleri mevzuu bahisse bu takdirde Şûrayı Devletin tasvip ve tasdikine iktiran etmiş iradei milliye kâfidir.

b — İstimlâk eden vilâyet veya kommün olduğu takdirde menafii umumiye kararı hususunda bir tefrik yapmak ister.

1 — Tahkikat esnasında vilâyet veya kommün hakkında istimlâke muhalefet eden bulunmamış ve tahkikat ve tetkikatı yapan komiser de istimlâk aleyhinde bir rapor vermemişse istimlâk için menafii umumiye kararı valinin esbabı mucibeli kararile verilir. Aksi takdirde yani istimlâke muhalif rey verilmiş ve yahut tahkikat yapan komiser esas itibarile istimlâkin aleyhine rapor tanzim etmişse menafii umumiye için valinin kararı kâfi değildir. Bu takdirde keyfiyetin Şûrayı Devletin tasvibile iradei milliye iktiran etmesi elzemdir.

Maahaza menafii mahalliye üzerine müesses şimendifer ler inşası için menafii umumiye kararma bir kanun lâzımdır. Mıntakavî istimlâkte fazla varidat sebeble istimlâkte ve şehirlerin tevsi istimlâkinde Şûrayı Devlet kararı behemehal elzemdir. Vilâyetlerin müşterek olan yollarında istimlâk vilâyet meclisi umumisi kararile yapılır.

2 — İstimlâk eden emvali gayrimenkulenin sahipleri sendikal cemiyetleri ve yahut maden imtiyazcısı ve yahut kuvvei elektrikiye imtiyazcısı ise bu takdirde Şûrayı Devlet kararile iradei milliyeye elzemdir.

3 — Menafii umumiye kararını veren kuvvei teşriye değilse menafii umumiye kararlarına umumiyetle vazifei muayyenei kanuniyeyi tecavüz noktasından itiraz edilebilir. Bu itiraz menafii umumiye kararının esasına taallûk edemez. Yalnız bu husustaki tasarrufun şekle ait noksaniyet ve yahut ademi salâhiyet noktalarından itiraz edilir. Yani istimlâkte menafii umumiye kararma karşı kararın esasından dolayı ikamei dava edilemez. Belki tasarrufta şekle ait bir noksandan ve yahut bu kararı ittihaz eden makamın bu husustaki ademi salâhiyetinden dolayı itiraz edilir. Ve idari kazada ikamei dava olunur.

İstimlâk edilecek gayri menkulün tayini

Menafii umumiye kararı ittihaz edilince istimlâk edilecek gayrimenkulün veya arazinin tayin ve tesbiti elzemdir. Bu mahallerin tayin ve tesbitini vali bir karar ile yapar. Bu karara terki intikal kararı denir. Bu karar yeni bir tahkikata ta

.....

kaddüm eder, istimlâk edilecek arazi parçalarının plânları kommünlerin hükümet konağı kapılarına talik edilir.

Alâkadarlar gazetelerle, afişlerle ve yahut münadi vasıtasile haberdar edilirler. Bu karara karşı 8 gün zarfında alâkadarlar noktai nazarlarını bildirirler. Bu müddetin hitamında vali muavininin riyaseti altında dört meclisi umumî azası ve yahut dört kommün meclisi azası, mer ve bir mühendisten mürekkep komisyon içtima eder. Komisyon sekiz gün zarfında itirazları kabul eder.

Ve badehu muamelâtın bir zaptını tanzim eder. Ve bu zabıta komisyon kendi noktai nazarını da tesbit eder Komisyonun noktai nazarı istimlâk için yapılan projeye muhalif değilse dosya takımıle valiye tevdi edilir, işte bu mazbata üzerine vali terk ve intikal kararını ittihaz eder.

Şayet komisyonun noktai nazarı istimlâk için yapılan projeye muhalifse itiraz etmiş olan mal sahipleri haberdar edilirler. İtirazlarını dermeyan etmeleri için yeniden 8 günlük bir mühlet verilir. Bu taktirde dosya valiye gönderilir. Ve vali dosyayı vekile takdim eder.

Vekil ya yeniden tahkikat yapılmasını valiye emreder ve yahut ta terk ve intikal kararını ittihaz etmesi için valiye emir verir, istimlâk eden kommün se tahkikat komisyonunun yerine kommün meclisi muamelâtı ifa edecektir.

Terk ve intikal kararının şümülü

Terk ve intikal kararı istimlâk etmek demek değildir. Bu karar yalnız istimlâk edilecek gayri menkul parçalarını tayin

ve tesbit eder. Ve bundan dolayıdır ki bu kararlara karşı vazifei muayyenei kanuniyeyi tecavüz noktasından itiraz edebilirler. Fakat bu itiraz kanunun tayin ettiği eşkâlin ademi mevcudiyetinden ve yahut noksanıyetinden dolayı yapılamaz. Bu ciheti yani kanunî eşkâle riayet edilip edilmediğini araştırmak istimlâk davasını rüyet edecek mahkemeye aittir.

Tasarrufun intikali

İstimlâk kararı — Terk ve intikal kararı melfuf olan dosya vali tarafından vilâyet mahkemei asliyeleri nezdindeki Cümhuriyet Müddei Umumisine tevdi edilir. Uç gün zarfında müddei umumî tetkikatı ikmal eder ve mahkeme istimlâke karar verir.

Alâkadar mal sahiplerinin mütereddit vaziyetlerde kalmamasını teminen vazii kanun bir formül koymuştur. Terk ve intikal kararı ile dosyanın müddei umumîye tevdi tarihi arasında bir seneden fazla müddet gúzeran etmişse alâka sahipleri mahkemeye müracaatla dosyanın validen istenilmesini talep edebilirler. Tabii vali göndermek mecburiyetindedir.

Mahkeme istimlâk kararını verdikten sonra mahkeme kararı emvalin bulunduğu kommünlerde ilân edilir. Ve kommün gazetelerinde neşrolunur. Ve ayrıca da her alâkadara keyfiyet tahriren ve resmen tebliğ edilir.

Mahkeme kararma karşı istimlâk eden ve yahut istimlâk ile alâkadar olan şahıs tarafından vazifei muayyenei kanuniyeyi tecavüz veya şekli noksanıyetinden dolayı mahkemei temyiz nezdinde itiraz edilebilir.

Mahkemenin rolü

Hakikatte mahkeme istimlâke afakî hukukun mevcudiyeti noktasından veya hukukî bir vaziyetin mevcudiyeti noktasından tetkik etmiyecektir. Belki istimlâk muamelesinin ifası esnasında alâkadar makamların kanunî eşkâle riayet edip etmediklerini araştıracaktır. Şayet eşkâli kanuniye muhafaza edilmişse istimlâke karar verecek ve jüri heyetinin hâkim reisini intihap edecektir. Mahkeme burada belki mukayyet ve mahdut salâhiyeti haiz bir makamı İdarî gibi hareket etmektedir.

İstimlâk kararının tesirleri

İstimlâk kararının üç tesiri vardır.

1 — İstimlâk kararı istimlâk edilenin hakkı tasarrufunu istimlâk edene intikal ettirir. Ve her türlü kayıt ve teşçile lüzum olmaksızın bu intikal derhal husule gelir, «erga omnes» mahkeme kararı kayıt ve teşçil edilir. Bu da sırf kararın itasından mukaddem mevcut ipotek veya sair imtiyazlı hakların teşçili içindir. Şu halde kararın itasından itibaren gayrimenkulü istimlâk edilen şahsı salis bu emlâki üzerinde tasarrufunu intikal ve yahut diğer bir aynı hak tesis edemez.

2 — İpotek veya imtiyazlı haklardan maada diğer bütün aynı haklar derhal zail olur. Ve tazmin hakkına inkilâp eder.

3 — İstimlâk kararından mukaddem ipotek veya imtiyazlı haklardan dolayı alacaklı olanlar hakkında yeni bir vaziyet hadis olur. Yalnız istimlâk edilecek gayrimenkul üzerinde ipotek veya imtiyazlı hakları olanlar istimlâk kararından evvel bu haklarını kayıt ve teşçil ettirmek mecburiyetindedirler.

Yeni hâdis olan bu vaziyet şudur. İpotek veya imtiyazlı haklar sahipleri istimlâk edilen gayrimenkulü haczettiremezler.

Yeniden müzayedeye koymak suretile bu emlâkin satılığa çıkarılmasını talep edemezler. «Zira bu talep idarenin istimlâk etmekteki maksadına münafidir.» Yalnız alacaklarının miktarının jüri heyetince tesbitini talep etmeğe hakları vardır. Yani jüri heyetince tayin ve tesbit edilecek tazminattan bunların alacaklarının miktarı gene jüri heyetince tayin ve tesbit edilecektir.

Tazminatın tayin ve tespiti

İstimlâk jüri heyeti - teşekkül ve vazifesi — İstimlâke karar verecek mahkeme istimlâk jüri heyeti hâkim müdür veya reisini ve sekiz azasını intihap eder. Bu azanın her sene ihzar edilen aza listesi meyanından intihap olunur. «1 inci liste her sene vilâyet meclisi umumisi tarafından her kommün için hazırlanır.»

«2 inci liste birinci listeden alman 14 azadan teşekkül eder. Bu azaları ikinci listeye tefrik eden vilâyet mahkemesidir. Bu intihapta mahkemenin dikkat edeceği nokta her kommünden ikiden fazla aza bulunmaması keyfiyetidir.»

Her mes'elede yani her jüri heyetinin ifayı vazife edeceği mes'elede bu ikinci listeden sekiz aza seçilir. Bu azalar için reddi hâkim kaidesi tatbik olunabilir. Bu seçilme keyfiyeti kur'a ile yapılabilir. Maahaza tazminat kararının ittihazı için 6 aza kâfidir. Heyet reisinin karar vermek hakkı vardır. Tesavii âra vukunda kendi kararı ekseriyeti teşkil eder.

Tazminatın tayinindeki usul

Tazminatın tayinindeki esas idarenin alâkadarlara yapmış olduğu tekliftir.

Bu teklifler muhtelifdir. Ve bir kaç katagoriye ayrılır.

1 — Gayrimenkulün sahipleri yani kadastroda mukayyet ve müseccel olan mutassarıflar ki mahkemeden istimlâk keyfiyeti resmen kendilerine tebliğ edilmiştir.

2 — Çiftlik müstecirleri alelûmum müstecirler, hakkı intifa sahipleri, hakkı istimal sahipleri, hakkı ikamet sahipleri hukuku medeniyede muayyen tesbit edilen hakkı irtifak sahipleri gayrimenkul sahibi mes'uliyeti altında gayrimenkulde alâkası olanları tesbit edecektir.

3 — Gayrimenkulde başka hakları olanlar da kendilerini bildireceklerdir.

Gayrimenkul sahibinin iş'arı üzerine gayrimenkulde hakları taallûk edenlere şahsen ve yahut ilân tarikile tebliğatı resmiye yapılır.

Bunlar on beş gün zarfında idarenin tazminat teklifini kabul veya reddettiklerini bildirmek mecburiyetindedirler. Jüri heyeti yalnız bunların ademi kabulü halinde toplanır. Ve

bunların taleplerini tetkik ve idarenin teklifile mukayese eder.

Jüri heyetinin vazifesi

Jüri heyeti toplanınca hâkim, müdür veya reisi tazminat hakkında idarenin tekliflerini ve alâkadarların taleplerini heyete tevdi eder. Alâkadarlar şahsan veya vekilleri marifetile noktai nazarlarını heyette alenen dermeyan ederler.

İttihaz olunan kararlar jüri heyeti azaları tarafından imza edilir. Reis tarafından cehren okunur ve icra edilmesine karar verir.

Tazminat bedellerinin alâkadarana tediyesi ve yahut onlar namına tediyesi ve yahut onlar namına yatırılması idareye tebliğ edilir.

Jürai heyetinin veya jüri heyeti reisinin vereceği kararlar aleyhine vazifei muayyenei kanuniyeyi tecavüzden ve yahut ademi salâhiyetten veyahut jüri heyeti kanunu teşekkülünden ve yahut jüri heyetinin ifayi vazifesi şeklinden dolayı mahkemei temyiz nezdinde itiraz edilebilir.

İstimlâk jüri heyetinin vazifeleri iyice anlaşılmalıdır. Bunun vazifesi gayrimenkulü istimlâk edilene verilmesi mecburî ve kanunî olan tazminat miktarını tayin ve tesbit etmektir. Ve bir de fazla varidat sebebinden binnetice istimlâk edilecek gayrimenkulden dolayı mutasarrıfının idareye vereceği tazminat miktarını tayin ve tesbit etmektir. Zira gayrimenkul sahibi jüri heyetinin karar verdiği tazminat miktarını kabul etmediği taktirde gayrimenkulünü idare istimlâk edip

fazlasile satacaktır. Bu vaziyetin enteresan neticeleri vardır.

1 — Jüri heyetinin kendisine tevdi edilecek gayrimenkul senetlerinin kıymeti hukukiyelerini tetkik etmeğe salâhiyeti yoktur. Yalnız eşhasa ait muhtelif hukukun ehemmiyeti maddiyesini tetkik edip karar verecektir.

2 — Şayet bir hakkın vücudü mes'elesi mevzuu bahsolursa jüri heyetinin būnu da tetkik etmeğe salâhiyeti yoktur. Ve bu mes'eleyi ait olduğu mahkemeye sevk etmek mecburiyetindedir.

Tazminat miktarının tahmin ve tayini

Tazminat miktarının tahmin ve tayini en mühim mes'eledir. Bu münasebetle vazii kanun tarafgirliğe ve binnetice sui istimale mahal vermemek için bir takım takayyüdat vazetmiştir.

1 — Tahmin ve tayin edilecek tazminat miktarı tam olmalıdır. İzalei yet yani intikalin tevlit ettiği hakikî ve sahih ve hali hazırdaki zararın neticesi olmalı ve buna tekabül etmelidir. Tabiri diğerle jüri heyeti hiç bir zaman arız olan zararı nazari dikkate almamalıdır. Esasen gayrimenkul tazminatının tahmininde vazii kanun bir esas tayin etmiştir. Nitekim jüri heyeti bir taraftan gayrimenkulün vergi kanununa nazaran idarece tayin edilmiş olan varidatı gayrisafiyesile kıymetini ve diğer taraftan da gayrimenkul sahibinin kıymet beyannamesini nazarı itibare almak mecburiyetindedir.

2 — Jüri heyeti tazminat tahmin ve tayininde istimlâk dolayısıyla vücade getirilecek hidematı umumiyei nafianın istimlâk edilmeyen gayrimenkul parçalarında husule getirileceği fazlai varidatı da nazarı dikkate almakla mükelleftir. Bu fazla varidatın tahmin ve tayin edilecek tazminat miktarından tenzil edilmesi tabiidir. Yalnız Şûrayi Devlet ve mahkemei temyiz içtihatları bu farkın hiçe indirilmesini kabul etmemiştir. Şu suretle ki: istimlâk edilmeyen kısmın şerefiyesi «fazlai varidat» ne kadar artarsa artsın hatta istimlâk edilen kısmın tazminat miktarını da geçse bile gene jüri heyeti gayri menkul sahibine tazminat olarak bir miktar bir şeyi tahti karara alacaktır.

3 — Tahmin ve tayin edilecek tazminat miktarı idarenin teklifinin dununda ve gayrimenkul sahibinin talebinin fevkinde olamayacaktır. Tabî bu teklif ve talepten maksat jüri heyeti huzurundaki idarenin teklifi ve gayrimenkul sahibinin talebidir.

4 — Tazminat nakten tahmin ve tayin edilecektir. Ve tediyesi hiç bir şarta talik edilemez.

Tazminatın tediyesi

Tazminatın gerek teşkilâtı esasiye ve gerek kanunu medenî hükümlerince iptidayı emirde tediyesi meşruttur. Binaenaleyh idare tazminatı peşinen tediye etmediği bir gayrimenkule vaziyet edemez.

Eşkâli mahsusası altında cereyan etmiş bir istimlâk muamelesinin tazminatını gayrimenkul sahibi olmaktan istinkâf

ettiği taktirde idare emanet kaidelerine tevfikân tazminatı depo etmekle mükelleftir.

İdare kadastro sicilâtında ismi muharrer gayrimenkul sahibine tazminatı vermekle vazifei kanuniyesini ifa etmiş olduğuna dair Şûrayı Devlet ve mahkemei temyiz içtihatları vardır.

Eşkâl ve şeraiti hususiye altında cereyan eden istimlâk şekilleri

Şimdiye kadar mutad ve normal şekilde cereyan eden istimlâk muamelelerinden bahsetmiştik. Şimdi de eşkâl ve şeraiti hususiye altında cereyan eden istimlâk şekillerinden bahsedelim. Bunlardan maada tasavvur edilebilen bir de bilvasıta istimlâk şekli vardır ki bundan da hulâsatan bahsederiz.

Şeraiti hususiye altında cereyan eden istimlâk şekilleri

Rızaen terk — Menafii umumiye kararının ittihazından sonra istimlâk eden şahsı hükmî ile istimlâk edilecek gayrimenkul sahibi arasında, doğrudan doğruya bir anlaşma husule gelir. Buna rızaen terk denir. Bu takdirde istimlâkin müteakip muamelelerine lüzum görülmez. Bu terk aynile istimlâk davalarının tâbi olduğu formaliteye tabidir ve aynı neticelere varacaktır.

Menafii umumiye kararı ittihaz edilmezden evvel de şahsı hükmî ile gayrimenkul sahibi arasında bir anlaşma olabilir. Fakat bu şeraiti hususiye altında cereyan etmiş bir istimlâk şekli değildir. Burada rızaen terk yoktur. Belki bu, hukuku umumiye ahkâmı dairesinde rızayı tarafeynle yapılmış bir satış ve alış tarzıdır.

Mecmuun istimvaî — istimlâk bir gayrimenkulu, mütebakisinden istifade edilmeyecek bir şekle koyduğu takdirde yani kalan kısımdan gayrimenkul sahibi hiç bir veçhile istifade edemeyecek olursa vazii kanun istimlâk edene gayrimenkulun hepsini satın almak mecburiyetini tahmil etmiştir. Bu talep yalnız gayrimenkul sahibi tarafından yapılabilir.

Vazii kanun diğer bir şartta tahmil etmiştir. Şayet istimlâk edilecek arazide bina mevcutsa istimlâk edilecek kısım kalacak kısımla gayrikabili taksim bir kül teşkil ederse bu takdirde şahsı hükmî mecmuu istimval etmelidir. Şayet arazide bina mevcut değilse ve gayrimenkul sahibinin istimlâk edilecek araziye muttasıl diğer bir arazisi yoksa istimlâk edilen kısımda zer'iyat yapmak imkânı bulunmaz, ve yahut ta istimlâk edilen kısım istimlâk edilmeyen kısmın dörtte üçüne muadil olmayı tecavüz ederse, bu takdirde şahsı hükmî mecmuu istimval etmelidir, istimval talebi idarenin resmen teklif yaptığı tarihten itibaren on beş gün zarfında istimlâk jüri heyeti hâkim reisine yapılmalıdır. Şayet idare bu talebe itiraz edecek olursa meseleyi mahkemei aidesi hal ve fasledecektir.

Jüri heyeti tazminata karar verecektir.

Jüri heyeti hâkim reisinin kararı üzerine istimval edilecek parçaların intikali yapılır. Fakat bu intikal muamelelerinin eşhası saliseye karşı sirayetleri ancak bunların kayıt ve teşçilile temin edilebilir.

Paris'te ve bütün Fransa şehirlerinde yolların yeniden tesisi, tevsii ve tashihinden dolayı mecmuunun istimvali talebinde bulunabilmek için mütebaki kısmın 150 metro murabbaından dñn kalması ve yahut ta istimlâk dolayısıyla yıkılacak bina kısmı, mecmuu arsanın nısfından fazlasını işgal etmiş bulunması lâzımdır. Tazminat miktarına jñri heyeti karar verecektir.

İstimlâki intaç eden hidematı umumiyei nafia ameliyelerinin ifa edilmemesi

İstimlâki intaç eden hidematı umumiyei nafia ameliyeleri istimlâk edilen, arazi üzerinde yapılamaz. Bu takdirde idare istimal edilmeyen arazinin bir listesini tanzim ve neşreder. Kendilerinden istimlâk edilen bu yerlerin eski sahiplerinin üç ay müddet zarfında bu yerleri almak için müracaat hakları vardır.

Fakat bunların rücu hakları gayrimenkulñn yalnız istimlâke tâbi olan kısmına aittir. Yoksa mecmuunu istimval kaidesi üzerine idare tarafından mecburî bir surette istimval edilen kısma sâri değildir.

Bu yerlerin bedelleri şahsi hükmü ile gayrimenkulñn sabık mutasarrıfı arasında rızayı tarafeyn ile takarrür eder. Bunlar arasında mutabakat hasıl olmadığı takdirde bedeli jñri heyeti tarafından kararlaştırılır. Pek tabiidir ki bu bedel hiç bir zaman evvelki istimlâk bedelini tecavüz edemez.

Mıntakavî istimlâk veya fazlai varidat sebeble istimlâk edilen hidematı umumiyei nafia ameliyeleri ifa edilmeyen yerler için de aynı ahkâm caridir.

Şarta muallak istimlâk

1921 senesi kanunu şarta muallâk istimlâk hakkında gayet mühim ahkâm vazetmiştir. Mademki istimlâk tazminatına yani bedellerine, idareden gayri olan bir makam yani mahkemeler karar vermektedirler, binaenaleyh idare istimlâk için vereceği bedeli hiç bir zaman evvelden tahmin edemiyordu ve bu suretle de bazan hiç beklemediği bir yekûnu tediye etmek suretile müşkül bir vaziyette kalmakta idi.

Bu mahzuru mümkün mertebe ortadan kaldırmak için 1921 senesi kanunu bir formül vazetmiştir.

Bu formül mucibince vali intikal ve terk kararını vermezden evvel jüri heyetini içtimaa davet eder. Jüri heyeti istimlâk muamelesi tahakkuk ettiği takdirde verilmesi icap edecek istimlâk bedeli hakkında takribi bir tahmin yapar.

Bu kararı takip eden, ay zarfında vali istimlâki yapacak şahsı hükmiye kararı resmen tebliğ eder. Ve istimlâk muamelesini takip edip etmiyeceğini iş'ar edilmesini talep eder.

İstimlâk yapacak şahsı hükmünün 3 ay müddetle sükûtu istimlâkten kefiyet ettiğine delâlet eder.

Şayet şahsı hükmi istimlâke devam edeceğinden valiyi haberdar edecek olursa vali tarafından terk ve intikal kararı verilir ve mahkeme tasarrufun intikali muamelesini ikmal eder.

Eşkâli hususiye altında cereyan eden istimlâk

Küçük jüri heyetile yapılan istimlâk şekli — Bazı defa istimlâk küçük jüri heyeti ile yapılmak suretile, basitleştirilmiştir. Bu şekilde jüri heyeti yalnız mahkeme tarafından intihap edilmiş dört azadan mürekkeptir. Heyetin reisi ya mahkeme reisidir ve yahut ta sulh hâkimidir. Tesavii ârâ vukuunda reisin noktai nazarı galiptir.

Bu şekil istimlâk, köy yolları, tramvay hatları, telgraf hatları, kabili şürp sular menbaları, hudut kazıkları ve işaretleri istimlâklerinde tatbik olunur.

Müstacel ahvalde istimlâk

Gene vazii kanun ahvali müstacelede idareye istimlâk kararını müteakip inşaatı ihtiva etmiyen azariye vaziyet edilebilmesi salâhiyetini vermiştir. Fakat bu takdirde şahsı hükmi mahkemenin tayin ve tesbit ettiği meblâğı, gayri menkulü istimlâk edilenin nam ve hesabına iki sene müddetle ve yüzde beşten ona kadar faiz ile emaneten depo etmek mecburiyetindedir.

Yalnız müstaceliyet kararının, iradei milliye ile tasdik edilmiş bulunması lâzımdır. Bazan emaneten bırakılacak tazminat miktarına hâkim karar verir. Emanet makbuzu mukabilinde mahkeme reisi şahsı hükminin vaziyet etmesine karar

verir. Jüri heyetinin karar vereceği istimlâk tazminat bedeli, bilâhare bu heyet tarafından tayin ve tesbit edilir.

Hidematı askeriye için istimlâk

Bu husus için istimlâke tâbi olacak araziye kanun tayin etmiştir, istihkâm inşası gibi ahvali müstacelede yukarıda bahsedilen şekil tatbik olunur.

Hidematı askeriye müsaade eden ve menafii umumiye kararını ihtiva eden aynı kararda müstaceliyet kararı mündemiçtir. Bu takdirde mahkeme tarafından yapılacak ekspertiz neticesinde verilecek tazminat bedelini tahmini bir surette tayin eder. Ve idarenin tahmin edilen tazminat bedelini tediye ve yahut emaneten depo etmek kayıt ve şartile gayrimenkule vaziyet etmesine müsaade eder.

Şayet gayrimenkul mutasarrıfı bedele itiraz edecek olduğu takdirde tazminat hakkındaki itiraz ahkâmı caridir.

Gayri sıhhi sebeplerden dolayı istimlâk

1915 senesi kanunu Fransa'da müdevvinatına gayri sıhhi sebeplerden dolayı istimlâk hususunda gayet mühim ve enteresan ahkâm ilâve etmiştir. Nitekim gayri sıhhi mahallerin tathir ve tanzifi bir kelime ile sıhhi bir hale konulması zımında kommün halkından olup kendilerine ait mahalleri mutat sıhhat kaidelerine nazaran kâfi derecede temiz tutmayan gayrimenkul sahiplerine fazla bir istimlâk tazminatı

bedeli vermeksizin buraları istimlâk etmeğe idareyi mezun kılmıştır. Gayri sıhhi sebeplerden dolayı istimlâkin hususiyetleri bunlardan ibarettir.

1 — Gayri sıhhi sebeplerden dolayı istimlâk yalnız kommünler tarafından yapılabilir. Çünkü gayrimenkulün tathir suretile sıhhi bir hale konulması sırf mahalli işlerdendir.

2 — Mahalli idare yani kommün, sebebi her ne olursa olsun gayri sıhhi sebeplerden dolayı her zaman müdahale edebilir. Bu müdahale bazan hedm ve bazan istimlâk suretile tecelli eder. Mer, hatta bir mesken grubunu ve yahut yalnız bir haneyi, emretmiş olduğu sıhhi şeraitin gayrimenkul sahibi tarafından ifa edilmemesinden dolayı istimlâk salâhiyetini haizdir.

3 — Bu şerait altında istimlâk kaidesi daha basit bir şekle ifrağ edilmiştir. Bu şekilde bir tefrik yapmak lâzımdır. İstimlâki mevzuu bahsolan mahalde bir mesken grubu mu vardır, yoksa mücerret bir hane mi vardır?

Birinci takdirde kommün meclisinin gayri sıhhi bir mahal olduğuna karar vermiş olması elzemdir. Bu karar buranın sıhhi bir hale ircaı şeklini gösterir. Bir projeye istinat etmelidir. Ve istimlâk edilecek mahallin parçalarını gösterir. Bir de plânı mevcut olmalıdır. Dosya takmile valiye tevdi edilir. Vali evrakı vilâyet sıhhiye müdiriyetine havale etmekle beraber bir kere de vilâyet ucuz mesken komitesinin noktai nazarını alır.

Vali bazan bu makamların noktai nazarlarını aldıktan sonra karar ittihazından sarfı nazar edebilir. Fakat vali vaziyeti nazari dikkate aldığı takdirde bir tahkikat ve ekispertiz yapılmasını emreder. Tahkikat, mes'elede menafii umumiye olduğunu ve aynı zamanda istimlâk edilecek parçalan ayn

ayrı tayin edecektir. Tahkikatın neticesine göre vali menafii umumiye kararını verir, istimlâk edilecek mahalleri tesbit eder. Ve bu yerlerin tekrar satılması şeraitini tayin eder.

Bundan sonra istimlâk ahkâmı caridir.

İstimlâk mevzuu bahsolan mahalde yalnız bir hane mevcut ve gayri menkul sahibi de burasını sıhhî bir hale irca etmekten istinkâf ediyorsa takip olunacak usul aynidir. Yalnız bu takdirde vali kommünün talebi dairesinde karar vermekle mükelleftir.

4 — Bu şekil istimlâkin tazminat bedeli, bu yolda hesap edilir.

a - Jüri heyeti ilk içtimada karar verecektir, b - Gayri menkule kıymeti hazırası üzerinden bir kıymet konulur, c - Bu kıymetten buranın sıhhî bir hale irca için safedilecek meblâğ tenzil edilir, d - Tazminat bedeli bu tahmin edilen iki kıymet arasındaki meblâğdır. Fakat hiç bir zaman çıplak arazinin kıymetinden dun olamaz.

5 — Yeni açılacak yollar haricinde kalan kısım tekrar satılır. Fakat eski sahipleri bunları almak vaziyeti hukukiyesinde değildir.

Cezairde müstemlikelerde istimlâk

Müstemlikelerde istimlâk usulleri çok basitleştirilmiştir. Bu tahkikatı müteakip menafii umumiye kararı verilmektedir.

Bundan sonra ikinci bir tahkikat yapılır. Fakat müstemlikelerde vali tarafından terk ve intikal kararı verilmez. Tasarrufun intikali kararı valii umumî tarafından ittihaz olunur. Tazminat bedeline mahakimi idariye karar vermektedir.

Bilvasıta istimlâk

Bilvasıta istimlâki umumîye hakkında malûmatı umumîye — Şimdiye kadar bir şahsı salisin bir gayrimenkuldeki hakkı tasarrufunun doğrudan doğruya hukuku âmme eşhası hükmiyesine intikalinden bahsettik.

Bilvasıta istimlâkte de hiç şüphe yoktur ki bir gayri menkulün intikali mes'elesi mevzuu bahistir. Fakat intikal bir takım şeraiti hususiye dahilinde cereyan etmektedir. Bilvasıta istimlâk bazan kanun ve nizamların tayin ve tesbit ettiği usullerin «Procedure» tâli neticesidir. Ve mevzuu büsbütün başkadır. Nitekim sokağa nazır olan arsaların istikamet haritalarının tanziminden sonra kanunen istimlâki gibi. Buradaki istimlâk bilvasıtaadır. Zira evvelâ istikamet haritaları yapılır. Ve istikamet haritalarının yapılması üzerine istimlâk edilmesi lâzım gelen mahaller taayyün eder. Ve istimlâk muamelesi yapılır.

Bilvasıta istimlâk bazan kanunun tayin ve tesbit etmediği şekilde de husule gelir. Bu da devlet mâliyesini siyanet için içtihatların tasavvur ettiği bir çare şeklindedir. Şu halde bilvasıta istimlâk iki nevidir.

1 — Kanunların ve nizamların tayin ve tesbit ettikleri bilvasıta istimlâk.

2 — İçtihatların tesbit ettikleri şekli tesviye neticesindeki bilvasıta istimlâktir.

Kanun ve nizamnamelerin derpiş ettikleri bilvasıta istimlâk

İşte aşağıdaki misaller — Bilvasıta istimlâkin mevzuu, büsbütün başka bir muamelenin tâli neticesi olarak husule geldiğini izah eder. Köy yollarının tasnifi neticesinde yeni hudutlar dahilinde kalan ve inşaat bulunmayan arsalar ve arazi istimlâk edilirler.

Şehir yollarında da istikamet plânları aynı neticeyi verir. Tazminat rızayı tarafeyn ile tesbit olunur. Aksi takdirde sulh hâkimi ekispertiz neticesinde tazminata hükmeder.

Gene yeni bir istikamet plânile büyük bir caddeden ikinci bir sokağa çekilen gayrimenkul sahibi birinci cadde ile kendi sokağı arasındaki gayrimenkuller üzerinde hakkı rühanı vardır, idare, bu yerin satın alınmasını bu hak sahibine ihtar eder. Almağı raddeden hakkı rüçhan sahibinin, gayri menkulünü istimlâk etmek idarenin salâhiyeti dahilindedir, işte bu misalde büsbütün başka bir muamelenin tâli neticesi olarak bilvasıta istimlâk husule geldiği iyice anlaşılır. Burada istimlâki intaç eden vasıta bariz bir şekilde görülüyor.

Bir çok müellifler bilvasıta istimlâke daha vâsi bir mana vermişler. Ve diyorlar ki istimlâk, kanunun tayin ve derpiş ettiği formaliteler haricinde yapılan her nevi kefiyet muameleleri bilvasıta istimlâke dahildir. Halbuki bu tarifte mübalâğa vardır.

.....

Şu halele bilvasıta istimlâk bu şekilde tarif edilmelidir. Yapılacak tasarruf doğrudan doğruya istimlâki istihdaf etmez. Yalnız bu tasarrufun tekemmülü istimlâki icap ettirir.

Bu tarifin, vazii kanunun ruh ve maksadına daha muvafık olduğunu tahmin etmekteyiz.

Kanun ve nizamnamelerin derpiş etmedikleri bilvasıta istimlâk

Burada içtihatların tesbit ettikleri şekli tesviye mevzuu bahistir. İdare, bazan hiç bir hakkı olmaksızın bir şahsı şalisin gayrimenkulünü işgal eder. Ve burada bazı ameliyeler ifa eder. Bu vaziyette idarenin bir cebir ve şiddeti vardır. Bu takdirde şahsı salisin şağıl olan idareden bir tazminat alması ve inşaatı hedmettirmesi mevzuu bahsolabilir.

Bu şekil bazan idare için çok zararlıdır. Mevzuu bahsolan gayrimenkul, idare için elzem olduğundan binnetice istimlâk etmek mecburiyeti kat'iyesinde bulunduğundan ve hedmettirilen bina da yeniden tekrar inşa edileceğinden mükellefi muzaaf şekilde mutazarrır etmemek için mahakimi umumiye inşaatı yıktırmağa mahkûm etmez. Yalnız inşa ameliyesini tevkife mahkûm eder. Ve zarar gören şahsı salis te tazminat alır. Burada şahsı salisin aleyhine bir cebir ve şiddet mevcuttur. Bu şekil mahzurdan beri değildir. Zira eşhası salisenin hukukunu himaye eden istimlâk kanunun fevkine idare çıkmamalı idi. Maahaza mahakimi umumiyenin bu şekilde karar verebileceğine içtihatlar müttefiktir.

**Emvali menkulenin istimvali
ve emvali gayri menkulede intifa
hakkının istimvali**

İstimvalin tasnifi — Bazı İdarî tasarruflar idareye bazı emvali menkulenin istimvalini ve yahut gayrimenkulden intifa hakkının istimvaline müsaade etmektedir.

İstimval iki büyük kategoriye ayrılır.

1 — Ordunun ihtiyacı için yapılan istimvaller askerî istimval «ciheti askeriye için at, araba ve erzak ve saire tedariki.»

2 — Amme hizmetlerinin ihtiyacı ve yahut memleket halkının ihtiyacı için yapılan istimvaller mülkî istimval.

Mülkî istimvali meyanında yapılan bir şekil daha vardır ki o da hidematı umumiyeyi nafia ameliyelerinde tatbik edilir ve muvakkat işgalden mütevellit kanunî irtifak namı verilir.

Askerî istimval

Askerî istimvalin tarifi — Askerî istimval öyle bir sultai âmme tasarrufudur ki ordunun her hangi bir ihtiyacı için, bununla bir askerî otorite, bir vatandaşa ve yahut memlekette ikamet eden her hangi bir şahsa bazı menkulü terketmeğe ve yahut her hangi bir hizmeti tedarik ettirmeğe ve yahut ordu

nun ihtiyacı olan gayri menkulden intifa hakkını terketmeğe mecburdur. Terketmek keyfiyeti prensip itibarile muayyen bir tazminat veya bir bedel mukabilinde olmalıdır.

Nelerin askerî istimvale mevzu teşkil edeceği bu husustaki kanunlarda tasrih edilmiştir.

Askerî istimvalin mahiyeti — Askerî istimvalin mahiyeti tetkike şayandır. Askerî istimval, bazı müellifler iddia ettikleri gibi sultai âmmenin lâalettayin bir vergi veya bir cibrî vergi vazeden tasarruflarına benzetmemelidir. Bu ikisi birbirinden tamamen ayrıdır. Ve bu tefrik yapılmalıdır. Zira vergiden dolayı her vatandaş mütesaviyen bir külfet önündedir. Halbuki askerî istimval tasarrufunda bu külfete muayyen bazı eşhasa, veya vatandaşa tahmil edilmektedir. Devlet tekâlif önünde mutlak bir müsavat düsturunu vazeden ihtilâli kebir vazii kanununun ruh ve maksadına münafi olurdu. Binaenaleyh askerî istimval bir vergi mahiyetinde değil belki menafii umumiyeden dolayı istimlâk tipinde telâkki edilmelidir.

Hiç şüphesizdir, gerek vergi ve gerek askerî istimval mes'elelerinin ve muamelelerinin menşesine hâkim olan noktai nazar müsavat kaidesini ihlâl değildir. Tekâlif önünde mutlâk müsavat düsturuna muvafıktır.

Yalnız aralarındaki fark şudur ki askerî istimval millî müdafaanın icap ettirdiği hâdiselerde ve zamanlarda yani harp ve seferberlik gibi fevkalâde zamanlarda caridir. Birbirine benzemiyen iki kanunî tarzıdır. Fakat aynı katagoriye ait iki tesistir.

Askerî istimvalin nehçi kanunisı

Askerî istimval hususunda prensip, kanunu mahsus ile tayin ve tesbit edilmiştir. Kanunun hututu esasiyesi şu şekildedir.

Ordunun tamamen veya kısmen seferber hale vazında Müdafaai Milliye Vekili ordunun erzak ve mühimmatı hususundaki noksanını telâfi için lâzım gelen mecburî mükellefiyet emrinin başlangıcım ve müddetini tayin eder. Bu hususta kanun nokatı atıyeyi nazari dikkate almıştır.

1 — İstimval vaziyet muamelesi ancak bazı ahvalde tatbik edilebilir. Evvelâ bu ihtiyaç askerî idareye yani orduya taallûk etmelidir. Umumî seferberlik ilânı halinde seferberlik hakkındaki kanun ile istimval kanunu memleketin her tarafında bilâistisna tatbik edilir. Hususî yani kısmen seferberlik halinde işbu kanun Müdafaai Milliye Vekilinin kararında tesbit edilen mahaller ve müddetlerde bilâistisna tatbik edilir.

Ordunun tecemmü halinde de aynı kanun tatbik edilir. Fakat bu şekilde istimval edilecek maddeler mahdut ve muayyendir. Nihayet yürüyüşte bulunan ordu kısımları için meskenlere ve yahut ticaret filosuna vaziyet edebilir.

2 — İstimval salâhiyetini ancak kanunda tasrih edilen askerî makamat istimval edebilir. Askerî makam bu salâhiyetini diğer madun askerî makamlara ve hatta sivil makamata da verebilir.

3 — İstimval ancak kanunda tasrih edilmiş olan emval üzerinde tatbik edilir. Sui istimal mahal kalmamak için kanunlarda bir liste mevcuttur. Menkul emvalden istifade edil-

eliği gibi gayrimenkulda inkita hakkına da vaziyet edebilir. Meselâ iskân hususunda, vesaiti nakliye hususunda, şimendifer kumpanyalarının alât ve edevati, nehirlerden istifade eden vesaiti nakliye, bahriye, hatta sınaî müesseselerin memurları hususunda.

4 — İstimval bazı şerait dahilinde cereyan eder. Yani kanunun tayin ettiği bir şekil mevcuttur. Daima ve mutlak surette tahriri yapılır. Yapılacak mazbata halk namına değil fakat bunların kanunî mümessili olan mer namına tanzim edilir. Mer talepname muhteviyatını halk arasında taksim eder.

Her türlü tevdiat makbuz mukabilinde olacaktır. Müstacel ahvalde müstesna olarak merin tavassutuna müracaat edilmez.

Şimendifer kumpanyalarının, seyrisefain kumpanyalarının, maaden ve sanayi müessesatının istimvali doğrudan doğruya bu müessesata tebligat yapılmak suretile icra edilir.

5 — Salâhiyeti kanuniyesi olmıyarak itimval edenler, kanunen tayin edilen miktarı tecavüz edenler ve kanunen tayin ve tesbit edilen şekiller haricinde istimval muamelesini yapanlar hakkında kanun bir takım müeyyedeler vazetmiştir.

Askerî istimvalden münbais tazminat

Prensip itibarile her istimval tazminatı müeddidir. Fakat kanun yalnız bir istisna kabul etmiştir. Manevra esnasında ayda üç geceyi tecavüz etmiyen mesken istimvalinde tazminat mevzuu bahis değildir. Seferberlik esnasında ordunun

.....

içtima yerlerinde de emirnamenin tayin ettiği müddette mesken istimvali tazminatı intaç etmez.

Maahaza prensip olarak istimval tazminatsız olmaz kaidesi mevcuttur. Bu kaide şekli atide taayyün eder.

1 — Asker ve sivillerden müteşekkil bir takdiri kıymet komisyonunun kararı ile tazminat ciheti askeriye tarafından tesbit olunur. Alâkadarın bu kıymeti dın buldukları takdirde itirazları mer tarafından sulh mahkemesine tevdi olunur. Sulh mahkemesi bunları uzlaştıramadığı takdirde vereceği karar istinaf veya temyiz edilir.

Şimendifer ve maaden istimvali hakkında tazminata, şeraiti hususiye dahilinde karar verilir. Bunlara Müdafaai Milliye Vekili karar verir. Ve Şûrayı Devlette itiraz edilir. Diğer müessesatı sınaiyenin istimvaline gelince, bunlara yine Müdafaai Milliye Vekili karar verirse de bunlara karşı yapılacak itirazlar Şûrayı Devlete değil fakat mahakimi umumiyeye sevk edilir.

2 — Verilecek tazminat istimval veya mükellefiyetin hakikî bir mukabili ve bedeli olmalıdır. Burada yalnız bir nokta vardır ki bu bedel istimval olunan eşyanın maliyet fiatı mıdır yoksa bu eşyanın memleketteki normal fiatı mıdır, ve yahut ta ticarî kıymeti midir? içtihatlar bu bedelin ticarî kıymet olmadığına müttefiktir. Tabii, takdiri kıymet istimval olunan eşyanın istimval olduğu günün kıymetidir.

Mülkî istimval

Malûmatı umumiye — Mülkî istimvalde, tabîî olarak bir kanunun müsaadei mahsusasile yapılabilir. Mülkî istimval ihtilâli kebir zamanındaki bir kanundan istinbat edilmektedir. Nitekim 3 senesi kanununda Cumhuriyetin ihtiyaç ve lüzumu olduğu her şey bilaistisna onun namına istimval edilir denilmektedir. Bu esasat bilâhare muhtelif kanunlarla tadil edilmiş ve hatta harbi umumî esnasında sivil ahalinin maişet ve gıda noktai nazarından kanunun şumulü genişletilmiştir. Nitekim bazı mekûlât fiatları tahdit edilerek istimval edilmiştir. Metruk arazi ve metruk alâtı ziraiye ve gübreler, faaliyet getirilmek üzere istimval edilmiştir. Hicret edenlerin iskânı için meskenler istimval edilmiştir. Sefaini tüccariye istimval edilmiştir.

Maahaza bu fevkalâde zamanda yapılan bu fevkalâde kanunlar mer'iyetini muhafaza etmemişlerdir. Ve bugün vazii kanunun noktai nazarı halkın menafii iktisadiyesi itibarile, istimval kanunun şumulünü tahdit etmektedir.

Milletin harp ve seferberlik esnasında menafiiini daha ziyade temin eden bir kanun hazırlanmaktadır.

Mülkî istimval hakkında elyevm mer'i kanunlar

Bu hususta bir çok kanunlar vardır. Nitekim kanunu ceza, musibet ve felâket zamanlarında hizmetlerinden istifade edileceklerin istimvaline mesağ vermiştir. Diğer taraftan yine, mer, musibet ve felâket zamanlarında lâzım gelen tedabiri ittihaz etmek salâhiyetini haizdir. Tıp doktorları sari hastalıklar zamanında ve yahut memleketin icap ettirdiği ihtiyaç karşısında istimval edilebilir.

Vazii kanun daha ileriye giderek şimendifer, vapur, otobüs, gibi vesaiti nakliye bunlar tamamen veya kısmen faal bulundukları zaman bile halkın ihtiyacı noktasından istimval eder.

Hatta vazii kanun tarihi alâkadar eden asarı atıkayı muayyen bir tazminat mukabilinde memleketin menafii noktasından devlete ve yahut hukuku âmme eşhası hükmiyesine satın almağa salâhiyet vermiştir.

Muvakkat işgalden dolayı kanunî irtifak

Tarifi — İdare otoritesinin ittihaz etmiş olduğu bir kararla şahsı salise ait bir gayrimenkulden bazı mevât istihsal etmek veya toplamak ve yahut o gayrimenkulde taharriyat yapmak, ve yahut ta mülkî veya askerî hidematı umumiyei nafianın icrasına lüzumlu addedilen her şeyi yapmak için o gayrimenkulün muvakkaten işgalidir. Menafii umumiye mü-

lâhazasile vazii kanunun kabul ettiği kanunî irtifakla hakikî hakkı irtifak arasında bir müşâbehet yoktur.

Kanunî irtifak hakkı hidematı umumiyei nafianın icrasını teminen eşhası saliseye ait bir gayrimenkulden bazı mevadın istihsali için bunun muvakkaten işgali ve bundan muvakkaten intifadır.

Vazii kanunun noktai nazarı

Hidematı umumiyei nafianın tahakkuku için eşhası saliseye ait bir menkulü muvakkaten işgal ve bundan muvakkaten intifa salâhiyetinin idareye verilmesi çok faideli ve çok makuldür. Çünkü evvelâ devlet hidematı umumiyei nafiası yapılmalıdır. Çünkü elzemdir. Bu şeklin bir mahzuru olduğu farzedilebilir. Meselâ, idare bu muvakkat olan işgal keyfiyetini uzatmak suretile eşhası salisenin hukukunu mutazarrır edebilir. Fakat diğer taraftan vazii kanun gerek müddetin ve gerek tazminat mes'elesi için şahsı salise lâzım gelen kanunî müdafaasını temin etmiştir.

Muvakkat işgalin şeraiti

Hidematı umumiyei nafianın icrasını himaye etmekle beraber şahsı salisin hukukunu temin eden şerait berveçhi atidir.

1 — Muvakkat işgal ancak eşhası hükmiye tarafından yapılacak hidematı umumiyei nafia için mevzuu bahsolabilir. İmtiyaz veya iltizam suretile yapılan hidematı umumiyei nafia a asında fark yoktur.

2 — Muvakkat işgal kapalı yani duvarla mahdud ve yahut iskân edilmekte olan arazi için mevzuu bahsolamaz. Bunlar muvakkat işgale istisna teşkil ederler.

3 — Muvakkat işgal ancak bazı formalitelerin ifasına mütevakıftır, işgal edilecek kısımları irae eden vali kararı, işgali haklı gösteren hizmetin nevi, işgalin müddeti, ve şeraiti tesbit edilmek lâzımdır. Bu kararın gerek tebligat ve gerek ilânat suretile alâkadarana tebliği ve işgal edilecek arazinin alâkadarın huzuru ve muvafakatile tayini lâzımdır. Tarafeyn arasında muvafakat husule gelmediği takdirde encümeni vilâyet müdahaleye karar verir. Bu formalitelere ademi riayet işgalin cebir ile yapılmış olduğunu teyit eder.

4 — İşgal muvakkattir. Ve valinin kararında tesbit edilecektir. Vazii kanun bu müddetin azamî beş sene olabileceğini kabul etmiştir. Gayrimenkul sahibi ile idare muvakkat işgal hususunda itilâf edemedikleri takdirde idare için yalnız istimlâk etmek imkânı vardır ki bu da bilvasıta bir istimlâk şeklidir.

Tazminat

Muvakkat işgal tazminatı miktarı işgalden sonra, vilâyet idare heyeti tarafından kararlaştırılır. Tazminat miktarını

.....

tayine, arazinin sathına iras edilen zarar ile bu araziden istihsal edilecek mevadın kıymeti, esas ittihaz edilir.

Arazinin iktisap ettiği şerefın yani şerefiyenin kıymetini tayininde başkaca ahkâm mevcuttur.

Talep edilecek tazminat bu araziyi işgal eden müteahhit veya imtiyazcıdan istenir. Tazminat kabili tahsil olmadığı takdirde şahsı salisin idareye rücu hakkı derkârdır. Şayet arazi başkasına icara verilmiş ve şahsı salis bu keyfiyeti evvelden ihbar etmemiş bulunuyorsa müstecire verilmesi lâzım gelecek tazminattan kendisi mes'uldür.

Muvakakat işgal diğer hususatta yapılabilir mi

Prensip itibarile yalnız hidematı umumiyei nafia için muvakkat işgal muamelesi caridir. Fakat vazii kanun bazı mübrem ihtiyaçlar için bu prensibin şumulünü tevsi etmek zaruretinı hissetmiştir.

Nitekim harp teçhizatının depo edilmesi ve maaden imtiyazcısının istihsalâtını depo etmesi için muvakkaten arazi işgal edilmesine vazii kanun muayyen kanunlar ile cevaz vermiştir.

Memleketimizde istimlâk

Menafii umumiye için istimlâk usulü bizde 4 recep 1272 tarihli bir nizamname ile tesbit edilmiş bilâhare 1295 tarihli bir kararname ve 1298 tarihli bir fıkrai nizamiye ve 1328 tarihinde bir kanunu muvakkat ile tadil edilmiştir.

1330 tarihli bir kararname ile evvelki kararnamenin birinci ve ikinci maddeleri tadil edilmiş ve elyevm bu üç kararname ahkâmı mer'idir. Belediyeler namına istimlâk olunacak mahaller için 1329 tarihinde ayrı bir kararname neşrolunmuştur ki bu kararnamenin ikinci maddesi 340 tarihli ve 413 numaralı kanun ile tadil edilmiştir.

Camiler ve saire müessesatı hayriyenin müstemilâtından bulunan mahallerin istimlâki de 1325 tarihli kanunu muvakkat ahkâmına tâbidir. Devlet yollarının istimlâkine dair 3 temmuz 926 da ayrıca bir istimlâk kanunu neşrolunmuştur.

Menafii umumiye için istimlâk usulünün cari olabileceği inşaaat 17 nisan 1330 tarihli kararnamenin birinci maddesinde tadat edilmiştir. Müceddeden sokak ve meydan ve pazar yerleri ve iskele küşat ve tesisi ve tevsii ve memleket bahçeleri ve mesireler ve su yolları tanzimi ve nehir cetvellerinin seyrisefere kabil ve tuğyana hail surette getirme ve liman ve demir ve şose yolları ve çeşme ve yağın havuzları ve hastahane ve darülâceze ve darüleytam ve kışla ve hükümet konağı ve hapishane ve tarafı devletten ve cemaat canibinden

umumî mektepler tesisi ve hıfzıssıhhat ve defî mazarratı belediyeye ait bilcümle inşaat ve amelîyat ile menafîi umumiye şamil hususattan ibarettir.

İşte bu hususatın icrası için bittakdir bedeli misil verilerek ebniyeli, ebniyesiz arazinin çiftlikât mübayaasına menafîi umumiye için istimlâk itlâk olunur. Şu halde kararname hükmünün cereyan edebilmesi için evveleminde mucibi istimlâk olan maddenin menafîi umumiye müteallik olduğunun tahakkuk etmesi iktiza eder. Yoksa devlet, belediye gibi eşhası hükmiye kendilerine irat ve akar tedariki yahut mevcut akarların tevsii zımnında istimlâk icra edemezler. Bu hükmî şahısların tasarrufu noktai nazarından hakikî eşhasın farkları yoktur. Ve onların irat ve akara malik olmaları istimlâki mucip olan menafîi umumiye müeddi değildir.

Kanunumuza göre kimler istimlâk salâhiyetini haizdir

Bu salâhiyetin kimlere verildiği kararnamede vazih bir surette taayyün etmemiştir. Binaenaleyh mevaddı mündereceye nazaran tefsir tarikile tayini madde etmek zarureti vardır.

Tetkikat bize istimlâk salâhiyetini haiz olan şahısları beş kısımda irae edebilir.

1 — Devairi resmiye ve müessesatı umumiye dir.

İstimlâki mucip olan ameliyat ve inşaattan bir kısmı devlet namına, devair ve müessesatı umumiye vasıtasile deruhte ve icra olunabilecek şeyler olmak itibarile bittabiî birinci derecede devair ve müessesatı umumiyenin hakkı istimlâkini kabul etmek lâzımdır.

2 — Belediyelerdir, istimlâki mucip olan ameliyat ve inşaattan bir kısmı belediyeler tarafından deruhte ve icra edilebilecek hususattandır. Binaenaleyh belediyelerin de salâhiyeti istimlâki aşikârdır.

3 — Şirketlerdir. Menafii umuma şamil, ameliyatı ve inşaattan bir kısmı Devlet ve Belediye tarafından şirketlere tevdi ve ihale olunabildiği cihetle bu takdirde şirketlerin devletin ve devairi belediyenin vekili sıfatile hareket eylemesi onun hukuk ve vezâifini ihraz eylemesi tabiidir. Binaenaleyh şirketler de şartname ve mukavelenamelerinde muayyen şeraite tevfikân istimlâk hakkını haiz olabilirler.

4 — Cemaatlerdir. Kararname, cemaat canibinden umumî mektepler tesis için istimlâk icrası caiz olabileceğini kabul eylemesine binaen münhasıran umumî mektepler tesis ve küşadı için müslim ve gayrimüslim cemaatlerin istimlâk salâhiyetleri aşikârdır. Bu hak münhasıran cemaatlere verilmiş olmak itibarile efrat velev menfaati umumiye maksadile mektep tesis ve küşadı için istimlâk salâhiyetini haiz değildir.

5 — Bazı ahvali muayyenede efrattır. Hakkı istimlâkin efrada kadar teşmili esas itibarile gayricaizdir. Fakat muay-

.....

yen olan bazı ahvalde efradın teşebbüsü aynı zamanda bir menfaati umumiye de istilzam edebilir. Bu takdirde efrada istimlâk salâhiyetinin bahsedilmesi zarurî olur. Maden imtiyazı sahiplerine maadini ihraç ve sevk etmek için arazii lâzime istimlâkine mezon kılmak bu cümledendir. Maamafih bu salâhiyet kavanini mahsusada sarihan mezkûr olmak lâzımdır.

Bizde menafii umumiye kararı itasına salâhiyettar olan makamları neresidir?

330 tarihli kararnamenin ikinci maddesi bu hali tasrih etmiştir. Bir vilâyete mahsus olarak icra olunacak imalât ve inşaatı menafii umumiye için olduğuna vilâyet idare heyetince karar verilir. Valinin tasdiki ile icra olunur. Şu kadar ki: Büyük kıt'ada arazi ve çiftlikât istimlâkinde menafii umumiye kararı Dahiliye Vekâletinin iş'arı üzerine icra Vekilleri Heyetince ittihaz olunur. İki ve daha ziyade vilâyet beyninde müşterek olan ameliyat için de Şûrayı Devletçe istimlâke karar verilmesi ve iradei milliye istihsal olunması lâzımdır. Menafii umumiye kararında itina olunacak nokta bu kararın sarıh bir surette verilmiş olmasıdır. Dolayısıyla yahut zımnî bir karar kifayet etmez. Meselâ vilâyet hususî bütçesi istimlâki istilzam edecek ameliyat ve inşaatın masarifini ihtiva edeceği halde bütçe alelûsul tasdiki âliye iktiran eylemiş olsa bile menafii umumiye kararı istihsal edilmiş addolunamaz. Müstakil bir karar ihtiyac vardır.

Bizde istimlâk kararı ne suretle ihzar olunur. Yani kuvayi istimlâkiye neden ibarettir?

Menafii umumiye için istimlâkine lüzum görülen arazi ve ebniyenin evveleminde resim ve haritaları tanzim olunur. Takdiri kıymet her mahalde belediye ve nahiye meclislerinden intihap olunmuş bigaraz ve ehli vukuf ve yeminli üç muhammin ile belediye meclisi azasından dört ve evkaf ve tapu idarelerinden birer zat marifetile mahallinde icra olunur. Bunlar takdir eyledikleri kıymeti mübeyyin bir mazbata tanzim edip belediye meclisine verirler. Belediye de emlâkin şeklini ve takdir edilen kıymeti havi ilân varakaları tanzim ederek o mülkün münasip mahallerinde maabit ve hükümet konağı kapılarına talik ve gazetelerde ilân eder.

İlân tarihinden sekiz gün zarfında eshabı emlâkin istimlâk edecek dairenin itiraz hakkı vardır. Bu itirazat belediye reisine tahriren veya şifahen vuku bulur. Belediye meclisi de bu itirazatı sekiz gün zarfında tetkik eder ve icap ederse eshabı emlâki davetle mütalea ve ifadatını istima eder. Mecliste bedeli takdir eden muhamminler ile sair memurlar da hazır bulunur.

Belediye meclisine dermeyeran olunacak şu birinci itiraz hem istimlâke mahal olmadığına hem takdir edilen kıymete müteallik olabilir. Meclis tetkikatı neticesini bir eshabı mucibe mazbatasını tanzim ederek merkezde Dahiliye Vekâletine ve taşralarda vilâyet valisine gönderir. Ve cevaplarını aldıktan sonra istimlâke karar verebilmişse emlâkin ne vakit alınacağını esbabına ihtar gazetelerle ilân olunur.

İşbu ilân ve ihtardan itibaren on beş gün zarfında mülk sahipleri teklif olunan meblâğı kabule ve yahut iddiasını dermeyeran etmeğe mecburdur. Takdir olunan bedeli kabule razı

.....

olursa akçesini alarak beyüferağ muamelesini icra ede/. Kabul etmediği takdirde mülk sahibi mahkemei asliye hukuk dairesine müracaatle ikamei dava eder.

Maamafih bir kânunuevvel 1 298 tarihinde istimlâk kararnamesine zeyledilen bir fıkrai mahsusa mucibince sahibi mülk tayin olunan kıymete razı olmazsa kıymeti muhammene ihtiyaten yüzde yirmi fazla ile bankaya, yahut mal sandığına teslim edilerek mülke vaziyet olunur. Fakat şu muamele indelmuhakeme tahakkuk edebilecek hukuku kat'iyen ihlâl edemez.

Hakem encümeni — Bir mülkün bedeli dun veya ziyade takdir edildiğine dair dava vuku buldukta mahkeme evvelemirde bir hakem encümeni teşkil eder. Bu encümen jüri «heyeti adul» mevkiindedir ki istimlâk olunacak mülkün bulunduğu dairei belediye dahilindeki eshabı emlâkten müntehap alarak terekkep eder. Akalli yedi ve nihayet (11) kişiden ibaret olan bu zevat, on sene belediye intihabatında azalığa intihap olunanlardan sonra ekseriyet kazanıp ta isimleri cetveli mahsusunda mukayyet bulunan zevat meyanından tefrik olunur. Azadan biri mahkeme marifetile encümen reisi nasbedilir. Reis ve azalar bitarafane ve bigarazane hareket edeceklerine mahkeme huzurunda tahlif olunurlar. Encümen tarafeyni davet ve istima eder.

Mülkün resim ve haritasını tetkik ve icabına göre azadan bir veya bir kaçım mahalline göndererek o mülkü keşif ve muayene eder. Bu suretle tetkikatım ikmal ettikten sonra mülkün kıymetini takdir ve mazbatasını tanzim ile mahkeme

ye takdim eder. Mahkeme de tarafeyni istima etmiyerek bu mazbata üzerinden ilâmi tanzim ve ita eyler. Yani mahkeme bu hususta hakkı takdiri haiz olmayıp yalnız encümence cereyan eden muamelâtı tetkik ile muvafıkı nizam görüldüğü takdirde encümen kararını mahkeme ilâmi şekline vaz ile mükelleftir. Ve cereyan eden muamelâtı ahkâmı nizamiyeye mugayir görürse esbabı mucibe beyanile keyfiyeti tekrar encümene havle eder.

Tarafeyn mahkemede istima olunmadığından hakem encümeni kararı kabili itiraz değildir. İlâm hükmüne razı olmıyanların yalnız tarihi tebliğden 15 gün zarfında tecdidi dava etmiğe salâhiyetleri vardır. Menafii umumiye için lâakal rubunun kat ı lâzım gelen ebniyenin sahibi talep ederse o mülk bütün bütün mübayaa olunur. Lâakal nısıf derecede katolunan arsaların ittisalinde sahibinin diğer arsası bulunmaz. Ve kalan parça işe yaramıyacak bir halde bulunur. Ve sahibi talep ederse kesilen arsa tamamen mübayaa edilir.

Belediyeler için istimlâk — Belediyeler namına icrası iktiza eden istimlâkâta müteallik muamelâtın ifası İstanbul ve Ankara Şehremaneti encümenlerine ve vilâyetlerde belediye meclislerine aittir.

Ankara ve İstanbul'da Emanet heyeti fenniyesi ve vilâyetlerde belediye mühendisleri ve belediye mühendisleri olmıyan yerlerde nafia mühendisleri tarafından istimlâki iktiza eden mahallin cins ve nevile miktar mesahasını ve sahibinin ismi ile ciheti tasarrufiyesi ve bu mahalle belediyece müntehap muhamminler tarafından takdir edilmiş olan bedeli irae

eder bir harita tanzim olunur. Ve bu harita Şehremaneti encümenince veya belediye meclislerince tetkik ve tasdik olunduktan sonra lüzumu istimlâki mübeyyin bir müzekkere ile birlikte en büyük mülkiye memuruna takdim edilir. Bu büyük mülkiye memuru evrakın vusulünden itibaren nihayet on gün zarfında istimlâkin menafii umumiye icabatından olup olmadığına dair bir karar ittihazı ve belediyeye tebliğ eder. İşbu menfaati umumiye kararı kabili temyiz değildir.

Bu suretle bir mülkün istimlâki takarrür eylediği takdirde istimlâk olunacak cins ve neville miktarı mesahasını ve sahibinin ismini de ciheti tasarrufiyesini ve tahmin olunan bedeli gazetelerle ilân ve hükümet kapısına ve istimlâk olunacak mülkün münasip bir mahalline talik edilir. Eshabi emlâkin tarihi ilândan itibaren dokuz gün zarfında beyanı itiraza hakları vardır. Fakat bu itiraz ancak ciheti tasarrufa veya istimlâki iktiza eden mahallin nevine ve istihkakına veya müşterek hissesine ve miktarı mesaha veya bedele münhasır olabilir. itiraz istidanameleri İstanbul da valiye, taşralarda en büyük mülkiye memurlarına verilir.

İtirazlar tetkik komisyonunda tetkik edilir. Tetkik komisyonu belediye meclisi azasile haritayı tanzim eden mühendis ve tapu memurundan mürekkeptir. Komisyon tahkikat ve tetkikatı lâzıma ifa ettikten sonra nihayet bir hafta zarfında bir mazbata tanzim ve itiraznameyi havale eden memura ita eder. Mazbata o vasıta ile ait olduğu dairei belediyeye irsal olunur, istimlâki mukarrer olan mahallin miktar bedelinde bu suretle de itilâf hasıl olmadığı takdirde belediyeye müracaat etmezse sahibi mülk tarafından hukuk mahkemesine müracaat olunur.

.....

Mahkeme evveleminde muamelei istimlâkiyenin kararnamede muayyen usule muvafık surette cereyan edip etmediğini tetkik eder. Muvafık surette cereyan etmediği anlaşıldığı takdirde ikmal muamelesi için evrakı reddedilir. Ve muvafık olarak cereyan ettiği görüldüğü surette bir hakem encümeni teşkil eyler.

Hakem encümeni heyeti hâkimeden tayin olunacak bir naibin riyaseti altında meclisi umumî vilâyetçe eshabı emlâkken ve erbabı vukuftan olmak üzere tefrik edilmiş olan aza meyanından tefrik edilecek 3- 10 zattan mürekkeptir.

Vilâyet meclisi umumileri her sene içtimalarının ilk haftasında eshabı emlâkten ve erbabı vukuftan olmak üzere İstanbul için kırk, vilâyet merkezi için otuz, kazalar ile nahiyeler için beşer hakem intihap ve bunların esamisini mahalleri mahakimi asliyesine tebliğ eder. Bir hakem senei intihabiye zamanı zarfında müteaddit ve merkez için müntehip olamaz.

Bu encümene bir de mühendis terfik olunur.

Hakem encümeni tarafeyni istima ve tetkikatı lâzime icra ettikten sonra nihayet on gün zarfında bedeli istimlâk hakkında bir karar verir veya mazbatayı mahkemeye tebliğ eyler. Mahkeme de bu varakai hükmiyeyi muvafıkı usul gördüğü takdirde tasdik ile bir suretini tarafeyne tebliğ eder. Muvafıkı usul görmezse evrakı ikmalî için gene hakem encümenine iade eder.

Mahkemece tefrik olunan varakai hükmiye yalnız kararnamede gösterilen usule muhalif ahvalden dolayı sekiz gün zarfında kabili temyizdir.

Maamafih temyizi dava vukuu istimlâk muamelesinin tehirini iltizam etmez.

Bir tarikin veya meydanın tevsiine veya küşadına karar verildiği takdirde yolun veya meydanın vüs'atinden fazla olarak tarafeynden ebniyeü ve ebniyesiz yirmi metroya kadar mahalleri istimlâke belediyelerin hakkı vardır, istimlâk sebebile mütebakisinden intifa kabil olmıyan veya hava ve ziya ve manzarası haleldar olan mülklerin sahipleri tarafından talep vukuunda bu gibi mahallerin tamamen istimlâkine belediyeler mecburdur.

Devlet devair yolları istimlâk kanunu — 3 temmuz 926 tarih ve 410 numaralı kanun mucibince Devlet Demiryollarının güzergâhına müsadif ve tesisatına muktezi arazi ve gayrimenkulâtтан devlete ait olanlar bilâbedel demiryolları idaresine terk olunur.

Kezalik inşaatta istimlâkine lüzum görülen ve devlete ait bulunan gayrimenkulât ile demiryolunun her iki cihetten beşer kilometre mesafe dahilinde bulunan ve kimsenin tasarrufunda olmıyan kireç, taş, kum, maden ocakaları hiç bir resim verilmeksizin demir yolları idarelerince istimlâk olunabilir.

Devlet demir yolları ve teferruatına lüzumu olan ve efrat yedinde bulunan arazi ve emlâke gelince: Bunların kıymeti inşa olunacak hattın inşası için neşredilen kanunun tarihi neşrinden alınan vergisine göre hesap edilerek bedeli tesviye ve istimlâk olunur.

Vergisi bulunmıyan arazi ve emlâkin kıymeti emsalinin vergisine nazaran tayin olunur.

Demiryollar idaresince istimlâke karar verilen gayrimenkulâtın hududunu irae eden harita ve akşamımı müşir bir kıt a cetvel ile mahallinin en büyük mülkiye memuruna iş arı keyfiyet olunur. Bundan sonra işaret etmediği veçhile takdir olunacak kıymet bir ihbarname ile eshabına bildirilir. Ve bir ay zarfında ferağ muamelesi yaptırmıyanların rızalarına bakılmaksızın istimlâk bedeli Ziraat Bankasına tevdi edildikten sonra tapu senedi istihsal olunur.

Mülkiyet hakkı

Mülkiyet aile noktasından tetkik edildiği gibi cemiyet noktai nazarından da müdafaa edilebilir. Hakkı mülkiyet ailede sadakat, muhabbet ve hürmeti tesis eder. Hiç bir şeye malik olmak hakkını haiz olmıyanlarda çalışmak arzusu azalır ve nihayet hareketten mahrum bir makine halini alır. Bu itibarla bir kelime ile mülkiyet hem aile namına ve hem de şahsî hürriyet namına zarurî bir haktır.

Mülkiyet cemiyet noktasından müdafaa edildiği zaman pek haklı olarak denilebilir ki insanın hür ve tahtı emniyette bulunması nasıl hakkı ise aynile sahibi mülk olması da bir hakkıdır. Her türlü hürriyetinden istifade ettiği gibi hakkı mülkiyetinden de istifade etmektedir. Zira mülkiyetin esası hürriyettir.

Edvarı kadimede halk devlete ait idi. Halk nefislerine malik olmayınca bittabî eşyaya da malik olamazlardı. Ve binnetice mülkiyet te mevzuu bahsolamazdı.

Bugün meşru vesayette aharın hukukunu hanel iras etmeksizin mülkiyeti ihraz ve muhafaza etmek hakkı mevcuttur. 1789 beyannamesinin ikinci maddesinde mülkiyet, hürriyet, emniyet gibi insanın hukuku tabiiyesi meyanında gösterilmiştir.

Hukuku beşer beyannamesinin 17 inci maddesinin teyit ettiği veçhile temlik hakkı masun ve mukaddes bir haktır. Sureti meşruada lüzumu mütehakkik ve umumun menfaatine müpteni olmadıkça ve evvelden tazminatı muhikka verilmedikçe hiç kimse mülkünden mahrum edilemez. Ve şu halde 1789 beyannamesinde «mülkiyet umum insanların hakkıdır». Demek istenilmiştir.

Ve «mal mutasarrıflarının menfaatine olarak malları emniyet ve kefaletle alınmıştır» demek isteniliyor. Bu izahata nazaran mülkiyet hakkı, hakikatte temellük hakkı demek değil mülkün muhafazası hakkı demektir.

Mülkiyeti, Roma hukuku temellük edilen eşyada keyfemayeşa tasarruf etmek hatta sui istimal edebilmek hakkı olarak kabul edilmiştir. Fakat bu noktai nazar bugünkü telâkkiye tamamen tevafuk edemez. Asri telâkkiye göre mülkiyet sadece şahsî bir hak değil aynı zamanda umumî ve içtimaî bir haktır. Bu itibarla sui istimal hakkı, mutasarrıf için mutlak bir hak olarak kabul edilemez. Meselâ araziye mutasarrıf olan bir şahsın bu arabiyi işletmesi, bir nevi sui istimaldir. Bu mutasarrıf için mutlak bir hak olamaz. Çünkü telâkkiye hazır gâre mülkiyet hakkının temin eylediği servet, serveti umumiye tezyide hâdim olabilmektedir. Arazinin akim kalması cemiyet için bir zarardır.

Binaenaleyh cemiyet işletilmeyen araziye işletebilmek salâhiyetini haiz olabilmelidir. Bu esas harp senelerinde mutasarrıf olduğu toprağı işletemeyenlerin arazisinin diğerleri tarafından istimal olunabilmesini temin edecek bazı usullerin ihdasına sebep olmuştur. Görülüyor ki mülkiyet hakkında sui istimalde ciheti İçtimaî menfaatler noktai nazarından bazı tahdidata maruzdur.

Maamafih bu tahdidat, mülkiyetin mahiyetini tebdil edemez. Yani mülkiyet gene bir şeyden temini mümkün olan haz ve menfaatin kâffesini ihtiva eylediğı gibi bir zaman ile mahdut olmamak itibarile de mutlak bir haktır. Yani keyfemayeşa tasarruf ev daimî olarak tasarruf mülkiyetin iki vasfı mümeyyizi addedilebilir. Mülkiyet hakkı ahkâmı esasiyemizde lâyük olduğu mevkii ihraz etmiştir. Teşkilâtı esasiye kanununun yedinci maddesine temellük ve tasarrufların Türklerin hukuku tabiiyesinden olduğu ve 71 inci maddesinde müsaderenin memnuiyeti tasrih edilmiştir.

74 üncü maddede deniliyor ki: «Menafii umumiye için lüzumu usulen tahakkuk etmedikçe ve kanunu mahsus mucibince değer pahası peşin verilmedikçe hiç bir kimsenin malı istimval ve mülkü istimlâk» olunamaz. Fevkalâde ahvalde kanun mucibince tahmil olunacak nakti, aynı ve sair amele müteallik mükellefiyetler müstesna olmak üzere hiç bir kimse hiç bir fedakârlığa icbar edilemez.»

Mülkiyet hakkındaki tahditler — Her yerde mülkiyet hakkı hukuku hususiyeyi vikayeten yahut menafii âmmе mülâhazasına mebni bazı tahditlere tâbidir. Kanunu medenimiz ve muhtelif İdarî kanunlarımız bu tahditlerin muhtelif safhalarını irae etmektedir.

Menafii âmmе mülâhazasına binaen muhtelif kavanin ve nizamât ile mevzuu bahsolan tahdidat iki büyük kısma ayrılır.

1 — Menkule müteaddit tahditler, 2 - Diğeri gayrimenkule müteatlik tahditlerdir.

Menkule müteaddit tahditler: Bu kısım tahdidatın başlıcaları şunlardır:

1 — Zapt ve müsadere — Gümrüklerden kaçırılan eşyanın müsaderesi. Devletçe inhisar altına alınmış olan tuz, tütün, tömbeki, barut, kibrit, sigara kâğıdı, müskirat ithal yahut nakil veya imal olunurken alât ve edevatı imaliye ile beraber zaptedilmesi, bilâruhsat balık tutanların yedinden saytedevatile şikârının alınması, tenavülü sıhhata muzır olan şeylerin ve noksan ekmeklerin müsaderesi.

Bunlar muhtelif kanunların bahşettiği salâhiyetlere binaen alâkadar memurlar tarafından icra olunur.

2 — Ceza muhakemeleri usulü kanununun 377 ve 382 inci maddeleri mucibince haklarında gıyaben muhakeme cereyan etmiş olan cinayet mahkûmlarının emval ve emlâkinin hükümet tarafından idaresi.

3 — Ordunun seferberliğe vaz'ında Trakyada mütemekkin olan Türk ve ecnebi her fertten nizamnamei mahsusuna tevfikân alınan vesaiti nakliye.

4 — Vergi ile mükellef bulunanların tesviyei deyinden aciz ve imtinaları takdirinde hükümetçe usulen emval ve emlâkine vaziyet edilmesi ve bunların fûruht olunması.

Saniyen gayrimenkule müteallik tahdidat — Emvali gayrimenkuleye taallûk eden tahdidat şunlardır:

1 — Sokak ve meydanların tevsiî dolayısıyla mülk sahiplerinin yola bırakmaları icap eden yerler. «Ebniye kanunu bu tahdidatın şeraitini tayin etmiştir.»

2 — Demiryollarının selâmet ve emniyetini temin için vuku bulan tahdidat:

Demir yollarının umuru zabıtasına dair 1283 mayıs tarihinde neşrolunan nizamname mucibince demiryolu hattından lâakal üç arşın mesafe dahilinde muhafaza duvarından başka ebniye inşası memnudur.

3— Umumî demiryollarına ve binalardan yüz arşından akal yerlerde taş ocaklarının küşat edilmemesi.

4 Menafii umumiye için istimlâktir.

Gayrimenkule taallûk eden bu tahdidat istimlâk bahsinde izah edilecektir.

Memleketimizde gayri menkul istimlâkinden bahsettikten sonra menkulâtın istimval keyfiyetini tetkik etmek lâzımdır.

Bu tetkikata esas olacak 28 ağustos 335 tarihli tedariki vesaiti nakliyei askeriye kanunnamesi ile bunu tadil eden 22 Nisan 341 tarihli kanun, 5 Şubat 337 tarihli kanunun, 20 Ağustos 330 tarihli kanun, 14 Şubat 327 tarihli 11 Teşrinievvel 323 tarihli kanun, 30 Mayıs 926 tarihli ve 31 Kânunuevvel 341 tarihli kanunlar tetkik edilmelidir.

İşbu kanunların hututu esasiyesi gösterilmek istenirse:

1 — Ahvali fevkalâde üzerine idarei milliye il ilân edilecek seferberlik zamanında orduda kullanmaya elverişli

olan vesaiti nakliye kanununa tevfikân memlekette ikamet edenlerden tedarik edilir.

2 — Memlekette mutavattın her şahıs vesaiti nakliye için hissesine isabet eden hizmeti nakliye ifa ile mükelleftir.

3 — İcap eden vesaiti nakliye miktarı Erkânı Harbiye Umumiye tarafından tedarik kılınır.

4 — Vakit ve lüzumunda hayvanat ve arabası olanlar kendilerinden talep olunacak hayvan ve arabayı vermeğe mecburdur. Mamafih bunların vereceği araba ve hayvanlar meccanen alınmayıp hayvanı ve arabası ciheti askeriye alınıldıkta taktir olunacak kıymetleri üzerine esmanı, arabası veya hayvanı alınanlarda mensup olduğu kaza dahilinde mutavattın bulunanların kâffesine derececi servetlerine göre hükümeti mahalliye mülkiye tarafından tevzi ve taksim olunarak hisselerine isabet eden miktar akçe kendilerinden istihsal ile mebalîği müstahsiladan ahız olunan hayvanatın veya arabanın bahası sahibine ita olunur. Ve bunun için her kim kaç kuruş verirse onlara birer makbuz ilmühaberi verilir. Bilâhere hayvan ve araba için akçe verenler verdikleri akçeler yedlerinde bulunacak ilmühaberler eshabının ne nevi vergileri varsa o vergilerinden mahsup kılınır.

5 — • İstisnalar:

1 — İtabli âmire hayvanları.

2 — Asker ve jandarma ümera ve zabitanının hayvanları.

3 — Memurin mülkiyenin ifayı vazifei memuriyet için muhtaç oldukları hayvan ve arabalar.

4 — Damızlık hayvanlar.

-
- 5 — Gebe ve yahut süt emer yavrusu olan hayvanlar.
- 6 — Posta hizmetlerinde müstahdem araba ve hayvanlar.
- 7 — Resmî devair araba ve hayvanları.
- 8 — Demiryollarına lüzumu olan araba ve hayvanlar.
- 6 — Asker ve jandarma ümera ve zabitanile küçük zabitan ve neferat vesaiti nakliye için akçe vermekten müstesnadır.
- 7 — Erkâm harbiyei umumiyece talep edilen hayvan ve araba miktarı Müdafaai Milliye Vekâletine oradan Dahiliye Vekâletine ve oradan vilâyetlere iş'ar edilir. Vilâyetler nahiyele ve nihayet nahiyele de halk arasında bu miktarı talep ederler
- 8 — Tedarik olunacak hayvanat at, beygir, esterdir.
- 9 — Tedariki vesaiti nakliye komisyonları:
- Tedarik olunacak hayvanat ve vesaiti nakliye için her kazada birer ve İstanbul'da da Şehremaneti dairesinin havi olduğu mıntakalardaki belediyeler adedince birer tedariki vesaiti nakliye komisyonu teşkil olunur. Büyük şehirlerde tedariki vesaiti nakliye işi o şehrin belediye dairesinde bir komisyonu mahsus teşkilde rüyet olunur.
- 10 — Bu komisyonlar vakti hazardsa müteşekkildirler fakat her vakit içtimaa mahal olmayıp icep ettikçe toplanırlar. Ve mıntakaları dahilindeki vesaiti nakliye tesbit ederler.
- 11 — Bu komisyon meclisi idare azasından bir zat ve bir ahzıasker zabiti ve bir baytar veya nalbanttan mürekkeptir.

12 — Bu komisyonlar kâffeî vesaiti nakliye miktarını mübeyyin olmak üzere üç nüsha olarak bir istatistik defteri tanzim ederler.

13 — Komisyon azaları üç senede bir defa tebdil edilir. Vesaiti nakliye her üç senede bir tekrar muayene edilir.

14 — Vesaiti nakliyenin sureti cemi: Vilâyetten istenilen hayvan ve araba miktarı kazalara taksim olundukta Kaymakam kaza meclisi ideresinden serian bir mazbata tanzim ettirerek o mazbatayı tedariki vesaiti nakliye komisyonlarına tebliğ eyliyecek ve komisyonlarda hayvanat miktarını mübeyyin mevcut ve mahfuz olan defterlere göre hayvanatı mürettebeyi kuraya taksim ederler

15 — Komisyonlar getirilen hayvan ve arabalara mukabil tesellüm edildiğine dair birer ilmühaber verirler.

16 — Askerî ceza kanunnamesine müzeyyel kanun tedariki vesaiti nakliyei askeriye kanununun 34 üncü maddesinde tadat edilip orduda kullanılmaya elverişli olan vesaiti nakliyeden bir veya bir kaçma malik olup ta ihfa ve yahut hile yapanlar tecziye edilirler.

17 — Tedariki vesaiti nakliyei askeriye kanununa tevfikân tahrir edilmiş bilcümle vesait ve edevatı müteharrikenin şahsı ahare fûruhtunda veya telef olduğunda ve esbıbı saire ile elden çıkarıldığında veya sirkat edildiğinde veya yeniden mubayaasında sahipleri tarafından kariyesi muhtarına haver verilmesi ve muhtarlar tarafından mahallî ahzıasker şubesine ve yahut kazası vesaiti nakliye komisyonuna bildirilmesi mecburidir. Haber vermiyenler tecziye edilirler bu vazifeyi ifa etmiyen muhtarlar hakkında takibatı kanuniye yapılacaktır.

Avrupa devletleri istimlâk kanunları

Almanya: Almanya'da istimlâk hakkında elyevm mer'i olan kanım esasını 1874 tarihli kanundan almıştır. Bu kanunun bazı mühim noktalarını işaret etmekle iktifa edeceğiz. İstimlâk yalnız gayrimenkullere kabili tatbiktir. Menafii umumiye kararını kuvvei icraiye reisi ittihaz eder. Maahaza mühim olmıyan ahvalde bu karar vali tarafından ittihaz olunabilir.

Hidematı umumiyei nafiayı ifa edecek imtiyazcı istimlâkten dolayı her türlü tazminatı vermekle mükelleftir. İstimlâke takaddüm eden tahkikat safhası vardır.

İstimlâk plânları ilân edilir. İtirazları vali tarafından mensup bir komiser tarafından tetkik olunur.

Tazminat ve diğer hususattaki şekiller aşağı yukarı Fransa kanununa müşabihdir. Esasen bir çok devletler istimlâk kanununun tanziminde Fransa kanunundan mülhem olmuşlardır.

İngiltere: 1845 senesine kadar her istimlâk için heyeti teşriiyeden bir kanun isdar edilmek lâzımdır. Fakat şimendifer inşaatının çoğalması üzerine 1845 senesi kanunu hidematı umumiyei nafia için istimlâk şeraitini ve usullerini teşbit etmiştir.

Hidematı umumiyei nafia için imtiyazı veren kanun menafii umumiye kararını da ihtiva eder. Tahminen istimlâk edilecek araziye tayin eder ve 1845 senesi kanununun ahkâmının tatbikini emreder.

Rızayı tarafeyn ile satış usulleri kanunda görülmektedir Tazminat miktarı jüri tarafından tesbit olunur. İmtiyazcı bedelini tediye etmeden istimlâk edilen mahalle vaziyet edemez.

İngiltere'nin 1845 senesi istimlâk kanunu Fransa'nın 1841 senesi istimlâk kanunundan pek farklı değildir.

İtalya: 1865 senesi kanunu istimlâk işlerini tanzim etmiştir. Bu kanunun evsafı mümeyyesi şunlardır. istimlâk gayrimenkullere ve gayrimenkullerden hâdis olan haklar tatbik olunur.

Menafii umumiye kararı devlet, ve vilâyet kommün kumpanya ve hatta alelâde bir şahıs tarafından ittihaz olunabilir. Menafii umumiye kararına umumî bir tahkikat takaddüm eder. Şimendifer, kanal, kurutma ve büyük hidemai umumiyei nafia için kanun menafii umumiye kararını veril. Caniptar olanlara irtifak vecibeleri tahmil ediliyorsa keyfiyet ayrıca kanunda tasrih edilmiş olmalıdır.

Her hangi hususatta menafii umumiye kararı için kanun lâzım geldiğine ve her hangi hususatta alâkadar nazır ve hattı valinin ittihazı karar edebileceğine dair kanunda sarahet vardır.

Tazminat miktarı rızayı tarafeyn ile tayin edilemesi mahkemenin intihap edeceği 3 eksper bunun miktarını tesbit eder. Tazminat bedeli peşinen tediye edilecek ve yahut valinin kararı ile depo edilecektir. Aksi takdirde araziye vaziyet edilemez, istimlâk haricinde kalan kısmın şerefyesi tazminat miktarının tayininde rol oynar,

Muvakkat işgal müstacel ahvalde işgali askerî, inşaat dolayısıyla istimlâk için hususî kanun lâzımdır. İtalya istimlâk kanunun içinde Fransa'da kanunun esası teşkil etmiş olduğu söylenebilir.

Avusturya: Avusturya istimlâk kanunu şu şekilde hulâsa edilir. Menafii umumiye kararı idare tarafından ittihaz olunur. Tazminatın miktarında şayet tarafeyn arasında itilâf husule gelmemiş ise ehli vukufun noktai nazarına göre mahakimi umumiye karar verir.

1851, 1854, 1872 kanunları mer'idir.

İsviçre «Bern kantonu»: İsviçre kanunu esasisinin 83 üncü maddesi tazminat mukabili istimlâki esasi itibarile kabul etmiştir. İstimlâke ancak bir kanun müsaade verebilir. Mahakimi umumiye tazminat miktarını tayin eder. Hususî ahkâm mevcut değildir.

Belçika: Belçika'da Fransa istimlâk kanunu pek küçük farklarla tatbik edilmektedir. İstimlâk ve menafii umumiye kararı için ya bir kanun veya bir iradei milliye lâzımdır. Menafii umumiye kararı ittihaz olunmazdan evvel tahkikat yapılabilir.

Gayrimenkulün intikaline, formalitelerin ifasından sonra mahakimi umumiye karar verir. Ve bu karar derhal tapu kuyuduna teşçil edilir.

İbrahim Ali

Mülkiye Mektebi Hukuku İdare Hocası